

**KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ,
SİYASAL KATILIM DÜZEYİ VE
KÜLTÜREL EĞİLİMLERİN
DEMOKRATİK LİDERLİK ALGISINA ETKİSİ**

Merve Döne Yıldırım

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Pınar DURSUN KARSLI

Mayıs, 2023

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ,
SİYASAL KATILIM DÜZEYİ VE KÜLTÜREL
EĞİLİMLERİN DEMOKRATİK LİDERLİK
ALGISINA ETKİSİ**

Hazırlayan

Merve Döne YILDIRIM

Danışman

Doç Dr. Pınar DURSUN KARSLI

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Siyasal Katılım Düzeyi ve Kültürel Eğilimlerin Demokratik Liderlik Algısına Etkisi**” adlı çalışmanın, tarafımca bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/05/2023

İmza

Merve Döne Yıldırım

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Merve Döne Yıldırım
	Numarası	190666105
	Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Siyasal Katılım Düzeyi ve Kültürel Eğilimlerin Demokratik Liderlik Algısına Etkisi
Tez Savunma Sınav Tarihi		15.05.2023
Tez Savunma Sınav Saati		09.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, SİYASAL KATILIM DÜZEYİ VE KÜLTÜREL EĞİLİMLERİN DEMOKRATİK LİDERLİK ALGISINA ETKİSİ

Merve Döne YILDIRIM

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Mayıs, 2023

Danışman: Doç. Dr. Pınar DURSUN KARSLI

Genel anlamda, demokratik lider algısının bireysel (psikosoyal) ve kültürel etkenlerle ilişkisinin incelenmek istendiği bu çalışmada, ilk amacımız, bazı sosyo-demografik değişkenlerin demokratik liderlik algısındaki rolüne bakmaktır. İkinci amaç ise bireylerin demokratik liderlik algısı ile siyasal katılım düzeyi, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri alt boyutları (narsisizm, Makyavelizm ve psikopati) ile kültürel eğilimler (bireycilik, toplulukçuluk) arasında ilişki olup olmadığını araştırmak ve demokratik liderlik algısının, tüm bu değişkenlerden tarafından ne ölçüde yordandığını tespit etmektir. Bunun için çalışmaya Afyon Kocatepe Üniversitesi'ndeki çeşitli fakültelerden toplam 412 (278 kadın, 134 erkek) öğrenci dahil edilmiştir. Kolayda (Convenient) örnekleme yoluyla öğrencilere Sosyo-demografik Bilgi Formu, Demokratik Liderlik Algısı Ölçeği, Kişiliğin Negatif Yönleri Ölçeği (Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği), Siyasal Katılım Ölçeği, Bireycilik ve Toplulukçuluk Kültürel Eğilim Ölçeği uygulanmıştır. Sonuçlardan elde edilen bulgular, kendisi ve ailesi tarafından siyasete ilgili olan öğrencilerin, demokratik lider algı skorlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Demokratik lider algısının, siyasal katılım düzeyi, yatay toplulukçuluk ve yatay bireycilik kültürel eğilimleri ve narsisizm tarafından olumlu ve anlamlı bir şekilde yordandığı tespit edilmiştir. Demokratik liderlik algısına etki büyüklüğü bakımından en büyük katkının ise yatay toplulukçu kültürel eğilimlere ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, ilgili literatür bulguları üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Liderlik, Karanlık Üçlü kişilik, siyasal katılım, bireycilik, toplulukçuluk .

ABSTRACT

THE EFFECT OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAITS, LEVEL OF POLITICAL PARTICIPATION AND CULTURAL TENDENCIES ON THE PERCEPTION OF DEMOCRATIC LEADERSHIP

Merve Döne YILDIRIM

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC MANAGEMENT**

May, 2023

Advisor: Assoc. Prof. Pınar DURSUN KARSLI

In this study, which aimed to examine the relationship between the perception of democratic leader and individual (psychosocial) and cultural factors in general terms, our first aim is to find out the roles of some socio-demographic variables in the perception of democratic leadership. The second aim was to investigate whether there are relationships among the scores of democratic leadership and the level of political participation, dark triad personality traits (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy), and cultural tendencies (individualism, collectivism), and lastly to determine to what extent all these variables predict the perception of democratic leadership. For this purpose, a total of 412 (278 female, 134 male) students from various faculties of Afyon Kocatepe University were included in the study. The socio-demographic information form, democratic leadership scale, negative aspects of personality scale (Short-form Dark Triad Scale), political participation scale, individualism and collectivism cultural tendency scale were administered to the students through convenient sampling. The results revealed that the democratic leader perception scores of the students who were interested in politics by themselves and their families were significantly higher. The findings suggested that the perception of democratic leadership is positively and significantly predicted by political participation, horizontal collectivism and horizontal individualism cultural tendencies, and narcissism. The scores of horizontal collectivist cultural tendencies contributed the largest to the variance of democratic leadership. These results are discussed over the relevant literature findings.

Keywords: Democratic leadership, Dark Triad personality traits, political participation, individualism, collectivism .

ÖN SÖZ

Sosyal bir varlık olan insanı diğerlerinden ayıran ve toplum içerisinde kendine özgü bir varlık olarak yaşamını sürdürmesini sağlayan özelliklerin toplamı kişilik olarak adlandırılır. Bireyleri diğerlerinden ayıran bu kişilik özellikleri, negatif ve pozitif olmak üzere farklı niteliklerdedir ve bireyin yaşamını şekillendirmektedir. Bireylerin ilgi, bilgi, davranış gibi farklı düzey ve biçimlerde yönetime katılmalarını ifade eden siyasal katılım da kişilik tarafından şekillendirilmektedir. Bireyin şekillendirdiği alanlar dışında bireyin yaşamını şekillendiren unsurlar da söz konusudur ve içerisinde yaşadığı kültür bu şekillendirici unsurlardan birisidir. Bireylerin içerisinde yer aldıkları kültürle olan ilişkilerinin derecelerini ele alan kültürel eğilimler de bireylerin yaşamlarını şekillendirmektedir. Sosyal bir varlık olmanın yanı sıra siyasal bir varlık da olan insan, kendisini şekillendiren kültür, kişilik gibi unsurlardan yola çıkarak siyasal alanda kendisini temsil eden lider seçimlerinde de bu unsurlardan etkilenmektedir. Bu bağlamda, bu tez çalışması da bireyleri şekillendiren ve onların şekillendirdiği unsurları ortak bir çerçevede ele alarak Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin, siyasal katılım düzeylerinin ve kültürel eğilimlerin demokratik liderlik algısını nasıl yordadığı üzerinde durmaktadır.

Frankl, insanın yaşamını sadece kendi bakış açısı ile yaşayıp anlamlandırabileceğini söyler. Peki ya bu bakış açısının oluşmasını sağlayıp bizi biz yapanların yaşamımızın anlamına katkısı? Onların katkısını yadsıyamadığım için yazıyorum bu dolu dolu önsözü. Anamlı yaşam algımın başlangıcı olan Mektebi İdadi Mülki Afyon Lisesi'nin birbirinden değerli öğretmenlerinden olan, engin tarih bilgisini, disiplinini, öğrenci dostu yaklaşımını ve idealizmini bir ömür örnek alacağım, kişiliğimin ve “neden siyaset bilimi?” sorusuna verdiğim cevapların mimarlarından olan Tarih öğretmenim Süleyman Ilgın'a; teşvik ve tavsiyeleri sayesinde bu alana yönelmemi sağlayan, idealizmine, engin hayat bilgisine ve hayat enerjisine hayran olduğum Matematik öğretmenim Abdülkadir Gülbahar'a ve her konuda sonsuz destekçim olan, mesleğini icra ederken gösterdiği özverisi ve duruşuyla kendisine her zaman hayran bırakan, kıymetli öngörülleri ve tavsiyeleriyle yolumu aydınlatan, dostluğu ve bana olan inancı sayesinde her zaman şanslı hissettiğim ve öğrencisi olmaktan gurur duyduğum Matematik öğretmenim Ural Şimşek'e ve Afyon Lisesi'nin değerli öğretmenlerine düşünce dünyamın ve yaşam anlamımın oluşmasında yaptıkları katkılardan ve her zaman destekçim olduklarından dolayı sonsuz teşekkür ediyorum. Her birine minnettarım...

İlk lisans eğitimimi aldığım Uludağ Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümünün birbirinden kıymetli hocalarına ve çok sevdiğim mesleğime dair değerleri kazanmamda ve yaşam amacıma dair arayışlarımı derinleştirmemde katkılarından dolayı güler yüzü, içten yaklaşımı ve disiplinli çalışmasıyla her zaman örnek aldığım hocam Doç. Dr. Nagihan Oğuz Duran'a; hayata karşı bir duruşumuz olmasının ve eleştirel düşünmenin önemini sıklıkla vurgulayarak kararlı bir kendilik sergilememe katkı sağlayan hocam Prof. Dr. Şermin Önder Külahoğlu'na, zihnimde hep bir soru işaretiyle dolaşıp merakımı gidermeme ve sorgulayıcı bir bakış açısı kazanmama katkı sağladığı için hocam Prof. Dr. Figen Akça'ya ve ikinci üniversite hayalimi gerçekleştirmemde hayallerinin peşinden gitmenin insanı ne kadar mutlu ve başarılı bir insan yapacağının en somut örneği, cesaretimin perçinleyicisi olan hocam Prof. Dr. Feyyat Gökçe'ye insanları anlama çabama, bilgi arayışına ve anlamlı yaşam arayışına dair sundukları katkıdan dolayı sonsuz teşekkür ediyorum.

Eğitim sürecimin ikinci durağı olan ikinci lisans eğitimim esnasında tanıştığım ve bana yepyeni bakış açıları kazandıran Afyon Kocatepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünün değerli hocalarından güler yüzü ve derin bilgi birikimiyle

bana yeni ufuklar açarak yol göstericim olan Prof. Dr. Mustafa Fişne'ye; farklı bakış açıları, sorgulayıcı yaklaşımları ile her görüşmemizde Sokrates'in "bildiğim bir şey var o da hiçbir şey bilmediğimdir" sözünü bana adeta yaşatıp daha fazla okumaya araştırmaya teşvik ettikleri ve motive edici yaklaşımları ile tezimin en iyi şekilde tamamlanmasına sağladıkları katkıları için çok kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Kerim Çınar ve Dr. Öğr. Üyesi Zelkif Polat'a; lisans ve yüksek lisans sürecim boyunca nahifliği ve öğrenci dostu yaklaşımı için hocam Prof. Dr. Ethem Kadri Pektaş'a; samimiyetini, makalelerindeki özgün yaklaşımlarını, üretkenliğini ve iş disiplininin örnek aldığı değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şahin Eray Kırdım'a; lisans döneminde danışmanlığımı yürüten ve destekleri ile bu süreci kolaylıkla tamamlamama yardımcı olan hocalarım Öğr. Gör. Hulusi Nusret Özsoy'a ve Ar. Gör. Atahan Demirkol'a; tezimin uygulama aşamasındaki katkılarından ve akademik konulardaki bilgilendirici, realist tavsiyelerinden dolayı Ar. Gör. Semih Açıkgozoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak tez jürimde yer alan, anlayışı ve değerli yorumları ile çalışmamı bir adım daha öteye taşımamı sağlayan kıymetli Hocam Doç. Dr. Erhan Örselli'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Kendisiyle tanışma ve çalışma şansı bulduğum için her zaman ayrıcalıklı hissedeceğim, disiplini, bilgi birikimi ve farklı bakış açılarıyla her an yol göstericim olan ve tez aşamasında karşılaştığım zorlukları çözüm odaklılığı ile aşmama yardımcı olup bu süreçte heyecanımı ve kaygılarımı benimle paylaşan çok kıymetli danışman hocam Doç Dr. Pınar Dursun Karslı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sonsuz anlayışı, hoşgörüsü ve gülyeryüzlülüğü sayesinde "zamanlama ve planlama"nın önemini her gün idrak ederek tez çalışmamı tamamlayabildiğim için kendisine minnettarım.

Süreç boyunca uygulama izinlerimi almamı kolaylaştıran üniversitemiz idari personeline, bu sürecin yürütülebilmesi için onay veren akademik personeline ve uygulama sürecime yaptıkları katkılar sayesinde bu tezin meydana gelmesini sağlayan katılımcılara değerli vakitlerini ayırıp tezime ve bilime yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans sürecim boyunca sonsuz desteği ve alana dair ilgisiyle beni sık sık motive eden, birlikte nice başarılarla imza atmak istediğim değerli arkadaşım Dimaze Özden'e ve yıllardır kıymetli dostluğu, bitmez tükenmez desteği ve bana olan inancı sayesinde her an "evimde" hissettiren ve her an her durumda yardımına koşan biricik arkadaşım Melike Bayar Akkaya ve eşi Halil Akkaya'ya; sonsuz sevgisi, desteği ve dostluğu ile hayatımdaki en güzel "iyi ki"lerimden olan değerli arkadaşım Dilan Polat'a; birlikte ağlayıp birlikte gülebildiğim ve tez sürecimin en yoğun zamanlarında desteği ile daha güçlü şekilde devam etmemi sağlayan değerli dostum Emine Ünlü'ye; hayatımı daha anlamlı kılarak bu sürecin güzel sonuçlarına sonsuz inançları ile beni her zaman teşvik eden değerli arkadaşlarım Melek Göktepe'ye ve Sümeyye Yılmaz'a teşekkürlerimi sunuyorum. Her birine süreç boyunca verdikleri destekler için sonsuz kez minnettarım.

Ve en nihayetinde beni büyütüp yetiştiren ve okuma yazma bilmemesine rağmen engin bilgisi sayesinde her zaman "ilk öğretmenim" olarak hatırlayacağım ve öğrenmeye dair heyecanımın tohumlarını atan hayatımın bilge kadını babaannem Döne Yıldırım'a; sonsuz sevgisi ve fedakarlığı ile kendisine hayran bırakıp sevgisini ve desteğini halen yanımda hissettiren halam Esma Yıldırım'a ve eğitim hayatımın yanı sıra her konuda sonsuz destekçim olarak varlığı ile her zaman güçlü hissetmemi, çıktığım yolda yılmadan devam etmemi sağlayan babam Hasan Yıldırım'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Merve Döne Yıldırım
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİDERLİK KAVRAMINA İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

1. LİDERLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI.....	4
1.1.LİDER, LİDERLİK VE LİDER ALGISI KAVRAMLARININ TANIMLANMASI..	4
1.2.LİDER VE YÖNETİCİ AYRIMI.....	8
1.3.LİDERİN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	9
1.4.LİDERİN GÜÇ KAYNAKLARI.....	10
1.5.LİDERLİK TEORİLERİ.....	11
1.5.1. Geleneksel Liderlik Teorileri.....	11
1.5.1.1.Özellik ve Nitelik Teorileri (1940 ve Öncesi).....	12
1.5.1.2.Davranışsal Liderlik Teorileri (1940-1960 Arası).....	13
1.5.1.3.Durumsallık Teorileri (1960-1980 Arası).....	16
1.6. LİDERLİK TARZLARI.....	18
1.6.1. Geleneksel Liderlik Tarzları.....	18
1.6.1.1.Otokratik Liderlik.....	19
1.6.1.2.Demokratik-Katılımcı Liderlik.....	19
1.6.1.3.Tam Serbestlik Tanıyan-Liberal Liderlik.....	21
1.6.2. Çağdaş Liderlik Tarzları.....	22
1.6.2.1.Dönüştürücü (Transformasyonel) Liderlik.....	22
1.6.2.2. Etkileşimci Liderlik.....	22
1.6.2.3.Karizmatik Liderlik.....	22
1.6.2.4.Vizyoner Liderlik.....	23
1.6.2.5. Otantik Liderlik.....	23
1.6.2.6. Hizmetkar Liderlik.....	23
1.6.2.7. Etik (Ahlaki) Liderlik.....	23
2. SİYASAL BİR KAVRAM OLARAK LİDERLİK.....	24
2.1. SİYASAL LİDERLİK KAVRAMI.....	24
2.1.1. Farabi'ye Göre Siyasal Liderlik.....	25

2.1.2. İbn-i Haldun’a Göre Siyasal Liderlik.....	27
2.1.3. Machiavelli’ye Göre Siyasal Liderlik.....	28
2.1.4. Max Weber’e Göre Siyasal Liderlik.....	29
2.2. SİYASAL LİDERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	30
3. LİDERLİĞİN PSİKOPOLİTİK KÖKENLERİ.....	32
3.1. PSİKANALİTİK AÇIDAN LİDERLİK.....	32
3.2. POLİTİK PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN LİDERLİK.....	35
3.3. SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN LİDERLİK.....	35
3.4. KARİZMATİK LİDERLİĞİN PSİKOLOJİK KÖKENLERİ.....	36
3.5. TÜRK TOPLUMUNDA DEVLET BABA ANLAYIŞI.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK, SİYASAL KATILIM VE KÜLTÜREL EĞİLİM KAVRAMLARINA İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK KAVRAMININ KURAMSAL TEMELLERİ...41	
1.1. KİŞİLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI.....	41
1.2. KİŞİLİĞİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN ETMENLER.....	44
1.2.1. Biyolojik (Kalıtsal) Faktörler.....	44
1.2.2. Çevresel Faktörler.....	45
1.3. KİŞİLİK YAKLAŞIMLARI.....	47
1.3.1. Psikanalitik Yaklaşımlar.....	47
1.3.2. Ayırıcı Özellikler Yaklaşımı.....	48
1.3.3. Biyolojik Yaklaşım.....	49
1.3.4. Davranışsal Yaklaşımlar.....	49
1.3.5. Bilişsel Yaklaşımlar.....	50
1.3.6. Hümanist Yaklaşımlar.....	50
1.4. BİR KİŞİLİK TİPİ OLARAK “KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK”.....	50
1.4.1. Narsisizm.....	52
1.4.1.1. Normal Narsisizm.....	54
1.4.1.2. Patolojik Narsisizm.....	54
1.4.1.3. Narsisist Kişilik Özellikleri.....	55
1.4.2. Makyavelizm.....	56
1.4.3. Psikopati.....	58
1.4.3.1. Birincil Psikopati.....	59
1.4.3.2. İkincil Psikopati.....	59
1.4.4. Karanlık Üçlü Kavramına Bütünleşik Bir Bakış.....	60
2. SİYASAL KATILIMIN KURAMSAL TEMELLERİ.....61	
2.1. SİYASAL KATILIM KAVRAMININ TANIMI.....	61
2.2. SİYASAL KATILIMIN OLASI NEDENLERİ VE ÖNEMİ.....	64
2.3. SİYASAL KATILIMI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER.....	65
2.3.1. Sosyo-Ekonomik Değişkenler.....	65
2.3.1.1. Aile.....	66
2.3.1.2. Yaş.....	66
2.3.1.3. Cinsiyet.....	66
2.3.1.4. Gelir Durumu ve Statü.....	67
2.3.1.5. Eğitim.....	68
2.3.1.6. Yerleşim Yeri.....	68
2.3.1.7. Kitle İletişim Araçları.....	69
2.3.1.8. Örgüt Üyeliği.....	70

2.3.2. Siyasi-Hukuki Değişkenler.....	70
2.3.2.1. Bireyle İlgili Değişkenler.....	70
2.3.2.2. Çevreyle İlgili Değişkenler.....	71
2.3.3. Psikolojik Değişkenler.....	71
2.3.3.1. Siyasal Etkinlik Duygusu.....	71
2.3.3.2. Siyasal Güdü.....	72
2.3.3.3. Siyasal İlgi.....	72
2.3.3.4. Vatandaşlık Duygusu.....	73
2.3.3.5. Güven Duygusu.....	73
2.3.3.6. Yabancılaşma.....	73
2.4. SİYASAL KATILIMIN DÜZEYLERİ.....	73
2.5. SİYASAL KATILIMIN BİÇİMLERİ.....	76
3. KÜLTÜREL EĞİLİMLER.....	80
3.1. KÜLTÜRÜN TANIMLANMASI.....	80
3.2. KÜLTÜR BAĞLAMINDA BİREYCİLİK VE TOPLULUKÇULUK.....	81
3.2.1. Bireycilik.....	82
3.2.2. Toplulukçuluk.....	82
3.2.3. Bireyci ve Toplulukçu Kültürler Arasındaki Farklılıklar.....	82
3.3.1. Triandis'in İdiocentric-Allocentric Ayrımı.....	83
3.3.8. Bireycilik-Toplulukçuluk Boyutlarındaki Yatay ve Dikey Ayrımı.....	83
3.3.9. Bireycilik-Toplulukçuluk Perspektifinde Türkiye.....	84
4. LİDERLİK, SİYASAL KATILIM, KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK VE KÜLTÜREL EĞİLİMLERE DAİR İLİŞKİSEL LİTERATÜR TARAMASI.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	88
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	88
3. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE SINIRLILIKLARI.....	89
4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	89
5. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	89
5.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	90
5.2. SD3 KISALTILMIŞ KARANLIK ÜÇLÜ ÖLÇEĞİ.....	92
5.3. SİYASAL KATILIM ÖLÇEĞİ.....	92
5.4. BİREYCİLİK VE TOPLULUKÇULUK ÖLÇEĞİ (INDCOL).....	92
5.5. DEMOKRATİK LİDERLİK ALGISI ÖLÇEĞİ (USDELID).....	92
6. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	93
6.1. TEMEL HİPOTEZ.....	93
6.2. ALT HİPOTEZLER.....	93
7. ARAŞTIRMA SONUCU ELDE EDİLEN VERİLERE YÖNELİK ANALİZ TEKNİKLERİ.....	94
8. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	94
8.1. ARAŞTIRMANIN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	94
8.2. ARAŞTIRMANIN ANA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	98
8.2.1. Farklılık Analizleri ve İstatistikî Bulgular.....	98
8.2.2. Korelasyon Matrisi ve Çoklu Regresyon Analizi Bulguları.....	102

TARTIşMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	105
KAYNAKÇA.....	111
EK 1: ETİK KURUL İZNİ.....	121
EK 2: ANKET ÇALIşMASI.....	122

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Özellik-Nitelik Teorilerinde Ele Alınan Liderlik Özellikleri.....	12
Tablo 2: Geleneksel Liderlik Tarzları.....	18
Tablo 3: Kişiliğin Negatif Yanlarına Dair Sınıflandırmalar.....	51
Tablo 4: Bireyci-Toplulukçu Kültürler Arasındaki Farklılıklar.....	82
Tablo 5: Triandis'in İdiocentric-Allocentric Ayrımı.....	83
Tablo 6: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	94
Tablo 7: Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımları	95
Tablo 8: Katılımcıların Eğitim Gördükleri Fakülteler.....	95
Tablo 9: Katılımcıların Sınıf Düzeyleri.....	96
Tablo 10: Katılımcıların En Uzun Süre İkamet Ettikleri Yer.....	96
Tablo 11: Katılımcıların Aylık Gelir Düzeyleri	96
Tablo 12: Katılımcıların Siyasete İlgisi.....	96
Tablo 13: Katılımcıların Ailelerinin Siyasete İlgisi.....	97
Tablo 14: Katılımcıların Siyasal Eğilimleri.....	97
Tablo 15: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Cinsiyete Göre İncelenmesi.....	98
Tablo 16: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Yaşa Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	98
Tablo 17: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Fakültelere Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	99
Tablo 18: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Sınıf Düzeylerine Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	99
Tablo 19: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Yaşanılan Yere Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	99
Tablo 20: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Bireysel Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	100
Tablo 21: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Ailesinin Siyasal İlgi Düzeylerine Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	101
Tablo 22: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Siyasal İlgi Düzeylerine Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	101
Tablo 23: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algısının Siyasal Eğilimlerine Göre Farklılıklarının İncelenmesi.....	102
Tablo 24: Betimleyici İstatistik ve Korelasyon Matrisi.....	103
Tablo 25: Demokratik Liderlik Algısı Üzerine Standart Çoklu Regresyon Modeli.....	104

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

F: Varyans Analizine (ANOVA) İlişkin Parametre

n: Örneklem

p: Anlamlılık Testine İlişkin Olasılık Değeri

r: Korelasyon Katsayısı

R²: Belirtme Katsayısı

S (bj): Regresyon Katsayısının Standart Hatası

SS: Standart Sapma

t: T Değeri

$\bar{X}$: Aritmetik Ortalama

GİRİŞ

İnsan sosyal bir canlıdır ve belli bir aile, grup, örgüt ya da topluluk gibi kolektif bir oluşumun parçası olarak yaşamını sürdürür. Bu kolektivitede yer alan insanlardan bazıları, yöneten konumunda iken bazıları yönetici konumunda yer almaktadır. Yöneten konumunda olan insanların sergilediği davranışlar onların liderlik anlayışlarını ortaya koyarken bu konuma ulaşmalarını sağlayan nedenlerin neler olduğu da tartışma konusudur. Liderin kişisel özelliklerinden içerisinde yer aldıkları toplumun özelliklerine kadar çok farklı değişkenlerden etkilenen liderlik anlayışının hangi psikolojik süreçler sonucu ortaya çıktığı da üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bir insanın sahip olduğu duygu, düşünce ve davranışların bir toplamı olan kişilik, bireylerin istendik davranışları üzerinden ele alınan bir kavramdır. İstendik davranışlar kadar bireylerin negatif kişilik özelliklerine sahip oldukları da toplum içerisinde yer alan bireylere bakıldığında ifade edilebilir. Bu negatif davranışların neler olduğu ve nasıl tanımlanabileceği sorusu Karanlık Üçlü kişilik yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşıma göre insanların istendik olduğu kadar negatif kişilik özelliklerine sahip oldukları da ifade edilebilir. Aristoteles'in *Zoon politikon* anlayışına göre siyasal bir varlık olan insan, birtakım siyasal davranışlar sergilemektedir ve bu davranışlar da onun kişiliğinin bir parçasıdır. Sergilediği bu davranış, düşünce ve tutumlar siyasal katılım olarak adlandırılırken bu siyasal katılım faaliyetlerinin oluşmasında etkili olan kişilik özellikleri de söz konusudur. İstendik özelliklerin yanı sıra kişiliğin negatif yönlerinin de siyasal katılım faaliyetlerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Belli bir kolektivitenin parçası olan insan, bu kolektivitede hâkim olan kültürden de etkilenmektedir. Bir topluluğun sahip olduğu gelenek göreneklerin, sembol ve ritüellerin, somut ve soyut tüm unsurların bir toplamı olan kültür, bireylerin kişiliklerinin de bir şekillendiricisidir ve sergiledikleri davranışları da yönlendirmektedir. Şekillendirilen bu davranışlar arasında siyasal katılım davranışları da söz konusudur. Kültürün kişi ya da grup odaklı bir anlayışa sahip olması, kişilik kadar siyasal katılım üzerinde de etkiye sahiptir.

Bir kültür içerisine doğan ve yaşamı boyunca bir kişilik örüntüsü oluşturan bireylerin siyasal katılım sergilemeleri de kaçınılmazdır. Bu siyasal katılım faaliyetlerinde liderin yönlendirici etkisi oldukça önem taşımaktadır. Toplulukların yönetim anlayışları doğrultusunda ortaya çıkan liderler, bireylerin siyasal davranışlarını

da şekillendirmektedir. Örneğin demokratik toplumlarda oy kullanma davranışı sergileyen bir bireyin vereceği oyun etkililiğine olan inancı, siyasal katılım davranışını arttırırken otokratik bir toplumda vatandaşlara söz hakkı tanınmıyor olması, herhangi bir siyasal katılım davranışının sergilenmesini de önleyecektir.

Bu ifadeler doğrultusunda bu tez çalışmasında bireylerin negatif kişilik özellikleri olan Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin, sergiledikleri siyasal katılım davranışlarının ve içerisinde yer aldıkları kültürel eğilimlerin demokratik liderlik algılarını ne derece yordadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde liderlik kavramına dair teorik çerçeveye yer verilirken liderliğin tanımındaki çeşitliliklere, özellik-nitelik, davranışçı, durumsal gibi farklı yaklaşımlar tarafından nasıl ele alındığına, geleneksel ve çağdaş liderlik türlerine değinilmiştir. Bölümün son kısmında ise bireylerin neden bir lidere ihtiyaç duyduğuna ve liderliğin psikopolitik kökenlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde kişilik kavramının tanımlanışı ve kişiliği açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlara değinilirken Karanlık Üçlü kişilik kavramının tanımına, özelliklerine ve alt boyutları olan narsisizm, Makyavelizm ve psikopati ile ilgili literatüre yer verilmiştir. Devamında siyasal katılımı ilgili teorik çerçeveye yer verilirken siyasal katılım biçimlerinden, düzeylerine ve siyasal katılımı etkileyen çeşitli etmenlere değinilmiştir. İkinci bölümde son olarak bu tez çalışmasının değişkenlerinden olan ve bireylerin içerisinde yaşadığı kültürle ilişkisini ele alan kültürel eğilimlere ve alt boyutları olan yatay ve dikey toplulukçuluk ve yatay ve dikey bireycilik kavramlarına dair literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde bu tez çalışmasında yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ele alan demokratik liderlik algısı ile Karanlık Üçlü kişilik özellikleri, siyasal katılım düzeyi, kültürel eğilimlerle ilgili çalışmalara da yer verilmiştir.

Araştırmanın son bölümü olan metodoloji kısmında araştırmaya konu olan evren ve örnekleme, araştırmanın amaçlarına, araştırmada test edilecek hipotezlere ve kullanılan ölçme araçlarına yer verilirken yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen bulgulara da değinilmiştir.

Tez çalışmasının son bölümü olan tartışma, sonuç ve öneriler kısmında önceki bölümde elde edilen veriler ve sonuçlar doğrultusunda ortaya konan bilgiler literatür

bulguları üzerinden karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır ve ilerleyen çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Özetle, bu tez çalışmasında ilgili konulardaki ölçekler aracılığıyla yapılan ölçümlerden elde edilen veriler sonucunda çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu doğrultuda bireylerin demokratik liderlik algılarının, kişisel özelliklerinden, siyasal davranışlarından ve kültürel eğilimlerinden bağımsız olmadığı elde edilen veriler ışığında ortaya konmuştur. Siyaset bilimi disiplininde siyasal katılım, liderlik gibi konulara dair daha detaylı ve realist sonuçlar elde etmek amacıyla uygulamalı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ve siyaset psikolojisi alanının siyaset bilimi eğitimi içerisindeki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİDERLİK KAVRAMI VE PSİKOPOLİTİK KÖKENLERİ

1. LİDERLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI

Sosyal bir varlık olan insan, ilk çağlardan itibaren toplumlar halinde yaşamını sürdürmektedir. Dışarıdan gelen tehlikelere karşı daha güvenli olmak ve istek ve ihtiyaçlarını karşılamak adına toplumlar halinde yaşamını sürdüren insanlar içerisinde yer aldıkları topluluğun düzenini sağlayabilmek ve varlığını devam ettirebilmek adına kendilerini yönlendirecek bir lider arayışına girmişlerdir. İlk çağlardan itibaren farklı disiplinlerin araştırma konusu haline gelen bu durum, liderlik üzerine bir literatür oluşmasını sağlamıştır. Siyaset bilimi ve psikoloji disiplinleri de liderlik üzerine araştırmaların yapıldığı disiplinler arasında yer alır. Bu tez çalışmasında ise liderlik üzerinde durularak siyaset bilimi ve psikoloji disiplinleri çerçevesinde liderlik üzerine yapılan çalışmalara değinilecektir.

1.1. LİDERLİK, LİDER VE LİDERLİK ALGISI KAVRAMLARININ TANIMLANMASI

Liderlik, farklı birçok tanıma sahip ve tanımlayanın bakış açısı doğrultusunda şekillenen bir kavramdır. Sosyal bilimlerde sosyoloji, psikoloji, işletme, siyaset bilimi gibi disiplinlerin temel çalışma alanlarından birisi olan liderlik, tanımlandığı disiplin doğrultusunda farklı özellikler üzerinden ele alındığı için bütünsel bir tanım yapmak zorlaşmaktadır. Etimolojik olarak incelendiğinde Anglo-Sakson dilinde “yol” ya da “yön” anlamına gelen “lead” kelimesinden oluşturulan liderlik etmek (lead), lider (leader) ve liderlik (leadership) kelimeleri, İngilizce’de *leader*, Flemenkçe *leider*, İskandinavca *leadar* ve Almanca *leither* kelimeleri ile aynı anlamlara gelmektedir (Aldair, 2005: 66’dan akt. Özmen, 2009: 7). Karmaşık bir yapıya sahip olan bu kavram, farklı dillerde devletin başı, komutan, vali, şef, kral gibi kişilerin icra ettikleri görevlere karşılık gelir. Antik Yunan döneminden itibaren Çin, Mısır gibi uygarlıkların da üzerinde durduğu liderlik, oldukça eski bir kavramdır (Stogdill ve Bass, 1981: 5). Miras yoluyla, gasp ederek yahut reislik gibi emrivaki bir durumdan ziyade önderlik etme işiyle meşgul olma durumunu yansıtan, bir meşguliyet ifade eden liderlik, Oxford English Dictionary’de 14. yüzyıldan itibaren yer almaya başlayan bir kavramdır (Stogdill ve Bass, 1981: 7). Kısaca insanlar üzerinden anlam kazanan bu kavram, kökeni Antik dönemlere kadar uzansa da literatüre yeni kazandırılmıştır. Güncel bir kavram olan liderlik konusundaki çalışmalar son yıllarda yükselişe geçerken liderlik, 20. yüzyıldan itibaren bilimsel açıdan da

incelenmeye başlanmış ve 2. Dünya Savaşı sonrasında giderek öne çıkan bir kavram halini almıştır (Zel, 2001: 90). İnsanın sosyal bir varlık olduğu ve ortak değerlere sahip bir grubun parçası olduğu anlayışından hareketle liderlik, genel hatlarıyla bir bireyin, sahip oldukları ortak değerler doğrultusunda bir grup bireyi etkileme süreci olarak tanımlanmaktadır (Northouse, 2010: 43). TDK’de ise “liderin görevi, önderlik” olarak tanımlanan liderlik, lider kavramı üzerinden ele alınmaktadır (TDK, 2022). Liderlik, bir özellik ya da davranış biçiminden ziyade lider ve takipçileri arasındaki bir etkileşim sürecidir ve bu karşılıklı etkileşim sayesinde harekete geçirilen bir yapı ve bu yapının devamlılığı söz konusudur (Stogdill ve Bass, 1981: 7). Bass (1990) ise liderliği lider ve topluluk etkileşimine etki eden faktörler olan grup dinamikleri/süreçleri, kişilik, güç kullanma, itaat, hedefi gerçekleştirme, özerk karar alabilme vb. özelliklerin bir veya birkaçının birleşimi olarak tanımlamaktadır (Yeşil, 2016: 160). Northouse (2010: 43) ise liderliğin tanımını da oluşturan bu faktörleri *grup, süreç, etki* ve *ortak hedefler* olmak üzere dört kategori altında toplamaktadır. Ona göre liderlik, liderin içerisinde yer aldığı gruptaki takipçilerini etkilediği ve onlardan etkilendiği bu sayede de ortak hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları bir süreçtir. Stogdill ve Bass (1981: 7-14) bu sürecin içeriğini geniş bir şekilde tanımlar:

- Liderlik, grup yapılarına odaklanır.
- Liderlik, kişilik özelliği ve onun etkilerinin bir ürünüdür.
- Liderlik, bir itaate ikna etme sanatıdır.
- Liderlik, etkileme çalışmasıdır.
- Liderlik, bir eylem ya da davranıştır.
- Liderlik, bir ikna biçimidir.
- Liderlik, güç ilişkileridir.
- Liderlik, hedefleri gerçekleştirmenin bir aracıdır.
- Liderlik, kişilerarası etkileşimlerin sonuçlarının ortaya çıkmasıdır.
- Liderlik, beklentiler doğrultusunda farklı rollere girebilmektir.
- Liderlik, inşa edilmek istenen bir yapının başlangıç noktasıdır.

Liderliğe ilişkin bu tanımlar çoğaltılabilir ve liderlik, farklı unsurlar üzerinden defalarca yeniden tanımlanabilir. Ancak literatürde yer alan ve yapılması muhtemel tanımların birleştiği paydalar değişemeyecektir. Belirli bir amacın olması, bir toplumun olması ve topluluğu yönlendiren bir kişinin olması değinilen bu ortak kriterlerdir (Zel,

2001: 91). Bu kriterlerden hareketle kısaca bu üç unsurun birbirleriyle olan etkileşiminin bir ürün olarak liderlik, bir topluluğu bir amaç doğrultusunda yönlendirebilen bir kişinin üstlendiği rol olarak tanımlanabilir. Tanımda da değinildiği üzere liderlik, benimsenen amaçlara, ortaya çıktığı topluma ve zamana göre farklılıklar gösterebilir. Kısaca liderlik, içinde yer alınan sahneye göre değişebilen bir özelliğe sahiptir (Baltaş, 2000: 107). Bu değişkenlik liderin grup üyeleri ile farklı rol ve statü ilişkileri kurmasını sağlarken, grup davranış ve inançlarını etkilemesini de sağlar (Şerif ve Şerif, 1996:210). Bu etkileme süreci aynı zamanda liderin takipçilerini yönlendirebilmesi için gereken gücü ortaya çıkararak lider-takipçi etkileşimine zemin hazırlar. Krausz (1996: 86) da liderliği, insanların faaliyetlerini etkilemek amaçlı kullanılan bir güç olarak tanımlayarak bu etkileşim sürecini destekler. Bu güç doğal olarak oluşabileceği gibi bazen de verilen yetki sonucunda oluşabilir (Can vd., 2002: 414). Doğal olarak ya da yetki aracılığıyla elde edilmiş olsun liderliğin gerektirdiği güç, otorite ve sonucunda ortaya çıkan rıza aracılığıyla liderin topluluk tarafından kabullenilmesini ve politik bir unsur olarak varlığını sürdürebilmesini sağlar (Zel, 2001: 93).

Liderlik görevini üstlenen kişi ise *lider* olarak adlandırılır. Türk Dil Kurumu'na göre lider, "bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse, önder, şef" anlamlarına gelir (TDK, 2022). İlk olarak ne zaman kullanıldığına dair çeşitli görüşler var olsa da Antik Yunan döneminde *hükümdara* karşılık gelen lider kelimesi, Homeros'un İlyada ve Odysseia'sında da çeşitli betimlemelerle yer alırken Platon tarafından "çevreyi dolaşarak yönetmek" liderlik etmek olarak tanımlanmıştır (Tabak vd. 2007'den akt. Sarıtaş, 2021: 9-10). Bugünkü anlamıyla ortaya çıkışı 1300'lü yıllara kadar uzanan lider, grubun tutumu, performansı ve kararları üzerinde diğer grup üyelerinden daha fazla etkiye sahip olan kişi olarak tanımlanır (House vd., 1997'den akt. Sargut ve Aktaş, 2012: 1). Lider aynı zamanda yol gösteren, takipçilerinin istek ve ihtiyaçlarını önceden sezerek yaratıcı davranışlar sergileyen kimse olarak tanımlanırken liderlik, bu yaratıcılığı sergilerken kullanılan motive ve koordine etme sanatıdır (Tunçer, 2012: 291). Liderin sahip olduğu koordinasyon gücü, değişen dünya şartlarında örgütlerde ortaya çıkabilecek olan yenilik ve değişimlerle baş edebilmesi için gerekli iken aynı zamanda da bu değişimler karşısında liderin örgütün varlığını muhafaza edebilmesine de katkı sağlar (Yeşil, 2013: 77'den akt. Işık İnan ve Serinkan, 2020: 309). Liderler, tarihin her döneminde ortaya çıkan ve değişen dünya şartları içerisinde gelecekte de yönetim sistemlerinin vazgeçilmez unsurları olacak olan kimselerdir. Liderler, içerisinde yer

aldığı örgütlerin değişime ayak uydurmasının yanı sıra bu değişim karşısında var olan kaynakları organize ederek koordinasyonu sağlayacak kimseler olmaları nedeniyle de gelecekteki varlıklarını sürdüreceklerdir (Tunçer, 2012: 290). Lideri var edecek özelliklerden biri olan koordinasyon gücünün yanı sıra bir lider, güven, dürüstlük, deneyim, paylaşımcı olma, teknik ve bağlamsal tanınırlık, sorumluluk alma, muhakeme gücü gibi çeşitli özelliklere de sahiptir (Eraslan, 2004: 13). Bu özelliklerin yanı sıra liderin takipçilerini telkin edebilmesini sağlayan özellikleri güvenilirliği ve inancıdır. Weber bu konuya dair bir siyasetçinin *tutku, denge ve sorumluluk* olmak üzere üç belirleyici özelliği olduğunu ifade eder (Karasoy, 2009: 501).

Liderin sergilediği davranışlar, benimsediği liderlik tarzına göre değişkenlik göstermektedir. Demokratik, otokratik gibi liderlik tarzları benimseyen liderlerin sergiledikleri davranışlar aynı zamanda takipçilerinin algısına göre de değişebilmektedir. Liderin benimsediği liderlik tarzı hangisi olursa olsun takipçilerinin algısı, liderlik tarzını belirleyen temel unsurlardandır. Bu doğrultuda liderlik algısı, örgüt içerisinde yer alan takipçilerin liderin davranışlarına yüklediği anlam, liderin davranışlarının takipçiler tarafından nasıl anlamlandırıldığı şeklinde tanımlanabilir. Algılanan liderlik tarzına ilişkin üretim sektöründe çalışanlarla yapılan bir çalışmada, liderlik tarzının erkek çalışanlarca kadın çalışanlara göre daha pozitif algılandığını ortaya koyan olan Mitonga-Monga ve ark. (2012), liderlik algısının eğitim düzeyine göre de farklılaştığını, yüksek lisans ve doktora mezunu olan çalışanların diğer çalışanlara göre lideri daha pozitif özellikleri ile daha etkili olarak algıladıklarını ortaya koyarlar (5394-5396). Kamu çalışanlarının liderlik algılarını belirlemeye yönelik bir araştırmada, yöneticilerde algılanan özelliklerin ihtiyaç duyulan liderlik özellikleri ile örtüşmediği ve yöneticilerin çalışan odaklı olmak yerine ben merkezci bir yönetim anlayışı benimsedikleri elde edilir (Şahin ve Temizel, 2007: 192). Liderlik algısı, sergilenen liderlik türüne göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda dönüşümcü liderlik algısının çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışları ve örgütsel adalet algıları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Arslantaş ve Pekdemir, 2007: 277). Cinel (2008: 114-115) tarafından sağlık çalışanları üzerine yapılan bir çalışmada ise karizmatik liderlik algısının çalışanların duygusal bağlılıklarını ve normatif bağlılık seviyelerini arttırdığı tespit edilmiştir. Dönüşümcü ve etkileşimci liderlik tarzlarına yönelik algının öğretmenlerin tükenmişlik düzeyi ile ilişkisini belirlemeye yönelik bir çalışmada, algılanan dönüşümcü liderlik tarzının etkileşimci liderlikten daha fazla olduğu belirlenirken dönüşümcü liderliğin kişisel

başarıyı olumlu, duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayı ise olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Dursun, 2009: 85-86). Avcı ve Yaşar (2016) tarafından enerji sektöründe faaliyet gösteren bir kamu kuruluşunda çalışanların liderlik algılarına yönelik yapılan çalışmada, yöneticilerinin otokratik liderlik algısı benimsedikleri ifade eden çalışanlar demokratik ve katılımcı liderlik anlayışı ile kurum içi verimin daha da yükseleceğini ifade etmişlerdir (200-201). Liderlik algısını belirlemeye yönelik bir diğer çalışma ise Tuğ Kızıltoprak (2018)'in Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik liderlik algısını ele alan çalışmadır. Muhtarlarla yapılan bu nitel çalışmada Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik liderlik tarzı özellikleri sergilediği hipotezinden yola çıkılmış ve elde edilen verilerin analizi doğrultusunda muhtarların Recep Tayyip Erdoğan'ı hitabet tarzı, çevresindeki ve halkla olan iletişimi, icraat yapma ve sonuçlarını halka mal etme gibi özellikleri sayesinde karizmatik lider olarak algıladıkları sonucunu ortaya konmuştur. Bu çalışmalara bakıldığında liderlik algısının liderin sergilediği davranışlar doğrultusunda şekillendiği düşüncesi doğrulanırken bir yandan da liderlik algısının lider tarafından yönlendirilebilir bir durum olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İşletme, pazarlama, insan kaynakları gibi alanlarda yapılan liderlik algısı çalışmalarına sıklıkla rastlansa da siyasal liderlik üzerine de liderlik algısı çalışmaları yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2. LİDER VE YÖNETİCİ AYRIMI

Liderlik, bir yönetme ve yöneltme eylemidir. Bu doğrultuda liderin aynı zamanda bir yönetici olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Fakat her ne kadar lider ile yönetici kavramlarının eş anlamlı olduğu düşünülse de aralarında farklılıklar söz konusudur. Liderler, sahip oldukları birtakım özelliklerle başkalarını etkileyen, vizyon ve misyonunu hedefleri doğrultusunda oluşturabilen kişiler iken yöneticiler mevcut konumlarına başkaları aracılığıyla getirilen ve önceden belirlenmiş hedeflere yönelik çaba gösteren, planlama, uygulama ve denetim yapan kişilerdir (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998: 81'den akt. Uğur ve Uğur, 2014: 132). Lider ve yönetici kavramlarına ilişkin bu tanımlamalardan yola çıkılarak bu kavramların aralarındaki farklılıklar şöyle ifade edilebilir (Koçel, 2011: 573-574):

- Yönetici, formal bir organizasyonun parçası iken lider için böyle bir organizasyon şart değildir.
- Yöneticilik mesleki bir uygulama iken liderlik insanları etkileme ve harekete geçirebilme eylemidir.

- Yöneticinin insanları etkilemekte kullandığı araçlar yetkileri ve yaptırım uygulama hakkı iken lider bu etkileşimi kişisel özellikleri ve davranışları aracılığıyla sağlar.
- Yöneticinin sınırları belli bir görev tanımı varken liderin görev tanımı yoktur.
- Yöneticilik belirli hedefleri ulaşma odaklı iken liderlik değişim ve dönüşüm odaklıdır.
- Yönetici işleri doğru yapma anlayışıyla harekete geçerken lider, doğru işler yapma anlayışından ilham alır.
- Yönetici çoğu zaman başkaları tarafından göreve getirilirken lider, içerisinde yer aldığı gruptan doğarak bu grubu harekete geçirir.

Lider ve yönetici arasındaki farklılıklar genel hatlarıyla bu unsurlar üzerinden ifade edilebilir. Ayrıca Bennis (2003: 49)'in bu farklılıklara ilişkin “yönetici, işi doğru yaparak taklit eder, lider ise doğru işi icat eder” ifadesi lider ve yönetici arasındaki anlayış farklılığını ortaya koyar (akt. Aydın, 2016: 6). Lider ve yönetici arasındaki farklılıklara ilişkin ifadelerle bakıldığında liderin daha özgün, insan odaklı, değişimin aracı, sorgulayıcı ve geliştirici özellikler sergilediği görülmektedir. Baltaş (2003: 109)'ın ifadeleri ile liderlik bir vizyon oluşturma ve ilham verme süreciyken yöneticilik yaşanan güne ilişkin sorunların çözülmesinde ön plana çıkan bir işlevdir (akt. Tunçer, 2011: 64). Özetle; lider uzun soluklu, daha kapsayıcı bir anlayışa ve konuma sahipken yönetici gündelik sorunlar karşısında, sınırları belli ve sistematik bir anlayışa sahiptir.

1.3. LİDERİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Lider ve takipçileri arasındaki etkileşim, liderin sahip olduğu birtakım özelliklerin doğal sonucudur. Liderin içerisinde yer aldığı toplulukta ön plana çıkmasını sağlayan bu özellikler, aynı zamanda liderlik kavramının unsurlarından olan ortak hedeflerin de gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Kaynağını liderin kişiliğinden ve liderlik edilen topluluğun sahip olduğu çevresel koşullardan alan bu özellikler arasında şunlar yer almaktadır (Bolat vd., 2008: 170-172'den akt. Tunçer, 2011: 63-64):

- Lider, yol gösteren ve yönlendirici bir kişidir.
- Lider çalışanları motive ederek performanslarını yönetebilir.
- Lider esnek bir örgüt yapısı oluşturup örgütsel bir kültür oluşturmalıdır.
- Lider grup üyelerini iyi tanıyıp güvenir, ekip çalışmasına önem verir.
- Lider iş ve özel yaşantısını dengede tutarak zamanı iyi yönetebilir.

- Lider grup üyelerine karşı demokratik bir tutum sergileyerek zor durumlar karşısında umutsuzluğa kapılmaz.
- Lider gerekli durumlarda risk alıp doğru ve hızlı kararlar alır.

Liderliği altı farklı lider üzerinden ele alan ve onların liderlik anlayışlarına değinen Kissinger (2022: 15-19)'a göre liderler, farklı kapasitelere sahip ve durağan aktörler değildir ve uyumlu ve geçmiş ile gelecek arasında bir akrobat gibi denge sağlama yeteneğine sahiptirler.

Liderin sahip olduğu özelliklere dair ifadelerin sayısını arttırmak mümkündür. Bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında değinilen liderlik tarzları ve liderlik teorileri bölümlerinde liderin özelliklerine dair daha kapsamlı bilgiler yer almaktadır.

1.4. LİDERİN GÜÇ KAYNAKLARI

Liderin çevresindekileri etkilemesi, onları ortak hedeflerini gerçekleştirme doğrultusunda harekete geçirebilmesi ve takipçileri ile kurduğu etkileşimi sürdürebilmesi liderin sahip olduğu güç kaynakları sayesinde. Liderin başarılı olmasında ve takipçilerini etkileme yeteneğin bu güç kaynakları etkilidir. Güç kaynaklarının etkililiği, liderin içerisinde bulunduğu topluluğa ve topluluğun üyelerine göre değişebileceği gibi liderin güç kaynaklarını nerede ve nasıl kullanacağına göre de değişmektedir. Buchanan ve Huczynski (2017: 778) liderin güç kaynaklarını beşe ayırır:

- Ödüllendirme (Reward) Gücü: İzleyenlerin motive edilmesi için liderin maddi veya manevi ödüllere başvurmasıdır. Ödüllendirme gücünün içeriği, takipçiler için önemli olan unsurlara göre değişir. Bu güç içerisinde yer aldığı topluluğun lidere olan bağlılıklarını arttırmaya yardımcı olur.
- Zorlayıcı (Coercive) Güç: Ödüllendirme gücünün karşıtı olan güçtür. Lidere karşı itaatsizlik yaşanması durumunda liderin otoritesini yeniden tesis etmesi ve takipçileri cezalandırması için gereken güçtür. Zorlayıcı gücün içeriği de takipçiler için önemli olan maddi veya manevi unsurlar üzerinden şekillenmektedir. Fakat bu gücün aşırı kullanımı, lider ve takipçileri arasındaki iletişimi olumsuz etkiler.
- Karizmatik (Referent) Güç: Benzetim gücü olarak da ifade edilen bu güç, kaynağını liderin kişiliğinden alır. Lider ve takipçileri arasında sevgi, saygı, güven gibi duygular oluşturmaya yardımcı olarak liderin takipçileri için bir ilham kaynağı olmasına da katkı sağlar.

- **Yasal (Legitimate) Güç:** Kökenlerini liderin içerisinde yer aldığı örgütten alan güçtür. Liderin konumunun bir gereği olarak sahip olduğu formel güçtür. Lider bu gücü aracılığıyla içerisinde yer aldığı topluluğu ya da takipçilerini kısıtlayabilir, mecbur edebilir.
- **Uzmanlık (Expert) Gücü:** Kaynağını liderden alan uzmanlık gücü, liderin bir görev ya da durum karşısında sahip olduğu üstün bilgi düzeyini ifade eder. Bu güç, liderin tecrübelerine ve becerilerine bakıldığında görülebileceği gibi takipçilerin lideri algılayışları doğrultusunda da şekillenebilir. Özellikle kriz durumlarında sakın kalmayı başarıp süreci iyi yönetebilen lider, bu gücünü kullanabilmektedir.

Liderin güç kaynakları incelendiğinde uzmanlık gücü ve karizmatik güç, diğerlerine göre lider-takipçi etkileşiminde itaatin sürekliliğine katkı sağladıkları için ön plana çıkar. Fakat motivasyon üzerine yürütülen bazı çalışmalar, ödüllendirme gücünün de liderin konumunu muhafaza etmesine katkı sağlayan esas güç kaynaklarından biri olduğunu ortaya koyar. Kısacası lider, güç kaynaklarını içerisinde bulunan duruma dayalı olarak seçer ve kullanırsa bu güç kaynakları takipçiler üzerinde işlevsel hale gelmektedir (Eraslan, 2004: 25). Böylece lider, varlığını da devam ettirebilmektedir.

1.5. LİDERLİK TEORİLERİ

Geçmişten günümüze liderlik konusunda ortaya konan bilgilerin sistematik hale getirilmesiyle liderliğe dair teoriler/yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Liderliğin ne olduğuna, hangi özelliklerinin liderleri lider yaptığına, nasıl ortaya çıktıklarına dair tanımlamaların yer aldığı liderlik teorileri, liderliğin değinilen özelliklerine göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Geleneksel ve modern döneme ilişkin liderlik teorileri şunlardır:

1.5.1. Geleneksel Liderlik Teorileri

20. yüzyıl ile başlayıp 20. yüzyılın sonlarına kadar liderlik konusunda yürütülen çalışmalar, *geleneksel liderlik teorileri* olarak adlandırılır. Farklı disiplinler tarafından yürütülen bu çalışmalar lidere ilişkin farklı bakış açılarının ortaya konmasına yardımcı olurken liderliği de gruplandırmaya çalışmıştır. Geleneksel liderlik teorileri kapsamında liderlik üç gruba ayrılmıştır:

- Özellik ve Nitelik Teorileri
- Davranışsal Teoriler

- Durumsallık Teorileri

1.5.1.1. Özellik ve Nitelik Teorileri (1940 Öncesi)

Liderlik konusunda ortaya konan ilk teori Özellikler Teorisi’dir. 1900’lü yılların başında, bir örgütte ya da grupta kimin lider olabileceği, başarılı olan liderlerin hangi özelliklerinin ön plana çıktığı gibi konulara değinen geleneksel yaklaşımdır (Zel, 2001: 94). Lideri takipçilerinden farklılaştıran özelliklerinin doğuştan gelen özellikleri olduğu varsayımına dayanarak doğal lideri diğer bireylerden ayıran fiziksel özellikleri ve yetenekleri keşfetmeye çalışan Özellikler Teorisi, bu amaçla 1920-1950’li yıllarda yürütülen çeşitli araştırmalar sonucunda sistematik hale gelmiştir (Yukl, 1991: 183’ten akt. Bakan ve Büyükbeşe, 2010: 74). Özellikler Teorisi çerçevesinde yapılan ilk çalışma Ordway Tead’in 1935 tarihli bir lider için gerekli olan özellikleri fiziksel ve motivasyonel enerji, vizyon, tutku, arkadaşlık ve şefkat, kararlılık, zekâ, öğretme yeteneği, inanç olarak sıraladığı çalışması iken Ralph M. Stogdill’in başarılı liderler üzerine yaptığı 1948 ve 1974 tarihli çalışmaları da bu teoriye katkı sağlayan önemli çalışmalardandır (Şahin, 2012: 145). Özellikler Teorisi kapsamında yapılan çalışmaların liderde ele aldığı özellikler farklılaşmaktadır. Bu çalışmalarda değinilenlerden hareketle liderlik özellikleri şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 1. Özellik-Nitelik Teorilerinde Ele Alınan Lider Özellikleri

Genel Özellikler	Alt Özellikler
Fiziksel Özellikler	• Enerjik olma • Fiziksel görünüm • Cinsiyet • Boy • Kilo • Yaş
Kişilik Özellikleri	• Yaratıcılık • Dışa Dönüklük • Güven Verme • Özgüvenli Olma • Etik Davranma
Yetenekleri	• Bilgili Olma • Akıcı Konuşma • Netlik • Yargılama

Tablo 1. Özellik-Nitelik Teorilerinde Ele Alınan Lider Özellikleri (Devamı)

Sosyal/Toplumsal Özellikleri	• İşbirliği Yapabilme • Prestij • Popülarite • Kişilerarası İletişim • Kültürlü Olma • Diplomasi Yapabilme • Hitabet
İşe Dair Özellikleri	• İleriye Dönük Olma • Sorumluluk Alabilme • Başarı Güdüsü • Görev Odaklılık

Kaynak : Güney, 2001; Yeşil, 2013'ten akt. Işık İnan ve Serinkan, 2020: 314.

Özellikler Teorisi'nin liderliğe ilişkin farklı özellikleri ön plana çıkarması ve kuramcılarının tüm liderleri kapsayan bir fikir birliğine varamamaları bu kurama yöneltilecek eleştirilerden biridir. Bir diğer eleştiri ise her ne kadar bireylerin bazı özelliklerinin onların liderlik potansiyeli açısından işlevsel olduğu düşünülse de bu özelliklerin varlığı liderliğin ortaya çıkması için tam olarak yordayıcı olmayabilir. Ayrıca var olan bu özelliklerin lider açısından işlevselliğinin bir durum içerisinde yüksek oranda iken başka bir durumda işlevsiz kalabileceği de kuramın eleştirilen yönleri arasındadır. Son olarak liderin ortaya çıktığı kültüre ve topluma duyarlılığı nedeniyle kuramcılarının çalışmaları sonucunda ifade ettiği özellikleri taşıyan her birey, her toplumda lider olarak görülmeyebilir (Zel, 2001: 101). Özellikler Teorisi'ne yöneltilecek bu eleştiriler doğrultusunda Özellikler Teorisi'nin liderlik hakkında determinist ve genel-geçer bir yaklaşım ortaya koyamaması sonucunda liderliği açıklamak için yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir.

1.5.1.2. Davranışsal Liderlik Teorileri (1940-1960 Arası)

Özellik-Nitelik Teorisi kapsamında yürütülen çalışmalar sonucu liderlerin spesifik olarak aynı özellikler göstermediğinin anlaşılması üzerine liderlerin özellikleri yerine davranışlarının anlamlandırılarak liderliğe ilişkin sistematik bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır (Küçüközkan, 2015: 88). Özellik-Nitelik Teorisi'nin yeterince işlevsel ve liderliği açıklamada etkin olmaması nedeniyle liderin davranışlarına ilişkin yürütülen uygulamalı ve teorik araştırmaların farklı liderlik anlayışları ortaya koymasıyla Davranışsal Teoriler ortaya çıkar (Zel, 2001: 101). Davranışsal Teoriler'in amacı, liderin liderlik yaparken izleyicilerine karşı sergilediği davranışları anlamlandırmaktır. Bunun yanı sıra Davranışsal Teoriler, etkin ve etkin olmayan liderin davranış özelliklerinin neler

olduğu, lider davranışlarının etkin liderlikle nasıl bütünleştirilebileceği ve bir liderin etkin lider olmak için neler yapabileceği konuları üzerinde durur (Küçüközkan, 2015: 88).

Davranışsal Teoriler, Özellik-Nitelik Teorileri'ne kıyasla davranışlar ortaya konduğu için biçimsel olan liderlerin yanında biçimsel olmayanların da belirlenmesi, etkili lidere dair bir davranış profili ortaya konulursa eğitim yoluyla bu özelliklerin kişilere kazandırılabilmesi ve yalnızca lider davranışına değil takipçilerin davranışlarına da odaklanması açısından liderliğin anlaşılabilmesi için daha işlevseldir (Northcraft, 1994: 354'ten akt. Zel, 2001: 101). Bu amaçla Davranışsal Teoriler, araştırdığı konular kapsamında çeşitli çalışmalar yürüterek farklı liderlik tarzları belirleyip etkinliklerini ortaya koymuştur.

Davranışsal Teoriler kapsamında ilk çalışmalar 1930'lu yıllarda University of Iowa'da yürütülen Kurt Lewin ve ilgili araştırmacıların yürüttüğü çalışmalardır. Bu çalışmalar sonucunda iki liderlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Liderin kararları kendisinin aldığı, takipçilerine yalnızca ne yapacaklarını bildirerek denetleyicilik yaptığı otokratik liderlik ve takipçilerin karar alma mekanizmalarına dahil olmaları için cesaretlendirildikleri ve ne yapacaklarının liderle birlikte tanımlandığı demokratik liderlik anlayışıdır (Lussier ve Achua, 2015: 70). Bu anlayışlar karşıt uçları temsil etmenin yanı sıra günümüzde halen geçerliliğini koruyan bir taksonomiye de oluştururlar.

Ohio Üniversitesi Liderlik Araştırmaları, liderde görülen belli davranış kalıplarının ortaya çıkarılmasını amaçlayan ve lider davranışlarını yapıyı harekete geçirme ve bireyi önemseme (anlayış) alt boyutları üzerinden ele alan araştırmalardır (Zel, 2001: 102). Çevresindekilere karşı duyarlılık ve arkadaşça yaklaşım benimsemeyi ele alan bireyi önemseme boyutu ile liderin görev odaklılığı ve bu görevin gerçekleştirilmesi için etrafındakileri yönlendirme düzeyi olarak tanımlanan yapıyı harekete geçirme boyutu birbirinden bağımsızdır ve en ideali “Yoğun yapıyı harekete geçirme-Yoğun anlayış” olan dört liderlik tarzını ortaya çıkarırlar (Arıkan, 1997: 11):

- Yoğun yapıyı harekete geçirme-Düşük anlayış
- Yoğun yapıyı harekete geçirme-Yoğun anlayış
- Düşük yapıyı harekete geçirme-Yoğun anlayış
- Düşük yapıyı harekete geçirme-Düşük anlayış

Michigan Üniversitesi Liderlik Araştırmaları, liderlik davranışlarını açıklama ve sınıflandırma amacı taşır. Bu amaçla işe ve kişiye yönelik davranışlar üzerine

odaklanılmış ve verimlilik, iş tatmini, devamsızlık, şikâyet, maliyet, personel devir hızı ve motivasyon unsurları üzerinden araştırma gruplarının iş tatmini ve verimliliğine katkı sağlayan faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Lider-takipçi etkileşiminde etkili olan sosyal etmenleri belirlemeye yönelik olan bu araştırmada etkili-etkisiz lider ayırımına gidilerek verimli çalışan takipçilerin liderle daha çok kişisel ilişkiler geliştirdikleri ve böylece potansiyellerini daha çok ortaya koydukları tespit edilirken resmi gücü ve ödül-ceza gücünü kullanan liderlerin astlar üzerinde hakimiyet kurma çabalarının verimliliğin düşmesine sebep olduğu tespit edilmiştir (Zel, 2001: 104-105).

Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi, liderliği *insana ilgi* ve *işe ilgi* olmak üzere iki ayrı boyut üzerinden beş ayrı liderlik biçimi üzerinden ele alır. Bu modele göre en düşük ilgiyi 1, en yüksek ilgiyi 9 ifade etmektedir. Modelde yer alan liderlik tarzları şunlardır (Arıkan, 1997: 12-13):

- Cılız Liderlik (1/1): Üretime ve işe ilgisi az olan liderlik tarzı.
- Kulüp Liderliği (1/9): Çevresindekilerle arkadaşça ilişkiler kuran ama üretime ilgisi az olan liderlik tarzı.
- Görev Liderliği (9/1): Çevresindekilere ilgisi az, verimlilik için otoriter olabilen, görev odaklı liderlik tarzı.
- Orta Yolcu Liderlik/Örgüt Liderliği (5/5): İnsan unsurunu ve yapılacak iş miktarını dengelemeye çalışan uzlaştırmacı liderlik tarzı.
- Ekip Liderliği (9/9): Yüksek verimlilik adına kendini görevine adayan ve çevresindekilerle arkadaşça ilişkiler kuran ideal liderlik tarzı.

Yönetim Tarzı Matriksi'ne göre en etkili liderlik tarzı, ekip liderliğidir. Çünkü liderin önceliğinin verimlilik değil kişilerarası ilişkiler olması görüşünü savunurlar ve huzurlu bir iş ortamının verimliliği de beraberinde getireceği için ilişkilerin ön planda tutulması gerektiğine vurgu yaparlar (Zel, 2001: 107).

Davranışsal yaklaşımlar, liderlik kuramlarının gelişiminde önemli rol oynayan kuramlardır ve odağı liderin özelliklerinden liderin davranışlarına çevirerek liderlik konusunda daha etkileşimli bir anlayışın benimsenmesine katkı sağlamışlardır.

Davranışsal yaklaşımlardan biri olan Liderlik Doğrusu Teorisi, Tannenbaum ve Schmidt tarafından ortaya atılan ve 1-7 arasında derecelendirmeye sahip bir ölçek üzerinden lider davranışlarının otoriterlik ve demokratiklik arasında sınıflandırılmasını sağlar. Bu teoriye göre lider davranışı, liderin kullandığı yetki miktarı ile çevresindekilere

devrettiği yetkilerin derecesinin bir kombinasyonu sonucu olarak ortaya çıkar (Robbins, 1986: 247'den akt. Zel, 2001: 107).

Likert'in Sistem Modeli, bireye yönelik ve işe yönelik olarak iki ucu olan bir doğru üzerinde dört boyuttan oluşan ve liderlik-performans etkileşiminin durumsal değişkenler, ara değişkenler ve sonuç değişkenleri olarak üç değişken üzerinden ele alındığı yaklaşımdır (Saruhan ve Yıldız, 2014'ten akt. Sezgin, 2022: 51). Bu modele göre örgüt atmosferini yansıtan performans hedefleri, motivasyon tedbirleri gibi ara değişkenler, gelişmeleri etkileyen ve sadece yönetici kontrolünde olan durumsal değişkenleri ve bağımlı değişkenler olan verimlilik, maliyet, kazanç gibi sonuç değişkenlerini etkilerken liderlik-performans ilişkisi sonucu ortaya çıkan sistem bu değişkenler aracılığıyla ortaya konur (Zel, 2001: 110).

Özellik-Nitelik teorilerinin aksine daha etkileşimli bir anlayış benimseyen Davranışsal liderlik teorileri, liderliğin niteliklerini liderin şahsından alıp daha geniş bir çerçeve olan lider-takipçi etkileşimi üzerinden açıklar. Bu doğrultuda liderin benimsediği tutumlar, üyelerin davranışlarını ve performanslarını şekillendirirken lider de takipçilerinin performanslarını arttırmaya yönelik bir yaklaşım benimser. Davranışsal teorilerin Özellik-Nitelik teorilerinden ileri gidemediğini belirten araştırmacılar da vardır. Lussier ve Achua (2015: 70), liderlik üzerine yaptıkları araştırmalarında Davranışsal yaklaşımların odak noktası olan lider davranışlarının kökenlerini liderin kişilik özelliklerinden ve doğuştan getirdiği yeteneklerinden aldığını ifade ederek aslında davranışsal yaklaşımın da Özellik-Nitelik yaklaşımlarına bağlı yaklaşımlar olduğunu savunurlar. Davranışsal yaklaşımlara getirilen eleştiriler, Durumsallık yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

1.5.1.3. Durumsallık Yaklaşımları (1960-1980 Arası)

Liderin içerisinde yer aldığı örgütler, çeşitli amaçları olan, verimlilik ve performans odaklılığın hâkim olduğu, değişim ve gelişime açık dinamik yapılardır. Bu dinamizm beraberinde çevreye ait şartların göz ardı edilemediği yeni liderlik teorilerinin ortaya konmasını getirmiştir. Durumsallık yaklaşımları olarak da adlandırılan bu liderlik teorileri, değişen koşulların değişen liderlik tarzlarını gerektirdiği varsayımına dayanır (Arıkan, 1997: 13-14). Bu yaklaşımlar, en ideal liderlik tarzını ortaya koymak yerine ideal anlayışının göreceli olduğunu ve gerektiği durumlarda demokratik yaklaşım benimsendiği gibi otoriter yaklaşımın da benimsenebileceği anlayışına sahiptir.

Fiedler'in Etkin Liderlik Modeli, 22 yıllık boylamsal bir araştırma sonucunda liderin insana ve işe olan yönelimini “En Az Tercih Edilen Çalışma Arkadaşı” (Least Preferred Co-Worker, LPC) adlı bir anket üzerinden değerlendirerek uygun lider davranışını belirleyen durumların üç farklı etmene bağlı olduğu sonucunu elde eder (Zel, 2011: 117). Buna göre durumun uygunluğu üç etmen tarafından belirlenir (Arıkan, 1997:

- Lider-Takipçi İlişkisi:
- Görevin Yapısal Özellikleri
- Liderin Pozisyonunun Gücü

Bu üç etmen, sekiz durum ortaya çıkarır ve Fiedler'a göre bu durumlar sonucu ortaya çıkan liderlik anlayışları farklı performanslar ortaya koyar.

Yol-Amaç Teorisi, Robert House'un liderin temel görevini “ekip üyelerini motive etmek (yol) ve işe ilişkin amaçları gerçekleştirmek için üyelere yardımcı olmak(amaç)” olarak tanımladığı ve lider davranışını işgörenlerin ve görevin özelliklerinin belirlediği anlayışına dayanır (Zel, 2001: 115). Bu anlayışa göre dört temel liderlik davranışı ortaya çıkar (Arıkan, 1997: 15):

- Emir Verici: İzleyenlere görevlerini ve nasıl yapacaklarını, amaçlara nasıl ulaşılacağını anlatır.
- Destekleyici: İzleyenlerle arkadaşça ilişkiler kurarak kişisel ihtiyaçlarına duyarlılık gösterir.
- Katılımcı: İzleyenlerden görüş alarak onların fikirlerine değer verir.
- Başarı Arayıcı: İzleyenleri için amaçlar belirleyerek onlara güvenen bir yaklaşım sergiler.

Hersey-Blanchard'ın Durumsal Liderlik Teorisi, Paul Hersey ve Kenneth Blanchard tarafından ortaya konan ve lideri, lider yapan özelliklerin onu takipçilerin olgunluk düzeylerine yani göreve ve işgörene yönelimini ayarlama ve birleştirmeye çalışmaktır. Takipçilerine yönelik dört farklı liderlik biçiminin sergilenmesi, takipçilerinin olgunluk düzeyine bağlıdır ve bu olgunluk düzeyi, liderin sergileyeceği liderlik tarzının temellerini oluşturur. Buna göre dört liderlik biçimi şunlardır (Arıkan, 1997: 16-17):

- Katılmalı Lider: Yüksek ilişki-Düşük görev
- Satan Lider: Yüksek ilişki-Yüksek görev

- Yetki Devreden Lider: Düşük ilişki-Düşük görev
- Söyleyen Lider: Düşük ilişki-Yüksek görev

1.6. LİDERLİK TARZLARI

Bir örgüt içinde yer alan lider, orada üstlendiği rol ve sorumlulukları, var olan örgüt kültürü ve takipçileriyle kurduğu iletişim şekli ve etkileşim şekli sayesinde farklı liderlik tarzları benimser. Bu tarzlar, duruma ve grubun ihtiyacına göre değişkenlik gösterir ve yapılacak değerlendirmeler sonucunda her zaman geçerli olabilecek bir liderlik tarzı olmadığı söylenebilir.

1.6.1. Geleneksel Liderlik Tarzları

Lider-takipçi etkileşimi sağlanırken benimsenen anlayışa göre farklı liderlik tarzları benimsenmektedir. Geleneksel liderlik tarzları da lider-takipçi etkileşiminin yoğunluğuna dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Otokratik, demokratik ve tam serbesti sağlayan liderlik anlayışları geleneksel liderlik tarzları arasında yer almaktadır.

Tablo 2: Geleneksel Liderlik Tarzları

Tarzlar	Otokratik	Demokratik	Tam Serbesti Sağlayan
Uygulamalar			
Amaç Belirleme	Lider	Takipçilerin Görüşü Alınır	İlgili Herkesin Görüşü Alınır
Karar Alma	Takipçilerin Katılımı Yok	Takipçilere Danışılır, Görüş Alınır	Takipçileri Katılımını Sağlar
İletişim	Yukarıdan Aşağıya	Yukarıdan Aşağıya Aşağıdan Yukarıya	Çok Yönlü
Motivasyon Türü	Cezalandırma	Ödüllendirici	Pozitif Ödüllendirici
Yetki Devri	Yok	Kısmen	Fazla

Kaynak: Özsalmanlı, 2005: 139.

Tablodan da anlaşılacağı üzere lider davranışları, farklı uygulamalara göre farklı şekillerde olabilmektedir. İçerisinde bulunan durum ve lider-takipçi etkileşimi sergilenecek liderlik tarzını belirlemektedir.

1.6.1.1. Otokratik Liderlik

Liderin içerisinde bulunduğu yapı içerisinde tam yetkiye sahip olduğu otokratik/otoriter liderlik anlayışında, takipçiler yönetim sürecine dahil edilmez ve liderin kararları, verdiği cezalar ve ödülleri, tartışmaya kapalıdır. Geleneksel toplumlarda daha çok görülen otokratik liderlik anlayışında lider, sorumsuzdur, hesap vermez ve karar alırken yetkisini kendi lehine kullanabilme potansiyeli vardır (Aydın, 2016: 7). Kurt Lewin'e göre otokratik liderler, geleceğe dair kararlar verirken takipçilerinin fikir ve önerilerini dikkate almayıp takipçilerine karşı korku ve tehdit unsurları kullanırken aynı zamanda onları demoralize ederek bağıllık seviyelerini düşürüp gruptan ayrılmasına sebep olabilirler (Özdönmez vd. 1998: 72). Bürokratik toplumlarda yetişen ve bu anlayışla eğitim alan toplumlardaki insanlara uygun olan bu liderlik tarzında büyüğe saygı, büyüğün verdiği kararların kesin doğru olduğu inancı ve liderin tam yetki kullanma kapasitesine sahip olduğu düşüncesi hakimdir ve böyle davranan lider, bilgili addedilir. Zamanla toplumun inanç ve değerlerini göz ardı etme ve kişisel istekleri doğrultusunda hareket etme gibi olumsuz davranışlar sergilemeye başlayan lider, toplum tarafından bilgili değil otokratik olarak adlandırılır ve çatışma ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlar (Şimşek vd. 2011: 245). Otokratik liderliğin olumsuz sonuçlarına ek olarak olumlu bir sonucu da söz konusudur. Otokratik liderlikte kriz durumlarında yürütülen faaliyetlere dair tek elden ve hızlı kararlar alınması ve harekete geçilmesi, kriz yönetimini kolaylaştırır (Arklan, 2010: 616). Görüldüğü üzere liderlik istendik bir süreç olmasına rağmen otokratik liderlik takipçiler için olumsuz özellikleri içerisinde barındıran bir liderlik tarzıdır ama kriz durumları söz konusu olduğunda bu görüş tartışılabilir hale gelmektedir.

1.6.1.2. Demokratik-Katılımcı Liderlik

Yasal gücün hâkim olduğu demokratik liderlik tarzında lider, takipçilerinin fikirlerine önem vererek tek başına karar almak yerine onlarla iş birliği içerisine girer ve fikirleri eleştirilmeye ve sorgulanmaya açıktır. 1970'lerde dünya genelinde yayılmaya başlayan demokratik yönetimlerin bir sonucu olan demokratik liderlik, adında da ifade edildiği gibi takipçilerin yönetimdeki etkinliklerini en üst düzeye taşır. Takipçilerin de yönetimde söz sahibi olduğu bu liderlik anlayışı, demokratik ve paylaşımcı bir yönetim anlayışı ortaya koyarken takipçilere tatminkâr ve istendik bir katılım sergilemeleri için de fırsat tanır (Güney, 2011: 358). Yöneten-yönetilen ilişkisinin olumlu yönde gelişmesi için ideal bir yaklaşım olan demokratik liderlik tarzı, yönetenlerle yönetilenlerin ve

yönetilenlerin kendi aralarındaki imtiyaz farklarının egemen olacağı grup yapısına engel olarak katılımcı bir yönetim anlayışının ortaya çıkmasını sağlar (Ergezer, 2003: 96). Kurt Lewin ise bu katılımcılığın yanı sıra demokratik liderlik sayesinde daha kaliteli işler yapılabileceğini ve verimli bir süreç yürütüleceğini ifade eder (Bozdoğan ve Sağnak, 2011: 214). Karar alma sürecine aktif katılım gösteren bireylerin motivasyonları ve psikolojik tatminleri artarken karar alma sürecine katılımın uzun vadeli eylemler toplamı olması etkin ve verimli bir süreç yürütülmesini yavaşlatabilir. Fakat farklı fikir ve uygulamaların varlığı sayesinde daha katılımcı bir yönetim anlayışının tesisi mümkün hale gelmektedir.

Güney (1999) demokratik liderliğin özelliklerini maddeler halinde şöyle özetlemektedir (akt. Polatoğlu, 2022: 56):

1. Grup politikasını belirlemek üzere lider, grup üyelerini tartışmaya teşvik eder.
2. İş bölümü ve sorumluluk paylaşımı, lider tarafından grup üyelerine bırakılmıştır.
3. Demokratik lider, grup üyelerine güvenir.
4. Demokratik lider, grup üyelerinin kendilerini özerk hissetmelerini sağlar.
5. Tartışma öncesi grup üyelerine genel hatlarıyla bilgi aktaran demokratik lider, seçenekler arasından tercih yapma işini grup üyelerine bırakır.

Takipçilerini etkilemek için uzmanlıklarını ve iletişim yeteneklerini kullanan demokratik liderler, kısıtlı ve dar alanlarda dahi yaratıcı, dinamik ve etkili problem çözme becerileri sergileyerek astları ile iletişimlerini güçlendirebilmektedirler (Bozdoğan ve Sağnak, 2011: 215). Otokratik liderliğin zıttı olan bir anlayış benimseyen demokratik liderlik anlayışında otokratik liderlerin tahakkümcü yaklaşımlarına karşın takipçilerinin gelişim ve girişimlerini destekleyerek benlik saygılarını yükseltmek ve sorumluluğu paylaşmak esastır. Ayrıca örgüt içerisinde karar verme süreçlerinde liderin aktif rolü olmasına rağmen demokratik liderlik anlayışında lider olmadan da çalışmaların yürütülebileceği düşüncesi, lider ve takipçilerinin paylaştıkları sorumluluğun bir sonucudur ve bu durum demokratik liderliğin en belirgin özelliğidir (Ekici, 2006: 62).

Goleman ve arkadaşları, duygusal zekanın liderliğe etkisini dünya çapındaki örgütlerin liderlerinden yola çıkarak ele aldıkları çalışmalarında demokratik liderliğin duygusal zekaya dayalı bir liderlik olduğunu ifade eder. Etkili iletişim, grup çalışması, çatışma yönetimi gibi durumlar duygusal zekanın birer parçasıdır ve bu doğrultuda

demokratik liderler, takipçilerini dinleme, onlarla iş birliği yapma, var olan problemleri çözme gibi davranışlar sergilerler. Çoğunlukla belirsizlik söz konusu iken ortaya çıkan bu davranışlar, kriz durumlarının sağlıklı bir şekilde atlatılmasını ve sistemin işleyişinin sürdürülmesine yardımcı olur (Goleman vd., 2011: 77-78).

Demokratik liderlik, istendik liderlik tarzı olmasına rağmen örgüt içerisinde yer alan bireyler arasında yaşanabilecek fikir ayrılıklarının karar alma sürecinin uzaması, grup uyumunun bozulması gibi olumsuz sonuçlara neden olabilir.

1.6.1.3. Tam Serbestlik Tanıyan-Liberal Liderlik

Liderin takipçileri üzerinde pasif bir yaklaşım sergileyerek yalnızca gözlemci ve danışman rolü üstlendiği liderlik tarzıdır. Bu liderlik tarzında lider, rollerini grup üyeleri ile eşit düzeyde görürken karar almaktan kaçınıp sadece kendisine danışılan konularda fikir beyan ederek Kurt Lewin'e göre elindeki otoriteyi neredeyse hiç kullanmamaktadır (Bozdoğan ve Sağnak, 2011: 215). Lider ancak kendisine danışıldığında fikir beyan eder fakat bu fikirler bağlayıcı değil yalnızca tavsiye niteliğindedir. Çoğunlukla araştırma geliştirme birimlerinde, mesleki uzmanlık durumlarında ve bilim insanlarının yürüttüğü çalışmalarda bu liderlik tarzı görülmektedir (Eren, 2008: 459).

Takipçilerine karşı sorumluluk hissetmeyen tam serbesti tanıyan lider, yetkisini yok denecek kadar az kullanırken görevi gereği gruptakilere gerekli kaynakları temin eder ve problemlerin çözümü ve alınan kararların uygulanmasında yardımcı olur (Bakan ve Büyükbeşe, 2010: 76). Karar alma sürecinin uzaması, sorumluluk alacak kimsenin olmaması, görev dağılımında kişilerin eşit iş üstlenmemesi ve bu durumların kriz ortamı oluşturabilecek olma ihtimali tam serbestlik tanıyan liderliğin yol açabileceği olumsuz sonuçlar arasındadır (Şahin vd. 2004: 659).

Otokratik ve demokratik liderliğin yanı sıra tam serbestiye sahip liderlik anlayışının da olumsuz özellikleri olduğu görülmektedir. Benimsenecek liderlik tarzı liderin içerisinde yer aldığı gruba göre şekillenmekteyse de tek bir liderlik tarzı benimsemek yerine gerek süreç yönetimini kolaylaştırmak gerekse takipçilerle olan iletişim ve etkileşimin kalitesini arttırmak adına bütünsel bir liderlik tarzı benimsenmesi ideal bir yaklaşım olacaktır.

1.6.2. Çağdaş Liderlik Tarzları

1.6.2.1. Dönüştürücü (Transformasyonel) Liderlik

Postmodern liderlik kuramcılarının biri olan Bernard Bass (2008)'ın grup üyelerini ortak hedefleri için bir araya getirerek talep ve isteklerinin seviyelerini arttırmayı ve potansiyellerinden daha iyisini gerçekleştirebilmeleri için motivasyonlarını yükseltmeye yönelik yaklaşımlar benimseyen liderlik tarzı olarak tanımladığı *dönüştürücü liderlik*, etkileşimci liderlikle beraber ele alınan bir liderlik tarzı olmasına rağmen dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderliğin daha gelecek odaklı ve vizyoner hali olarak da ifade edilebilir (Göktaş, 2015: 72). Dawston (1973)'un *İsyan Liderliği (Rebel Leadership)* adlı eserinde ilk kez değinilen dönüşümcü liderlik, yenilik ve gelişim odaklı olma, geleceği planlama ve gelecekte olabileceklere ilişkin öngörü kapasitesine sahip olma ile karakterizedir (Bolat, 2018: 26-27).

1.6.2.2. Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik

Etkileşimci liderlik tarzında liderin bireysel özellikleri ve takipçilerinin ihtiyaçları, lider-takipçi etkileşimini sağlayan temel öğelerdir. Siyaset bilimci James McGregor Burns (1978) tarafından literatüre kazandırılan transaksionel liderlik, grup üyeleri ve lider arasında yoğun bir etkileşimin varlığını vurgulayarak bu etkileşime katkı sağlamak adına koşullara bağlı ödüllendirmelerin ve sorun çıkmadığı sürece liderin pasif bir duruş sergileyebileceği düşüncesinin hâkim olduğu bir anlayışa sahiptir (Aydın, 2020: 102).

1.6.2.3. Karizmatik Liderlik

Liderlik araştırmalarında popüler bir kavram olan karizmatik liderlik, Max Weber'in otorite tipleri içerisinde yer almaktadır. Weber (1998: 133)'in en çok üzerinde durduğu otorite tipi olan karizmatik liderlikte olağanüstülük vardır ve bu lidere mutlak bağlılık, güven ve özel yetenekleri olduğuna dair inanç vardır. Toplumda hâkim olan kriz dönemlerinde ortaya çıkan karizmatik liderler, risk alabilen, özverili ve kararlarının sorumluluklarını alabilen bir anlayışa sahiptir ve sorun çözmek için geleneksel yöntemlerdence beklenmedik yöntemlere başvurup değişimin öznesi olurlar (Zel, 2001: 152).

Kurtarıcı olarak da adlandırılan karizmatik liderler, genellikle toplumların kriz dönemlerinde ortaya çıkarlar ve içerisinde yer aldıkları toplumla benzer idealler

taşıdıkları için üstün nitelikli kimseler olarak algılanır ve toplumla güvene dayalı bir iletişim tesis ederler (Ergezer, 2003: 98). Bu sayede diğerlerinin almaktan kaçındıkları riskleri göze alarak hızlı ve öngörülü yaklaşımlarıyla ön plana çıkarlar.

1.6.2.4. Vizyoner Liderlik

Toplum ve örgütler açısından varlığını devam ettirerek sorunları çözebilme, yeniliklere açık olma ve bu doğrultuda geleceğe yönelik bakış açıları geliştirebilme becerilerine sahip olan ve içerisinde yer aldığı grubun hedeflerini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesine yönelik çalışan liderlik tarzına *vizyoner liderlik* denir (Aydın, 2022: 95).

1.6.2.5. Otantik Liderlik

Liderliğe karşı zaman içerisinde değişen tutumlar, yeni liderlik anlayışlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kapsamda her ne kadar kapsamı net olmasa da otantik liderlik, kendini tanıma, iletişime açık olma içsel ahlak çerçevesinde dengeli kararlar alabilme bileşenlerinden oluşur (Memiş, vd. 2009: 294'den akt. Göktaş, 2015: 84). Kernis (2009: 13) “bireyin engellenmemiş öz benliği” olarak ifade ettiği otantikliği, kişilerin yaşam şekline ve iletişimde olduğu kişilere göre değişebilir olarak tanımlarken “farkındalık, tarafsız değerlendirme, eylemsel oryantasyon ve ilişkisel oryantasyon” olmak üzere dört bileşenden oluştuğuna vurgu yapar.

1.6.2.6. Hizmetkar Liderlik

“Ben” kavramından önce “sen” ya da “biz” odaklı düşünerek insanlık onurunu ve insani değerleri diğer her şeyin üzerinde tutan ve yaratıcı gücü ile içerisinde yer aldığı toplum/örgüt için faydalı işler yapmaya çalışan liderlik tarzına *hizmetkar liderlik* denir (Fındıkçı, 2013: 311-322'den akt. Aydın, 2016: 9).

1.6.2.7. Etik (Ahlaki) Liderlik

Model olma anlayışının bir sonucu olan ahlaki liderlikte lider, içerisinde yer aldığı topluma söz ve davranışlarıyla örnek olacak bir yaklaşım sergiler. Doğru ya da ideal insan olma anlayışı ile hareket eden lider gerek kişiliği gerekse benimsediği yöneticilik anlayışında ideali sürdürmeye çalışır. Davranışlarının sonuçlarını ve sakıncalarını düşünerek hareket eden etik liderlikte dürüst, ilgili bir tavır sergilenirken belirlenen şeffaf ahlaki standartların uygulanma süreçleri ödül ve cezalar aracılığıyla yürütülürken bu

standartların takipçiler tarafından benimsenmesi, liderin bu standartları benimseme ve uygulama konusundaki tutarlılığına bağlıdır (Mihelic vd. 2010: 31-32).

2. SİYASAL BİR KAVRAM OLARAK LİDERLİK

Liderlik farklı disiplinlerin konusu olan geniş bir tanımlama çerçevesine sahip kavramlardan biridir. İşletme, pazarlama, insan kaynakları gibi alanların yanı sıra günlük yaşamımızda liderlik, siyasal alanda da karşımıza çıkmaktadır. Gerek devlet aygıtının başında yer alan gerekse devletin çeşitli kademelerinde yer alan yöneticiler, siyasal partilerin liderleri, siyasal ideolojilerin temsilcileri gibi kişiler de siyasal liderler olarak adlandırılabilir.

2.1. SİYASAL LİDERLİK KAVRAMI

Siyaset kadar köklü bir geçmişe sahip olan siyasi liderlik kavramı, siyasette gücün kaynağı ile doğrudan ilişkili bir kavram olup toplumsal yapı içerisinde aktif rol oynayan, toplumu şekillendirip yönlendirerek devlet aygıtı içerisinde aktif rol alan kimseler üzerinden araştırılan; siyaset biliminin yanı sıra sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin de çalışma alanları içerisinde yer alan bir kavramdır. Toplumu kimin yönettiği ya da yönetmesi gerektiği düşüncesi ile çok sayıda araştırmanın konusu olan siyasi liderlik olgusu, çoğunlukla liderlik kavramı üzerinden ele alınırken siyaset felsefesi, siyaset sosyolojisi gibi alanlarda “siyasal liderlik” şeklinde ifade edilmektedir. Siyasal liderlik, bir topluluğu belli stratejiler doğrultusunda onların da benimsediği amaçlara yönlendirebilme süreçlerinin bir toplamıdır. Bu süreçlerin temelinde liderin takipçilerini etkileme becerileri yer almaktadır (Ünal Erzen, 2008: 66-67). Kellerman (1986: 70) siyasi liderliği çeşitli unsurlar üzerinden “grup sürecinin odağı, kişilik ve etkileri, itaate yöneltme sanatı, bir ikna biçimi, güç ilişkisi, hedefe ulaşmanın aracı, farklılaştırılmış bir rol” gibi ifadelerle tarif eder (akt. Özgül, 2015: 151). En geniş tanımıyla insanların hayatlarını düzenleyen, genel kurallar yapma, koruma ve değiştirme işlemlerinin tümü olan siyasetin aktörlerinden biri siyasal liderlerdir. Bu kapsamda siyasete yönelik hükmetme sanatı olarak siyaset, uzlaşma ve mutabakat sanatı olarak siyaset, iktidarın ve kaynaklarının dağıtımı olarak siyaset ve kamusal işlerin bir toplamı olarak siyaset görüşlerinin özneleri de siyasal liderlerdir (Heywood, 2007: 4-5). Yöneten-yönetilen ilişkilerinin bir toplamı olan siyasette, kimlerin yönetici konumunda olacağı ve bu yönetici konuma gelmek için hangi vasıfları taşımaları gerektiği konusu oldukça tartışmalıdır. Bu tartışmalar kapsamında yönetici sınıf içerisinde yer alan her bireyin de liderlik vasıfları

taşıyıp taşımadığı sorusu ön plana çıkmaktadır. Çünkü liderlik pek çok unsuru içerisinde barındıran çok boyutlu bir kavramdır. İşletme, eğitim yönetimi vb. alanlarda sıklıkla çalışılan bir kavram olsa da siyasal liderlik, bir topluma hitap eden geniş kapsamlı bir kavram olması nedeniyle siyaset bilimi bağlamında da çalışılması gereken bir kavramdır.

Seçmenlerin liderlere ilişkin kanaatleri, halkın siyasi süreçlere dair görüşlerini de şekillendirmektedir (Heywood, 2007: 502-503). Bu doğrultuda günümüzde seçmenlerin oy verme süreçlerini parti liderlerine dair kanaatleri şekillendirirken partiler, taşıdıkları misyondan ziyade liderlerinin davranışları doğrultusunda politikalar yürütmektedirler ve partiler arası farklılaşmalar liderler üzerinden belirgin hale gelmektedir (Gül ve Arslan, 2005: 157'den akt. Okur Çakıcı, 2020: 157). Siyasal liderlerin öneminin giderek arttığı günümüz demokrasilerinde liderlerin ön plana çıkışlarına dair Türk siyasal tarihinden örnekler verilebilir. Liderler üzerinden ortaya çıkan siyasi oluşumlara Kemalistler, Erbakancılar, Karaoğlancılar örnek olarak verilebilir. Bu noktada siyasal liderliğin yalnızca lider-takipçi etkileşimi üzerinden değil farklı unsurlar üzerinden ele alınması gerektiği belirtilmelidir. Bir toplumda yer alan ve belli bir kitleye hitap eden siyasal liderlerin diğer partilerin liderleri ve o partilerin takipçileri, lider olma potansiyeli olan bireyler ve geçmiş dönemlerde aktif görevde bulunan siyasal liderlerle de ilişkili bir kavram olduğu ifade edilmelidir (Edinger, 1972: 217'den akt. Komşuoğlu, 2003: 37).

Bu çalışmada siyasal liderliğin bir türü olan demokratik liderlik üzerinde durulmaktadır. Literatür incelendiğinde siyaset bilimi alanında demokratik liderliğe ve demokratik liderlik algısına yönelik herhangi bir tez çalışmasına rastlanmamaktadır. Var olan çalışmaların demokratik liderliği, işletme, eğitim yönetimi ve turizm alanlarında ele aldıkları görülmektedir. Siyaset bilimi alanında siyasal liderliğe yönelik çalışmaların ise çoğunlukla ele alınan liderlerin biyografik unsurları üzerinden siyasi tarihe yönelik çıkarımlar şeklinde yapıldığı ve daha çok Özellikler yaklaşımını benimsedikleri görülürken siyasal liderliği nicel yöntemler üzerinden değerlendirmeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

2.1.1. Farabi'ye Göre Siyasal Liderlik

Muhammed Ebul Nasır Farabi (870-950), İslam dünyası içerisinde Antik Yunan felsefesine hâkim olup sosyolojik fikirler üretmesinin yanı sıra İslam felsefesinin de başlangıç noktasını oluşturan bir ilim insanıdır. Devlet yönetimine dair fikirler üreten Farabi, El Medinetü'l Fazıla (İdeal Devlet) isimli kitabında devletin halka, halkın devlete

karşı sorumlulukları; yöneticinin devleti içerisindeki konumu ve taşıması gereken özellikler gibi konulara değinir. Erdemli şehrin başında yer alan kişiyi “önder” olarak adlandıran Farabi, devletin başına geçecek bu kişide bulunması gereken on iki özellik olduğunu ve bu özelliklerin tek bir insanda bulunmasının oldukça zor olduğunu ifade eder. Bir liderin sahip olması gereken özellikler gibi Farabi’nin önderinin de birtakım özelliklere doğuştan sahip olması gerekir ve önder, bu özelliklerin en az altı tanesine sahipse insanları uyarma kabiliyetini de kullanarak devlete yönetici olabilecektir. Farabi (2017: 108-109) bu özellikleri şöyle sıralamaktadır:

- Organları bakımından tam ve eksiksiz olmalı ve organları işlevlerini yerine getirebilmelidir.
- Kendisine söylenenleri iyi bir şekilde anlayıp kendi mantığına en uygun şekilde içselleştirmelidir.
- Anlayıp, görüp, duyduklarını hafızasında tutabilmelidir, hafızası güçlü olmalıdır.
- Çevresinde olup bitenlere dair gözlem yeteneği yüksek, kavrama potansiyeli güçlü olmalıdır.
- Zihninden geçenleri açık ve net ifade edebilecek bir yeteneğe sahip olmalıdır.
- Öğrenmeye ve onun getirdiği sorumlulukları taşımaya hazır olmalıdır.
- Dürüst ve ahlaklı olmalı ve çevresindekiler de bu özelliklere sahip olmalıdır.
- Fizyolojik ihtiyaçlarının kendisini yönlendirmesine izin vermemeli, bağımlılık yapan alışkanlıklardan (kumar, alkol, vb.) uzak durmalıdır.
- Manevi açıdan anlamlı eylemlerde bulunmalıdır.
- Maddi açıdan değerli unsurlara (altın, gümüş, vb.) önem vermemelidir.
- Adaletli, erdemli, merhametli bir yönetim anlayışı benimseyerek objektif olmalıdır.
- Kararlı ve azimli bir duruş sergileyerek cesur adımlar atabilmelidir.

Farabi’nin önder olarak adlandırdığı bu kişiler, günümüzün siyasal liderlerine benzemektedirler. Bu doğrultuda Farabi’nin öndere dair ifade ettiği özellikler siyasal liderlerin taşıması gereken özellikler olarak da ifade edilebilir. Siyasal liderliğe dair günümüz teorilerine bakıldığında araştırmacıların siyasal liderleri tanımlarken Farabi ile benzer ifadelere yer verdikleri görülmektedir.

2.1.2. İbn-i Haldun’a Göre Siyasal Liderlik

“Asabiyet” kavramı ile tanınan ve isminin tamamı ile Abdurrahman bin Muhammed bin Ebu Bekir bin Hasan olan İbni Haldun, İslam dünyasının en önemli filozoflarından birisidir. Siyaset, sosyoloji gibi konular üzerinde fikirler yürüten İbn-i Haldun’un fikirlerinin çoğunun temeli, akraba kavramı üzerinden şekillendirdiği “asabiyet” kavramına dayanmaktadır. Devleti, doğup büyüüp gelişen ve gerekli önlemler alınmazsa ölen canlı bir varlık olarak ifade eden İbni Haldun, siyasal örgütlenmeyi “riyaset” (başkanlık) ve “mülk” (hükümdarlık) kavramları üzerinden açıklar (Çiftçi ve Yılmaz, 2013: 88). Mülke yani iktidara asabiyet aracılığıyla ulaşılabileceğini ifade eden İbni Haldun’a göre asabiyet, birbirlerinin yardımına koşan birlik beraberlik içinde yaşayan toplumların sahip olduğu ortaklaşa yaşayış ve örgütlenmeyi ifade ederken aynı zamanda da bu toplumları harekete geçiren ortak duygu ve eylemlerin toplamı olan dayanışmaya verilen addır (İbni Haldun, 2007: 95-97). Asabiyet, iktidar olabilmek için bir yöneticinin ihtiyaç duyacağı desteği sağlayan etmenlerden biridir. Asabiyet bağının sağlamlığı ise bir yöneticinin iktidarda kalma süresini belirlerken bu bağın gücünü belirleyen etmenlerden birisi de yöneticinin yani siyasal liderin sahip olduğu özelliklerdir. Yatay ve dikey otoritenin hâkim olduğu toplumlarda farklı yöneticilik tarzları hüküm sürmektedir ve asabiyet bağı bu doğrultuda şekillenmektedir. Yatay otoritenin hâkim olduğu bedevi-barbar toplumlarda var olan demokratik eğilimlere rağmen paternalist bir lider anlayışı benimsenerek siyasal liderin adaletli, topluma rehberlik eden ve toplumdaki asabiyet bağını güçlendiren bir kimse olması beklenmektedir. Yatay otoritenin hüküm sürdüğü toplumlardaki yönetim anlayışı İbni Haldun’un riyaset yani başkanlık olarak ifade ettiği kavramı karşılamaktadır. Mülk ya da hükümdarlık olarak adlandırılan ve dikey otoritenin hâkim olduğu hadari-uygar toplumlarda ise bolluktan kaynaklı olarak asabiyet bağının zayıf olduğu ve bunun sonucunda da daha çok çıkar temelli ilişkileri ön plana çıkaran bir yönetim anlayışı benimsendiği görülür. Bu toplumlarda hüküm süren siyasal lider ise zayıf asabiyet bağı nedeniyle otokratik ve tekeli bir yaklaşım benimseyerek, toplum yararından çok kişisel yararını ön plana çıkaran baskıcı kimselerdir (İbni Haldun, 2007: 97-117).

Asabiyet kavramı üzerinden iki farklı yönetim anlayışı doğrultusunda lideri açıklayan İbni Haldun, liderlerin sahip olması gereken birtakım sıralamaktadır. İbni Haldun’a göre lider, adaletli olmak, halka özgürlükler tanımak ve halkın yaşayacağı sıkıntıları engellemekle yükümlü olan kimselerdir ve çok zeki olması gerekmez. Çünkü

İbni Haldun, liderin aşırı zeki olmasını tehlikeli bulmaktadır. Bu durumun halk üzerinde gereksiz bir baskı yaratma olasılığı vardır ancak lider ahmak da olmamalıdır. Ahmak olmayan, cesur, adaletli ve liyakatli lider aynı zamanda tasarruf sahibi olacaktır ve devletin bekasını korumak yönünde adımlar atacaktır (Aydın, 2016: 27).

2.1.3. Machiavelli'ye Göre Siyasal Liderlik

Avrupa'nın önemli siyasal düşünürlerinden olan Niccolò Machiavelli (1469-1527), günümüzde de geçerliliğini koruyan ve siyasetle ilgili olsun ya da olmasın her bireyin kullandığı Makyavelizm kavramının yaratıcısıdır. Machiavelli'nin güncelliğini halen korumakta olan bu kavramı her dönem farklı ideolojilerden kimselere hitap ederek siyaset bilimindeki devlet ve yöneticilere dair tartışmalarda sıklıkla referans gösterilmektedir (Ağaoğulları, 2015: 319). İdeal yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu belirten Machiavelli, *Prens (Hükümdar)* adlı eserinde halkın aksine yenilik üreten siyasal liderin pratikten yola çıkarak bir portresini çizer.

Sıfır toplamı iktidar anlayışını benimseyen Machiavelli'nin bu düşüncesine göre birisinin iktidarının artması diğerlerinin yok olması anlamına gelmektedir (Ağaoğulları, 2015: 328). Bu noktada iktidarı ele geçirmek için her yola başvurulabileceği düşüncesi ön plana çıkmaktadır ve bu düşünce Makyavelizm olarak adlandırılmaktadır. İktidar olan siyasal lider, üç çeşit hükümdar tipi sergilemektedir: Karma hükümdarlık, babadan oğula soydan geçen hükümdarlık ve yeni hükümdarlık. Daha çok yeni hükümdarlık ve soydan gelen hükümdarlık üzerinde duran Machiavelli'ye göre soydan gelen hükümdarlık beklendik bir durum olduğu için daha kolay elde edilir. Kendisini hükümdar olarak bekleyen devletin başına geçen hükümdar, otoritesini kolayca sağlarken kötü bir yönetim sergilese de dışarıdan bir kuvvet onu yıkmadığı sürece varlığını sürdürecektir. Yeni hükümdarlık anlayışında ise siyasal liderin otoritesini elde tutma yetisi, sahip olduğu özelliklere bağlıdır. Kaynağını yasalardan alan bir yönetim anlayışı benimseyen lider, iktidarını sağlamlaştırırken yapacağı yeniliklerde halkın tepkisi ile karşılaşabilir. Bu tepkiyi zaman zaman kaba kuvvetle bastırmaya çalışan lider, kalan zamanlarda arkadaşça yaklaşım benimseyerek halkın kendisine itaatini sağlamalıdır (Machiavelli, 1997: 4-7).

Yönetim şekli ne olursa olsun Machiavelli'ye göre ideal devlet yasalar aracılığıyla yönetilmelidir ve toplumun ortak iyiliğini gözetmelidir. Liderin eylemleri ahlaki ve hukuki açıdan olarak kabul edilebilir olmasa bile amacı ortak iyiliği gözetmek olan tüm eylemler kabul edilebilirdir (Ağaoğulları, 2015: 343). Makyavelizm düşüncesinin de gerekçesini oluşturan bu kabul edilebilirlik anlayışı, siyasal liderin iktidarını

sürdürebilmesi ve güçlendirebilmesi için ihtiyaç duyduğu meşruluğa zemin hazırlamaktadır. İyi veya kötü her davranışı kabul edilebilir gerekçelerle meşrulaştırılmaya çalışılan Machiavelli'nin hükümdarı, iktidarını birtakım özellikleri aracılığıyla sürdürmektedir. Machiavelli, Prens adlı eserinde bu özellikleri şu şekilde ifade etmektedir (Machiavelli, 1997: 60-67):

“Hükümdar, başarıya ulaşmak için ahlaki değerleri ön planda tutmamalı, kuvvetli ve kurnaz bir duruş sergilerken ve kendi vatandaşlarından oluşmuş bir orduya sahip olmalıdır. Çünkü kendi vatandaşları haricindeki askerler ordunun zayıflamasına neden olabilir. Hükümdar, merhametli olmanın yanı sıra bu özelliğini kötüye kullanılmayacak kadar dikkatli ve çevresindekilerde hem korku hem de sevgi uyandıracak kadar özenli davranmalıdır. Bu sayede cezalandırılma korkusunun getireceği yükümlülükle vatandaşlar hükümdara karşı bir sevgi besleme eğilimi gösterebilir. Tarihten ders çıkaran hükümdar, siyasal eylemlerinde bu dersleri göz önünde bulundurarak dikkatli adımlar atmalıdır.”

İdeal yönetim şeklini halkın yönetimi olarak ifade eden Machiavelli, toplumsal düzenin de yasalar sayesinde sağlanacağını ifade ederek günümüz toplumlarına atıf yapmaktadır. Makyavelizm düşüncesi doğrultusunda daha çok otoriter bir yönetici portresi çizen Machiavelli, bu yönetici tipinin ortaya çıkışını toplumsal ihtiyaçlara bağlarken kendilerini yönetemeyen insanların bir lidere gereksinim duyacağı düşüncesi ile meşrulaştırmaktadır. Günümüz demokratik toplumları açısından tartışmalı tespitlerde bulunsa da Machiavelli'nin düşünceleri siyaset biliminde güncelliğini halen korumaktadır.

2.1.4. Max Weber'e Göre Siyasal Liderlik

Sosyolojik açıdan siyasal topluluğun yani devletin ne demek olduğunu tanımlamaya çalışan Max Weber (1864-1920)'e göre “devleti fiziksel güç kullanma tekeli meşru olarak elinde bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlanırken “siyaset, devlet ya da devletler içerisindeki gruplar arasında gücü paylaşmaya ve gücün dağılımını etkileme çalışmasıdır” (Weber, 1998: 32-33). Devletin varlığının egemen güçlerin otorite anlayışları ile ilişkili olduğunu ifade eden Weber'e göre geleneksel, yasal ve karizmatik otorite olmak üzere üç tip otorite vardır. Geçmiş yaşantılara ve kurallara dayalı olan geleneksel otoritede lider, efendi konumundadır ve takipçileri ona hizmet etme çabasıdadır. Takipçilerin bir toplumun üyesi değil de liderin uyrukları olduğu anlayışı hakimdir, makama değil şahsa itaat söz konusudur (Kapani, 2015: 100-101).

Geleneksel otoritenin aksine yasal (meşru) otoritede yönetme gücünü elinde bulunduranlar, kaynağını herkes için bağlayıcı olan ve rasyonel bir şekilde ortaya konan hukuk kurallarından alır. Yasalar tarafından ortaya konan ödevlerin yerine getirilmesi anlayışı ile hareket eden bireylerin ve yöneticilerin yerine getirmeleri gereken görevlerin

kaynağı yasalardır ve bu sayede yetkileri yasa hatta anayasa ile belirlenen yöneticiye itaat, kişisel değil meşru gücünden kaynaklı olarak ortaya çıkar (Weber, 1998: 379).

Weber'in kuramının en bilinen otorite tipi ise karizmatik otoritedir. Karizmatik otoritede liderin olağanüstü niteliklere sahip olduğu ve toplumun siyasi, ekonomik ya da sosyal açıdan bunalım içerisinde olduğu durumlarda kurtarıcı rolü üstlendiği anlayışı hakimdir. Yunanca “Tanrı vergisi” anlamına gelen karizma kelimesinden türetilen karizmatik otoritedeki lider tipinin özellikleri, toplumlar tarafından Tanrı vergisi olabilecek kadar olağanüstü görülür (Kapani, 2015: 101).

Weber, bu otorite tiplerinin bir arada bulunabileceğini ifade etse de farklı yönetim anlayışlarında ortaya çıkabilecek olan bu otorite tipleri, farklı liderlik anlayışlarını da beraberinde getirir. Örneğin geleneksel otorite tipi, geçmiş zamanlardaki feodal beyliklere; yasal otorite tipi, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin bir sonucu olan demokratik-liberal devletlere ve karizmatik otorite tipi de -her ne kadar lider mucizevi özelliklere sahip olsa da tek kişilik yönetim anlayışının zaman içerisinde değişip dönüşeceği anlayışı ile- kişi kültürünün hâkim olduğu diktatörlüklere karşılık gelmektedir (Közleme, 2015: 247-248).

2.2. SİYASAL LİDERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Ülke içi siyaseti yönlendirme becerisine sahip olan siyasal liderler, ideolojik anlayışları doğrultusunda kendilerine takipçi toplasalar da sahip oldukları pek çok özellik onların daha çok kitleye hitap etmelerine yardımcı olmaktadır. Toplumsal yararı ön planda tutarak hareket eden siyasal liderler, söylem ve eylemleriyle toplumu organize edebilen, toplumun ihtiyaçlarına duyarlı, hitap ettikleri toplumu iyi tanıyan ve topluma taleplerini karşılayabileceğine dair olumlu izlenim verebilmelidirler (Ünal Erzen, 2008: 72).

Sosyal uyum gücü yüksek ve iletişim becerileri gelişmiş olan siyasal liderler, değişime açık, hızlı kararlar alabilen, yaratıcı, cesur ve istikrarlı kişilik özellikleri sergilerken aynı zamanda liderliklerine olumlu katkılar yapan kişisel çekicilik, hitabet gücü, kitleleri harekete geçirebilme gibi özellikleri ile de seçmenleri etkileme ve yönlendirme konusunda başarılı kişilerdir (Sağlamtimur, 2009'dan akt. Bakan ve Büyükbeşe, 2013: 344). İçerisinde yer aldığı topluma hizmet etmek amacıyla hareket eden siyasal liderler, olayların eksik yönlerini tamamlayabilme becerisine ve uygun

zaman diliminde uygun adımlar atabilme sorumluluğunu alabilen kişilerdir (Ünal Erzen, 2008: 73-74).

Dean (2004)'in seçmenleri oy verme davranışı sergilerken motive eden unsurlara dair araştırmasında bir siyasi lidere oy vermede etkili olan en önemli unsurun liderin kişisel özellikleri olduğu ortaya konmuştur. Liderliğe davranışçı yaklaşımı destekleyen bu araştırmanın yanı sıra liderin sahip olması gereken özellikler arasında saygınlık ve etkileyebilme gücü (Douglas ve Ammeter, 2004), sosyal ve politik konulardaki yeterlilik düzeyi (Luhans, 2002; Deluca, 1999) ve liderin seçim tecrübeleri (Brennan, 2003) gibi özellikleri ortaya koyan araştırmalar da literatürde yer almaktadır.

Özsoy (2002) tarafından Türkiye’de seçmen davranışları üzerine yürütülen araştırmada seçmenlerin bir siyasetçi bulunması gereken özellikler arasında halktan biri olma, genç olma, demokrat olma, çağdaş ve Atatürkçü olma, milliyetçi olma, kentli olma, demokrat olma, karizmatik olma, dindar olma, liberal olma, medeni olma gibi özelliklere değinildiği görülmektedir (akt. Ünal Erzen, 2008: 76).

Polat ve Külter (2006: 202)'in üniversite öğrencilerinin liderin niteliklerine dair düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yaptıkları araştırmada seçmen davranışını etkileyen en önemli unsurun “güven” olduğu vurgulanırken bir siyasi liderin sahip olması gereken on özellik tespit edilmiş ve ortak noktası etik değerler ve güvenilirlik olan bu özellikler şöyle sıralanmıştır:

- Davranış, söz ve eylemlerinde tutarlılık
- Dürüstlük
- Güvenilirlik
- Problem çözme yeteneği
- Yolsuzluğa karşı benimsediği tutum
- Toplumun hedeflerini dikkate alması
- Toplumun ihtiyaçlarını, önceliklerini belirleme yeteneği
- Katılımcı ve demokratik yönetim tarzı
- Ahlaklılığı
- Toplumun değerlerine saygılı olması.

Siyasal liderin taşıması gereken özelliklere dair bir diğer araştırmada liderin siyasal kimliği ve imajı ile seçmen davranışı arasındaki ilişki ele alınmış ve bir siyasi liderde bulunması gereken özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre Şahan

(2020)'ın lisansüstü çalışmasında bir siyasi liderde bulunması gereken özellikler arasında iletişim becerileri, esneklik ve tutarlılık, devleti temsil edebilme, çözüm odaklı davranma, parti yöneticiliği, yönetimde başarılı olma ve sorun çözme gibi özellikler yer almaktadır.

Siyasal liderin sahip olması gereken özellikler arasında kişisel özelliklerin yanı sıra sosyo-demografik özellikler de yer almaktadır. Yıldırım (2008), hitabet sanatının lider başarısına etkisini incelediği lisansüstü çalışmasında olgun, iyi eğitim almış ve deneyimli bir liderin genç yaştaki bir lidere göre seçmenler için daha güvenilir bulunduğunu ve kadın liderlerdense erkek liderlere daha tercih edilir olduğu ortaya koyar.

Siyasi liderin taşıdığı niteliklerin yanı sıra seçmenle etkileşimi de önemlidir. Bu doğrultuda siyasi liderlerin partilerini ve kendilerini tanıtmadan önce seçmenlerin beklenti ve taleplerini belirleyerek kendilerini bu beklenti ve talepleri karşılayabilecek potansiyele sahip kimseler olarak ifade etmeleri ve bu yönde çalışmaları gerekmektedir (Polat ve Külter, 2015).

Siyasal liderlerin taşıması gereken özelliklere dair araştırmalar, liderin kişisel özelliklerinin seçmenler için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Bu doğrultuda liderin kişisel özelliklerinin algılanışının seçmen davranışlarını yönlendiren temel etmenlerden olduğu çıkarımı yapılabilir.

3. LİDERLİĞİN PSİKOPOLİTİK KÖKENLERİ

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkan toplumlarda bir düzen oluşturma ihtiyacı, var olan düzenlerini sürdürme düşüncesi ve toplumun ortak amaçlarının gerçekleştirilmesi için birileri tarafından yönetilip yönlendirilme beklentisi gibi nedenlerle ortaya çıkan liderlerin bireyler için ne anlama geldiği ve onları nasıl etkilediği düşüncesinden yola çıkılarak bu bölümde lider ihtiyacının psikopolitik kökenleri literatür bağlamında tartışılmıştır.

3.1. PSİKANALİTİK AÇIDAN LİDERLİK

Bir topluluk, örgüt ya da grup içerisinde yer alan bireylerin davranışlarını etkileme, yönlendirme ve değiştirme gücüne sahip bireyler olan liderler, sosyal bir varlık olan insanın diğerleriyle birlikte yaşama gereksinimi sonucu ortaya çıkarlar. Kolektif bir bütünün parçası olan insanlar ve içerisinde yer aldıkları kolektivite için şekillendirici ve yönlendirici etkiye sahip liderlerin varlık nedenlerine dair bir sorgulama Freud tarafından yapılmıştır. Le Bon'un Kitleler Psikolojisi kitabında yer alan kitledeki üyeler arasındaki

telkine yatkınlığa ve bireyin hipnotik durumuna dikkat çekerek “Hipnoz sürecini gruba uyarladığınızda, hipnotizmacının yerini kim almaktadır?” sorusunu “grup lideri” cevabını veren Freud, kitlelerin lider ihtiyacını anlamlandırmaya yönelik bir bakış açısı ortaya koymaya çalışır. Bu bakış açısına göre lidere libidinal bir bağla bağlanan bireyler, birbirlerine de bağlılık gösterir. Çünkü kitlenin üyeleri olan bireyler lideri “ego ideali” yerine koyarken bu ideal, kitlenin bütün üyeleri tarafından paylaşılır (Göka, 2022: 25). Kitlenin ego idealini veya süperegosunu temsil eden lider, bu özdeşleşmeyi sağlarken emredici olma, narsisist eğilimler sergileme, özgüvenli bir duruş gibi kişisel özelliklerini kullanarak takipçilerini etkisi altına alsa da Winter (2004)’e göre lider, yalnızca bütüncül bir kişiliğe sahip olmasıyla değil içerisinde bulunduğu sosyal ve siyasal süreçleri de yansıtabildiği için kitle-lider özdeşleşmesi sağlanmaktadır (akt. Özler, 2018: 44). Çünkü liderin sahip olduğu kişilik özellikleri doğrultusunda sergileyeceği tavır ve davranışlar, içerisinde yer aldığı toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenir.

İnsanı yönlendiren bilinçdışı güdülerini anlamlandırmaya çalışan psikanalizin temsilcisi Freud’a göre liderliği anlamlandırmaya çalıştığı bir diğer yaklaşım “ilk (primal) baba” düşüncesidir. Freud’a göre ilkel insan, kitle ve ruhsal rahatsızlığı olan kimseler benzerdir ve tüm insan gruplarında insanlığın en ilkel haline gerileme söz konusudur. Bu gerilemenin bir sonucu olarak kitle de ilkel insanla benzerlik göstermektedir. Kitlenin lideri, ilk insan topluluğunda yer alan ve kitleye korku salan “ilk babadır.” Bu sayede kitle, sınırsız bir güç tarafından egemenlik altında tutulurken otoriteye düşkünlük de ortaya çıkmaktadır (Freud, 2000: 80-81). Temelde bireyi anlamaya yönelik olan Freud’un büyük grup psikolojisinde grup üyelerinin lidere yönelik agresyonlarını sadakate dönüştürmesi, oğulun ödipal babaya yönelik agresyonunu onunla özdeşleşerek dönüştürmesine benzetilmektedir. Bu yaklaşıma göre büyük gruplar da liderlerini idealize ederek onun çevresinde toplanır ve özdeşim kurarlar (Volkan, 2013: 29). Liderlik ve baba rolü arasındaki ilişkiyi ele alan bir diğer çalışma Stellner (2021: 367-384)’e aittir. Bu çalışmada 157 erkek yönetici ile yapılan web tabanlı anket çalışmasında diğerlerini önemseme, sorumluluk alma, otonomi kazandırma, doğaçlama gibi yeteneklerin babalık ve liderliğin her ikisi için de geçerli olduğu ifade edilir. Aile ve iş hayatı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların son yıllarda artışa geçmesi nedeniyle erkek yöneticilerin baba rollerinin iş hayatlarını ne derece etkilediğini belirlemeye çalışan bu çalışmada, baba olan yöneticilerin sergilediği liderlik davranışlarının değişim odaklılık, ilişki merkezlik,

dışadönüklük gibi dönüşümcü liderlik davranışlarını pozitif yönde etkilediği ortaya konmuştur.

Lider ihtiyacını Freud gibi Psikanalitik bir anlayışla açıklamaya çalışan bir diğer araştırmacı Vamik Volkan'dır. Etnisite, ulus gibi büyük grupları araştıran Volkan, liderin toplum içerisindeki yerini bir metafor üzerinden ele alır. Çadır metaforuna göre grup kimliği, grupta yer alan bireyleri örten bir çadır bezi iken lider, çadırı ayakta tutan bir direktir (Göka, 2006: 140-143).

Psikanalitik anlayışı esas alarak liderliği anlamlandırmaya çalışan bir diğer kuramcı Otto Kernberg'dir. Nesne İlişkileri Kuramı ile bilinen Kernberg, kurum psikolojisi ile de ilgilenmiş ve onu bekleyen tehlikelere dikkat çekmiştir. Toplumsal örgütlenmeleri uyumlu ve paranoya doğuran yapılanmalar olarak tasnif eden Kernberg'e göre paranoya doğuran örgütlenmelerdeki bireyler arasında gayriahlaki davranışlar sergileyenler olduğu gibi "normal" oldukları için dışlananlar da söz konudur. Ortaya çıkan paranoyak gelişim, siyasi süreçlerle benzerlik gösterir ve savunma mekanizmaları devreye girerek paranoid, narsisist, antisosyal kişiler yönetici olarak ön plana çıkabilir (Göka, 2022: 27-28).

Melanie Klein, liderliği bebeklikte geliştirilen mekanizmalar üzerinden ele alır. Bebeklikte yaşadığımız korkular ve onlara karşı oluşturduğumuz psikolojik mekanizmalar, hayatın ilerleyen evrelerinde de varlıklarını sürdürürler. İnsanların veya grupların içerisinde taşıdığı zarar verme güdüsünün, kendilerine zarar vermesini önlemek ve tahrip ediciliğini dışarıya aktarmak amacıyla başkalarına yönlendirilmesine "yansıtılmalı özdeşim" adı verilir (Klein, 1999: 35-36). Benimsenen bu savunma mekanizması sayesinde bireyler, kendileri için düşmanlar ya da kahramanlar yaratabilirler. Bir ihtiyacın sonucu olan bu düşman ya da kahramanlar, insan doğasının normal bir ilişki biçimidir ve ortaya çıkan liderler de bu ihtiyacın bir sonucudur (Göka, 2022: 31-32).

3.2. POLİTİK PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN LİDERLİK

Toplumların oluşumunda ve dönüşümünde liderlerin etkisi yadsınamayacak düzeydedir. Hatta karar alma süreçlerinde liderlerin rolü hayati önem arz eder. Özellikle kriz zamanlarında liderler, sergiledikleri yönetim becerileri ile ulusal ve uluslararası alanda önemli gelişmeler sağlanmasının mimarı olurlar. Politik psikoloji çalışmaları da bu görüşü doğrulayarak kriz zamanlarında otorite sahiplerinin yani lider ve çevresindekilerin aktif rol üstlenmelerinin halkın ya da çıkar gruplarının rol

üstlenmesinden daha etkili olduğunu ortaya koyar. Kriz zamanlarında özerk ve cesurca karar alabilen liderler, halk tarafından daha fazla onaylanıp benimsenirken bu liderlerin kişiliklerinin ve olayları algılama, karar verme biçimlerinin kriz zamanlarında yasa kadar etkili rol oynadığı ifade edilir (Herman ve Kugley, 2002: 96'dan akt. Göka, 2022: 49).

Diplomasi çalışmalarına bakıldığında liderlerin kişisel özelliklerinin kriz durumlarında kültürel normları pekiştirme ya da önemsizleştirme gibi etkileri olduğu ortaya konarken demokrasilerde bile halkın rolünün geri planda kalması, otokrasi ve demokrasi arasındaki farkların azalması gibi sonuçlara yol açtığı da görülür. Diğerlerinin beklentisine göre hareket eden liderler, duygu, düşünce ve davranışlarının kabul edilebilir olması gerektiği inancındadır. Bu nedenle demokrasilerde çoğunlukla yatıştırıcı liderler ön plandayken otokrasilerde saldırgan ve agresif yapıya sahip liderler ön plandadır (Hermann, 1994: Göka, 2022: 51).

Politik psikolojinin siyasal liderler hakkında önemli bilgiler verir. Hagan (1993)'a göre modern dünyada uygulanan dört siyasal liderlik yönelimi vardır (akt. Göka, 2022: 54-55):

- *Orta Ölçülü (Makul) Yönelim:* liderlerin kendi ülkelerindeki sorunların çözümü ile kısıtlı kaldığı, dünyanın tehdit edici olarak algılanmadığı ve diğer ülkelerle yardımlaşılabilceği düşüncesinin hâkim olduğu anlayıştır.
- *Pragmatik Yönelim:* Dünya mücadele edilen bir yerdir ve uluslararası alanda kısıtlama ya da çatışmalar olabilir. Bunlara karşı lider devletin çıkarlarını korurken, gerekli tedbirleri de almakla yükümlüdür.
- *Saldırgan Yönelim:* Sıfır toplamlı bir oyun olan uluslararası sistemde lider, tehdit edici unsurları bertaraf ettikçe gücünü keşfeder ve yükselişe geçer.
- *Radikal Yönelim:* Uluslararası sistem bir “şeytan” çemberidir ve liderlerin varlıklarını ortaya koymaları için gerekirse saldırgan bir dış politika izlenmelidir.

Farklı özelliklere sahip olan liderler, ulusal boyutta kendi toplumları üzerinde şekillendirici etkiye sahipken Hagan (1993)'ın sınıflandırması ile liderin vasıflarının önemi, uluslararası alanda da önemli olduğunu ortaya koymuştur.

3.3. SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN LİDERLİK

Liderlik hangi disiplin ya da hangi yaklaşım üzerinden ele alınırsa alınsın yapılan tüm çalışmaların birbirlerine göre çeşitli konularda farklılıklar göstermesi liderliğin toplumlara, ele alındığı disipline ve araştırıldığı zaman dilimine göre farklı özelliklere

sahip olduğu ifade edilebilir. Liderliğe dair literatürde yer alan pek çok kuram ve teori, liderlik anlayışının topluma, kültüre ve zamana göre farklılık arz ettiğini ortaya koymakta ve sosyokültürel ortamdan bağımsız olmadığını ifade etmektedir. Liderliğe ve kültüre dair yapılan sayısız tanımlama da bu düşünceleri doğrular niteliktedir.

İçerisinde yaşanan zaman ya da kültür, farklılık gösterse de varoluşsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan insan topluluklarının bazı benzer özelliklere sahip olduğu ve bu özelliklerin belli ilişki biçimlerinden oluştuğu Alan Fiske tarafından ifade edilir. Her kültürün kendine özgü bir örüntü oluştururken dört farklı ilişki biçiminden yararlandığını ifade eden Fiske (1992'den akt. Göka, 2022: 58-59) bu ilişki biçimlerini şöyle açıklar:

- Cemaat Paylaşımı (Communal Sharing): Ortak ata ve kan bağının belirleyici olduğu bu ilişki türünde bireysel kimlik, toplumla özdeşdir ve insanların kim değı kimlerden olduğu önemlidir. Ben yerine bizin amaçları için çalışmak esastır.
- Yetke Sıralaması (Authority Ranking): Eşitsizliğin esas olduğu bu ilişki biçiminde liderin kararlarına uyma söz konusudur ve bireysel kimlik, grup üyelerinin güçlüden güçsüze sıralanması ile belirlenerek meşrulaştırılır.
- Karşılıklı Eşitlik (Equality Matching): Eşit ve birbirinden bağımsız ilişkilerin esas olduğu bu ilişki biçiminde grup üyeleri, aynı işi yaptıklarında aynı sonucu elde ederler ve liderlik işlevi, sıra ya da kuraya dayalı olarak icra edilir. Demokratik yaklaşımı ve bireysel özgürlükleri esas alır.
- Piyasa Değeri (Market Pricing): Kâr amacı gütmenin esas olduğu bu yaklaşımda ilişkilerde esas olan rekabet, çıkar gibi yaklaşımlar davranışların değerlendirilmesinde de geçerlidir. Ödüller ve cezalar üzerinden bir ilişki kurulur.

Bir ilişki türü bu dört yaklaşımın hepsini içerebileceğı gibi birisi üzerinden de tesis edilebilir. Yöneten-yönetilen ilişkisinin hâkim olduğu liderlikte de bu ilişki örüntülerine rastlanabilir. Örneğin demokratik liderlikte karşılıklı eşitlik ilişkisi söz konusu iken otokratik liderlik anlayışında yetke sıralamasına dayalı bir ilişki kurulur.

3.4. KARİZMATİK LİDERLİĞİN PSİKOLOJİK KÖKENLERİ

Max Weber'in otorite tiplerinden olan karizmatik otorite, kriz zamanlarında ortaya çıkan ve olağanüstü nitelikler atfedilen liderlik anlayışını ifade eder. Liberal bir düşünce yapısına sahip olan Weber, otoritenin kendisini meşrulaştırmak için kullandığı yaklaşımlardan biri olan karizmatik liderlik yaklaşımında liderin kişisel özelliklerine vurgu yaparken karizmatik otorite yaklaşımı ile liderlerin takipçileri üzerindeki psikolojik

etkilerini onaylayan bir yaklaşım sunar (Özler, 2018: 43). Yunanca “iḣsan edilmiş, bağışlanmış” anlamlarına gelen karizma sözcüğü, karizmatik liderin sahip olduğu özellikleri özetler niteliktedir ve bu tanıma göre insan üstü güçlere sahip olan karizmatik liderle takipçileri arasında duygusal hatta akılcı olmayan bağlar mevcuttur (Göka, 2022: 76). Fakat bu bağların oluşabilmesi için liderin sahip olduğu özelliklerden ziyade karizmatik liderin ortaya çıktığı toplumun ya da kitlenin lidere yüklediğı anlam önemlidir. Çünkü Weber’e göre karizma, liderin ortaya çıktığı kitleden ya da takipçilerinden bağımsız değildir ve atfedilmiş bir niteliktir (Özler, 2018: 43).

Karizmatik lider, ortaya çıktığı toplumun istek ve ihtiyaçlarını hissetme yeteneğine sahip ve bu doğrultuda davranış sergileyen bir liderlik anlayışı benimsediğı takdirde toplum ya da kitle tarafından benimsenerek lider konumuna taşınır. Bu yaklaşımla yönetici ve lider ayrımının nedenleri daha net ortaya konulurken aynı zamanda kriz durumlarında neden bazı insanların diğerklerinden farklı olarak ön plana çıktığı da anlam kazanmaktadır. Fakat bu yaklaşım her ne kadar karizmatik liderin anlamlandırılması için gerekli ise de diğerk liderlik türlerinin ortaya çıkışını anlamlandırmaya da yarayacağı ifade edilmelidir. Özetle, toplumların lider anlayışları, o toplumlarda hâkim olan düşünce, beklenti ve isteklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

3.5. TÜRK TOPLUMUNDA DEVLET BABA ANLAYIşI

Devlet baba anlayışı, ataerkil bir toplum olan Türk milletine özgü bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım Türk milletinde diğerk toplumlardan daha fazla benimsenmektedir (Kaya, 2020: 19). Farklı toplumsal ve ekonomik anlayışlar doğrultusunda kadın ve erkekler arasındaki iş bölümü, zaman içerisinde değışimlerden geçerek kültürel ve ekonomik tarih anlayışı içerisinde dişil ve eril rollere bürünmüştür. İlk toplumlarda üretken, verimli ve doğanın kucağında sürdürülen yaşam anaerkil bir anlayışı ifade ederken ilerleyen dönemlerde benimsenen güç ilişkilerine dayalı üretim ve yönetim anlayışı, rekabete dayalı ekonomik düzen ve soncunda ortaya çıkan kapitalist anlayış ataerkil anlayışların ortaya çıkmasını sağılarken denetim ve hakimiyet mekanizması olarak yasaları da üretmiştir (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012: 112-113). Bu doğrultuda Eski Yahudi toplumlarında soyun anneden devam ettiğı düşüncesi nedeniyle anaerkil bir anlayış görölürken mitolojilerde Anadolu’nun Kibele bereket tanrıçası gibi çeşitli kadın figürleri üzerinden ele alınması da anaerkil yapının farklı toplumlarda da göröldüğünü ortaya koyar (Patai, 1990: 38-39’dan akt. Kaya, 2020: 19). Ortaklaşa paylaşımın ve yaratıcılığın

hakim olduğu anaerkil toplum, yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda yerini üretim araçları ve ürün ile biriken artı değer olgusunun mülkiyetine bırakarak egemenlik anlayışını ortaya çıkarmış ve bu doğrultuda rekabet, hakimiyet gibi duyguların yer aldığı çeşitli unsurlara dayalı (din, ırk vb.) iktidar ilişkilerinin sergilendiği ataerkil bir anlayış ortaya çıkmıştır (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012: 117-118). Avrupa toplumlarına bakıldığında toplumsal uzlaşmanın sergilenemediği durumlarda ortaya çıkan özerk devlet yapısı ve Amerika kıtasının kolonilerden oluşın genç oluşumlu yapısının, ortak geçmişe dayalı paylaşımcı bir anlayış ortaya koyamaması nedeniyle ataerkil anlayışın hâkim olduğu devlet baba düşüncesinin sergilenemediği görülür (Kaya, 2020: 19-20).

Türklerin yüzyıllar boyunca hakimiyeti altında yaşadığı Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışına bakıldığında ise ırka dayalı bir yönetim anlayışı yerine yöneten-yönetilen ilişkisinin ön plana çıktığı bir anlayış benimsendiği görülür. Bu doğrultuda ulus gibi bireyleri duygusal ve sosyal olarak bir arada tutması en muhtemel bağlardan ziyade devlete yönelik askeri inanç ve bağlılık sergileyen Türklerin Osmanlı Devleti'ne olan yaklaşımı, psikolojik bir temele dayanır (Güvenç, 2005: 167). 16. Yüzyıldan itibaren değişen yönetim anlayışı ile kadınların ikinci planda yer almaya başlaması ve devlet yönetimindeki söz haklarının azalmaya başlaması, Osmanlı Devleti'nde ataerkil bir anlayışın yükselişe geçtiğini ortaya koyar (Özdemir, 2009: 16). Bu doğrultuda yönetici olan padişaha karşı tebaası tarafından itimat ve biat kültürleri gelişirken aynı zamanda devleti daha güçlü ve hâkim kılan padişah koruyucu bir baba olarak benimsenmektedir (Mardin, 2016: 37). Kitlelerin sosyoekonomik yönden yaşadıkları kaoslar sonucunda ortaya çıkan duygudurumların kitleleri lidere daha çok bağladığını ifade eden Freud, padişahın bir baba figürü olarak nasıl benimsendiği anlayışına açıklık getirmektedir.

Devlet baba düşüncesini ifade eden paternalizm, Latince baba anlamına gelirken “iyi niyetli ve yararlı olma amacıyla karşısındakilerin iyiliği için onları çocuk yerine koyarak kendi kararlarını verme konusunda onları yetersiz sayarak” devletin vatandaşlarını korumak üzere üstlendiği koruyucu, kollayıcı ve refah sağlamaya yönelik rollerin toplamıdır (Aydın, 2021: 197). Ataerkil kültürle doğrudan ilişkili olan paternalizm, erkekleri önceleyip kadınları aile ve devlet kurumlarında ikinci plana koyarak inisiyatifi erkekler lehine ele almaktadır (Erben, 2004: 348'den akt. Kaya, 2020: 29). Kendi kararlarını verebilecek durumdaki bireyin özerkliğini hiçe sayarak kişi lehine en iyi olanı bildiğini iddia eden paternalist lider, zorlama, ihmal ve manipölasyon gibi

yöntemler aracılığıyla bireyin özerklik ve özgürlüklerine müdahalede bulunmaktadır. Bireylerin eyleme geçmelerinin ortadan kaldırılması, seçimlerine müdahale edilmesi gibi zorlama; bireyin işine yarar bilgilerin kendisinden saklanması, karar ve eylemlerinde işbirliği yapılmaması gibi ihmal; bireyin güçsüz ve yetersiz olduğu inancıyla karar ve eylemlerini etkileyecek bilgilerden yoksun bırakılması, hatalı bilgilendirilmesi ise paternalist liderliğin sergilediği manipülasyon yöntemlerindendir (Aydın, 2021: 10). Ailelerin çocukları adına kararlar vermesi, onları kendi idealleri doğrultusunda yönlendirmesi, yöneticilerin yönetilenler adına kararlar alması ve uygulamalar gerçekleştirmesi paternalizmin yaşam içerisinde rastlanabilen örnekleri arasındadır. Paternalizm, kısmen otokratik yaklaşımlar sergilerken kişiyi manipüle ederek dolaylı yollardan amaçları doğrultusunda yönlendirebildiği için de katılımcı bir anlayış sergiler. Paternalizm, otokratik bir yaklaşım gibi görünse de paternalist liderlerin takipçileri sevgi-korku ya da tatlı-sert ikilemi içerisinde bulundurmaktadır (Aycan, 2001: 3). Bu ikilem liderin takipçilerinin iyiliğini düşündüğü algısı ve onların iyiliklerini düşündüğü anlayışından hareket ederek bakıldığında anlaşılır hale gelmektedir. Öyle ki lider bir yandan hâkim ve denetimci bir yaklaşım sergilerken diğer yandan takipçileri ile kendi çocuğu gibi ilgili iletişim kurabilir. Weber'in takdire bağlı karar verme ve şahsa itaat anlayışına dayanan geleneksel otorite anlayışı ile benzerlikler gösteren paternalizm, paternalist liderlik kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Paternalist liderlik, sadakat ve itaat gibi kavramlar üzerinden şekillenirken aynı zamanda Weber'in geleneksel otorite anlayışı ile benzerlik göstermektedir ve kökenlerini patriarkal aile anlayışından almaktadır (Padavic ve Earnest, 1994:'dan akt. Köksal, 2011: 105). Bu doğrultuda patriarkal liderliğin aile metaforu üzerinden ele alındığı ve lider takipçi etkileşiminin aile içi etkileşimler gibi görüldüğünü ifade etmek gerekir (Börekçi, 2009: 104). Bu metafora göre lider, takipçilerine babanın çocuklarına davrandığı gibi davranmaktadır. Kontrol etme ve ilgi gösterme gibi iki uç yaklaşım üzerinden yola çıkarak onları koruyup kollaması, muhtemel zararlara karşı onlar lehine kararlar alması vb. gibi durumlar bu metaforu açıklamaktadır. Toplumumuzda benimsenen aile anlayışına bakıldığında Kağıtçıbaşı (1970, 1996) yaptığı çalışmalarla anne-baba sevgisi ve kontrol-disiplin anlayışlarının birbirlerinden bağımsız olgular olmaları nedeniyle çocuk yetiştirme sürecinde aynı anda bulunabileceklerini ifade etmiştir (akt. Aycan, 2001: 3). Paternalizmle ilgili açıklamalara ve Türk toplumunun devlet baba düşüncesine dair yaklaşımlarına bakıldığında iki düşüncenin birbirlerini desteklediği görülür. Orta Asya'dan Beylikler Dönemi'ne ve Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen süreçte Türklerin ataerkil yönetim anlayışlarının daha

baskın olduğu ve paternalist liderlerce yönetildikleri görölmektedir. Orta Asya'daki kut anlayışı ile lidere yönelik kutsal itaat, Osmanlı Devleti'nde padişahın hakimiyet alanının genişliği aracılığıyla ve farklı ulusları tek bir devlet çatısı altında toplayabilmesi sayesinde koruyucu kollayıcı bir baba rolü üstlenmesi ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı ve Yeni Türkiye'nin inşası sürecinde gösterdiği özveri ve kararlılık nedeniyle "Türk milletin babası" olarak tanımlanması bu durumu destekler niteliktedir. Bu liderlerin babacan tavırları, vatandaşlarını koruyucu ve onlar lehine olumlu eylemlerde bulunmuş olmaları, sergiledikleri eylemleri vatandaşlarına ithaf etmeleri Türk toplumunda devletin lider özelinde üstlendiği baba rolünü destekler kanıtlar sunmaktadır. Yaşanan olumsuz durumlar sonucunda vatandaşların "Allah devletimize zeval vermesin", halihazırdaki devlet yöneticisinin ismini zikrederek "X baba bize yardım eder", "Y baba varsa sırtımız yere gelmez" yahut "Z baba olsun da biz her türlü zorluğu aşarız" gibi ifadeler kullanmaları devlet baba anlayışının Türk toplumlarındaki hakimiyetinin bir diğer unsurlarıdır. Bu anlayışın yüzyıllardır yerleşmesinde ataerkil toplum yapısının hâkim olduğu bilinirken, demokrasi ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın siyasetçilerin varlığının azlığı ve hatta üst düzey devlet yöneticiliğinde varlık gösterememeleri de etkili olmaktadır. Bu noktada kadınların devlet baba anlayışında özne olarak yer alabilmeleri için her ne kadar yapılan yasal düzenlemelerle kadın milletvekili sayısında artışlar yaşansa ve kadınların sosyal hayatta daha katılımcı roller üstlenmeleri söz konusu olsa da toplumsal bakış açısının da yeniden şekillenmesi gerektiği görölmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK, SİYASAL KATILIM VE KÜLTÜREL EĞİLİMLERE DAİR KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK KAVRAMININ KURAMSAL TEMELLERİ

Bu çalışmanın değişkenlerinden birisi ve bir kişilik tipi olan Karanlık Üçlü Kişilik kavramı tanımlanmadan önce kişilik kavramı, kişilik kavramının oluşumuna etki eden etmenler ve kişiliğe dair yaklaşımlar tanımlanacaktır.

1.1. KİŞİLİK KAVRAMININ TANIMLANMASI

Bir toplum içerisinde yaşayan insanların birbirlerinden farklı özellikleri vardır ve farklı davranış örüntüleri sergilerler. Bazı bireyler resim sanatına ilgi duyup çizim eğitimi almaya yönelebilenken bazı bireylerse müzikle ilgilenip herhangi bir müzik aleti çalmayı öğrenirler. Bazı bireyler kalabalık bir insan topluluğu karşısında rahatça konuşabilirken bazıları kalabalık bir ortama girince dahi kaygı belirtileri gösterirler. Bireylerin var olan bu farklı özellikleri ve davranışları birleşerek bireylere özgü bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkmasına katkı sağlar.

Bu tez çalışmasının değişkenlerinden birisi olan Karanlık Üçlü kavramını açıklamadan önce kişilik kavramını tanımlamak gerekir. Çünkü Karanlık Üçlü aynı zamanda bir kişilik tipidir. Kişilik, günlük dilde de sıklıkla kullanılan, disiplin alanlarına göre farklı şekillerde tanımlanabilen ve genel geçer bir tanımlı olmayan kavramlardan biridir. Sosyal bir varlık olan insanın diğerleriyle etkileşimine kaynaklık eden birtakım özellikleri vardır. Bireyi diğerlerinden ayıran ve kendine özgü bir varlık olarak yaşamını sürdürmesini sağlayan özelliklerin toplamı bireyin kişiliği olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda kişilik, genel hatlarıyla bireyin sahip olduğu bireysel farklılıklar olarak tanımlanabilir (Boyacı ve Güven, 2017:56). Etimolojik açıdan kişilik (personality) kelimesi, Latince tiyatro oyuncularının rollerine uygun olarak yüzlerine taktıkları maske anlamına gelen *persona* kelimesinden türetilmiş olup gerçek anlamına uygun olarak diğerlerine karşı sergilenen davranış, takınılan maske anlamını karşılamaktadır (Köknel, 1997:21). M.Ö. 6. yüzyılda Cicero, kişiliğin kökenini oluşturan *persona* kavramına dair farklı tespitler yaparak kişiliğe ve kişiliğin unsurlarına dair ilk tanımlamayı yapmıştır (Yanbastı, 1996:9):

- Kişinin belli bir biçimde görünmesi ama öyle olmaması,
- Kişinin yaşamında oynadığı rol ve o rol için gerekli tüm özellikler,

- Kişinin görünüşü ve asaleti.

Tarihsel süreç içerisinde *persona* kelimesi yapmacıklık ve yanılsama anlamlarından uzaklaşıp gerçek kişinin gözlemlenebilen, dışarıdan ayırt edilebilen özelliklerini temsil etmeye başlamış ve bu sayede kişilik kavramı yeni bir anlam kazanarak kişinin içsel özelliklerini de temsil eder hale gelmiştir (Millon vd., 2021:3).

Kelime anlamı olarak kişilik, Türk Dil Kurumu'na göre bireyin toplumsal hayatı içerisinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bir bütünü, bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bu tanımlama doğrultusunda kişiliğe ilişkin en eski tanımlamanın Sümerlerin Gılgamış Destanı'nda Gılgamış'a ait özelliklerin “cesur, kibirli ve asi yürekli” olarak sıralanmasıyla kişilik özelliklerine değinilerek yapıldığı görülmektedir (Costa ve McCrea, 2006:96).

Literatüre bakıldığında kişilik kavramına ilişkin pek çok farklı tanımlamanın yer aldığı görülür. Var olan bu tanımlamalar bir bütünlük içerisinde olmayıp her kuramcının benimsediği ekole veya geliştirdiği teoriye göre farklılaşmaktadır (Özgüven, 1992: 1). Ayrıca kişiliğe dair farklı disiplinlerin farklı bakış açıları sergilemeleri ve kişiliği değerlendirmede kullanılan ölçümlerin genellenmesinin güç olması literatürde pek çok kişilik tanımının yer almasını sağlamıştır (Köknel, 1997: 20). Literatürde yer alan bu tanımlamalardan bazıları kişiliğin oluşumuna etki eden çevresel ya da kalıtsal faktörlere vurgu yaparken bazıları kişiliğin öne çıkan özelliklerine vurgu yapmaktadır. Bazı araştırmacılar ise tanımlamalarında vurgulanan görünür özelliklerin yanı sıra zihinsel ve ruhsal boyutu da tanımlamaya dahil ederek daha bütüncül bir yaklaşım sergilemektedirler. Öte yandan kişiliğe dair yapılan her tanımlama bir diğerini reddetmek yerine onu tamamlamaya ve daha da açıklayıcı bir yaklaşım sergilemeye yöneliktir. İlgili tanımlara dair örneklendirmeler yapıldığında bu durum net bir şekilde görülecektir.

Kişiliğe bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan Erikson (1984: 108) kişiliği, bireyin yapısının, duygusal durumunun, davranış biçimlerinin, ilgi, yetenek ve diğer psikolojik özelliklerinin orijinal bir bütünü olarak tanımlar. Kişiliği bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçlerin bir toplamı olarak tanımlayan Burger (2006: 22) ise kişiliği her zaman ve durumda gözlenebilir olarak ifade ettiği tutarlılık ve bireyin davranış ve hislerini etkileyen duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçlerin bir toplamı olan içsel süreçler üzerinden temellendirmektedir. Burger (2006)

gibi Özgüven (1992) de kişiliğe dair bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Özgüven (1992: 1)’e göre kişilik, bireyin bütün niteliklerini kapsamına alan bir kavramdır. Buna göre bireyin fiziksel, zihinsel ve duygusal yapısı, yaşantıları, çevresiyle etkileşimi ve çevresinin birey üzerindeki etkileri de dahil olmak üzere tüm unsurlar bireyin kişiliğini oluşturur. Kısaca Özgüven (1992: 1)’e göre kişilik, bireyin içsel süreçleri ve dış dünya ile etkileşiminin bir ürünüdür. Kişiliğe dair bütüncül bir yaklaşım sergileyen Bernstein ve Nash (2008: 420)’e göre de kişilik, bireyi karakterize eden kalıcı duygular, düşünceler ve eylemlerin bir toplamıdır. Bu tanımlar doğrultusunda kişiliğin bireyin sahip olduğu içsel ve dışsal özelliklere dair bir bütün olarak ele alındığı ve araştırmacıların da birbirlerini tamamlayan tanımlar yaptıkları görülmektedir.

Kişiliğe dair yapılan bütünleyici tanımlamaların yanı sıra bir de ayırt edici tanımlamalar vardır. Köknel (1997: 19), kişiliği, bireyi diğerlerinden ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü olarak tanımlarken aynı zamanda da bireyi diğerlerinden ayıran nesnel ve öznel özelliklere de vurgu yapmaktadır. Kişiliği bireyin ayırt edici özellikleri üzerinden tanımlayan bir diğer kuramcı Doğan Cüceloğlu’dur. Kişilik için bireyi diğerlerinden ayıran, iç ve dış çevresiyle kurduğu tutarlı, yapılaşmış bir ilişki biçimi tanımını yapan Cüceloğlu (2002: 404), bireysel farklılıklara vurgu yapar. Atkinson vd. (1998: 209) ise kişiliği bireyin duygu, düşünce ve davranışlarının ayırt edici yönü olarak tanımlayarak kişiliğe dair ayırt edici tanımlamalara bir yenisini kazandırır. Morgan (1995) ise tanımında bu ayırt ediciliğe bir de özgünlüğü ekler. Kişilik, bireye özgü ve tipik davranışlar toplamı olmanın yanı sıra tipik davranışlar aracılığıyla bireyin diğerleri tarafından fark edilmesini sağladığı için de ayırt edicidir (akt. Efiltili: 2006: 59).

Kişiliğe ilişkin tanımlarda yer alan vurgulara bakıldığında iki belirgin öge dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “bireyin kendisi ve iç dünyasına dair unsurlar” iken ikincisi “bireyin çevresi ve çevresi ile olan ilişkileri”dir (Köknel, 1997: 21-22). Literatüre bakıldığında bu ögeler üzerinden yapılan kişilik tanımları da yer almaktadır. Coleman (1964: 61)’e göre kişilik; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Erdinç, 2017: 48). Kişiliği içsel ve dışsal unsurların bir etkileşimi olarak ifade eden bir diğer tanım da Kulaksızoğlu (2004: 107)’na aittir. Bu tanıma göre kişilik, bireyi diğer bireylerden farklılaştıran sosyal ve psikolojik etkileşimlerin bir bütünüdür. Bu tanımlara ek olarak Fromm(1994: 70) da benzer bir tanımlama yaparak kişiliği, bireyin diğer bireylerden farklılaşarak, iç ve dış çevresiyle kurduğu, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak tanımlar.

Bütünleştirici, ayırt edici ve ilişkisel boyutlarına dair yapılan tanımların yanı sıra insanın bir maskenin arkasına sığınarak kendisini istediği ya da istendiği gibi göstermesine yardımcı olduğu için kişilik kelimesi, aynı zamanda değerlendirici ve betimleyici bir kavramdır. Bireyin diğer bireyler üzerinde bıraktığı etkiyi ifade ederken değerlendirici bir nitelik taşıyan kişilik, bireyin dikkat çekici özelliklerini vurgularken betimleyici bir hale dönüşür (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2014: 2).

Literatürde yer alan onlarca farklı tanıma bakıldığında genel hatlarıyla tutarlı davranış kalıplarının ve ilişkisel süreçlerin bir toplamı olarak ifade edilen kişiliğin kaynağını nereden aldığı sorusuna verilen yanıtlar kişiliğin oluşmasına etki eden faktörlerin neler olduğunu düşündürmektedir. Farklı araştırmacılar tarafından yapılan farklı kişilik tanımları, kişiliğin oluşmasında etkili olan faktörlerin de açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda kişiliğin oluşumunda etkili olan faktörlere değinilecektir.

1.2. KİŞİLİĞİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN ETMENLER

Kişilik kavramına dair yapılan farklı tanımlamalar, kişiliğin oluşumunda etkili olan faktörler konusunda da farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yaklaşımlar genel hatlarıyla genetik bozukluklar, fizyolojik yapı vb. gibi *biyolojik etmenler* ve kültür, anne-baba tutumları, sosyolojik yapı gibi *çevresel etmenler* olarak iki temel kategoriye ayrılabilir.

1.2.1. Biyolojik (Kalıtsal) Faktörler

Homo Sapiens'in bedensel ve ruhsal açıdan yüzyıllardır geçirdiği evrim, kalıtım aracılığıyla sonraki nesillere aktararak insan türüne özgü temel özelliklerin sürdürülmesine katkı sağlarken aynı zamanda da kişilik gelişimi ve yapılanmasındaki temel unsur olan zekâ kavramının oluşumu da sağlar (Köknel, 1997: 26-27). Ancak kişiliğin oluşumuna dair yalnızca biyolojik faktörlerin etkililiği literatürde geçerliliği tartışılan bir konudur. Kalıtsal etkenlerin, bireyin göz rengi, boy uzunluğu gibi fiziksel özelliklerinin oluşumunda etkililiği belirgin şekilde ortadayken kişiliğin gelişimine olan etkisi, tek başına ele alınamamaktadır. Biyolojik faktörler, çevresel faktörlerle etkileşime girerek kişiliğin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Özkalp, 2001: 110'dan akt. Girgin, 2007: 45). Köknel (1997: 28) ise kalıtımla kuşaktan kuşağa aktarılanın kişilik yapısı ve davranışın kendisi yerine bu üst yapıların üzerinde gelişip oluşacağı merkezi sinir sistemi olduğunu ve bu sistemin çevreyle etkileşimi sonucunda yinelenen, pekişen davranışların

kişiliği oluşturduğunu ifade ederek biyolojik etmenlerin kişiliğin oluşumuna katkısını açıklar.

Kalıtımsal/biyolojik özellikler, bireyin doğuştan getirdiği özellikler olup kişiliğin değiştirilmesi mümkün olmayan yanıdır. Bir sürecin ürünü olan kişiliğin oluşumunda bu özelliklerin tek başına yeterli olmayıp çevre ile etkileşim sonucunda biyolojik özellikler kişilik açısından önem kazanmaktadır.

1.2.2. Çevresel Faktörler

İnsanlar, belli bir çevre içerisine doğar ve belli bir çevre içerisinde büyüyüp yetişirler. Bu süreçte bireyin doğuştan getirdiği özellikler, çevresiyle etkileşime girerek bireye özgü birtakım duygu, düşünce ve davranış şekillerini ortaya çıkarır. Bireyin etkileşime girdiği ilk çevre, içerisine doğduğu ailedir. Zel (2001: 24)'e göre bireyin karşılaştığı ilk sosyal yapı olan aile, aynı zamanda bireyin toplumsallaşmasına ve birtakım tutum ve değerleri öğrenmeye başlamasına katkı sağlayarak kişiliğinin oluşmasına da etki eden en temel çevresel unsurdur. Forman ve Forman (1981), ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin işlevsel kişilik özellikleri kazanmasında ailenin olumlu etkilerine vurgu yapar. Hoffeditz (1934: 214) çocuklarda gözlemlenen kişilik özelliklerinin ailede var olan özelliklerin bir yansıması olduğunu ve kız çocuklarının davranışlarının annelerine, erkek çocukların davranışlarının da babalarına benzediğini vurgulamaktadır (akt. Tekin, 2012: 96). Forsberg (1993) aile ortamının kişilik üzerindeki etkisine yönelik çalışmasında, demokratik aile ortamının çocuğun daha rasyonel ve objektif kişilik özellikleri benimsemesine sağladığı katkıya vurgu yaparak aile bireylerinin aktardıkları deneyimlerinin de kişiliği belirleyici etmenlerden olduğuna dikkat çekmektedir (akt. Yakut, 2006: 39). Çocukluktan itibaren etkileşime geçilen ilk sosyal yapı olan aile, kişiliğin oluşumuna sağladığı katkılar sayesinde bireylerin kişiliklerinin yetişkinlikte de tutarlı bir seyir izlemesine katkı sağlar.

Sosyal bir canlı olan insan, yaşamı boyunca ailesi dışında da bir çevre edinir. Yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan ziyade belli bir grupta ve toplumla bütünleşen birey, içerisinde yer aldığı sosyal yapının özelliklerini içselleştirerek kişiliğini şekillendirir. Fakat sosyal yapı içerisinde her birey eşit imkanlara sahip değildir ve var olan bu eşitsizlik, farklı kişilik örüntülerinin oluşmasına sebep olur. Kısaca bireylerin bağlı bulundukları sosyal gruplar ve onlara olan bağlılık dereceleri kişiliklerinin şekillenmesinde önemli bir faktördür (Erdoğan, 1991: 260). Bir taraftan bireylerin kişilik özellikleri ait oldukları sosyal yapı ya da grup hakkında bilgi verirken bir taraftan da bazı

kişilik özellikleri ancak ilgili sosyal yapı/grup içerisinde anlam kazanacaktır (Zel, 2001: 25).

Her birey belli bir çevre içerisinde yetiştiği gibi bu çevreye ait olan kültürel özelliklerden de etkilenmektedir. Bireyin doğumu ile başlayan bu etkilenme süreci, yaşamının ilerleyen dönemlerine değin sürer. Mevcut kültürel yapı ile etkileşime geçen birey, bu yapıdan birtakım özellikler kazandığı gibi bu yapıya birtakım katkılar da sunar. Soyut kavramların bir toplamı olan kültürel değerler, bireylerin algılamaları yoluyla hafızalarında yer eder ve davranışlarında farklı şekillerde somutlaşarak bireylerin farklı kişilik özellikleri geliştirmelerine katkı sağlar (Zel, 2001: 23). Toplum içerisinde yer alan bireylerin yeme içme, giyinme, vb. davranışlarında farklılıklar ve bunların kişilik üzerindeki etkisi düşünüldüğünde kültürün kişiliğe olan şekillendirici etkisi açık bir şekilde görülmektedir (Tezcan, 1987: 27'den akt. Yakut, 2006: 39). Literatürde yer alan bu görüşler doğrultusunda kültürün de diğer unsurlar gibi kişilik üzerindeki şekillendirici etkisi görülmektedir.

Bireyin içerisine doğduğu aile, sosyal çevre ve kültürel yapının yanı sıra coğrafi ve fiziksel çevre de bireyin kişiliğinin oluşumunda önemli etkiye sahiptir. Zira birey üzerinde doğrudan etkili olan kültürel ve antropolojik yapının oluşumunda fiziki ve coğrafi çevrenin etkileri bilinen bir husustur. Sıcak kıyı kesimlerinde yaşayan insanların dağlık ve kara bölgelerinde yaşayan insanlara göre daha yumuşak mizaca sahip olması; soğuk ve dağlık bölgelerde yaşayanların ise kıyı kesimlerdekilere göre daha soğuk ve donuk bir mizaca sahip olması, coğrafi ve fiziki çevrenin kişilik üzerindeki şekillendirici etkisine örnektir (Zel, 2001: 25).

Kişiliğin oluşumunu etkileyen unsurlar arasında aile, sosyal yapı, kültürel özellikler ve coğrafi ve fiziki çevre haricinde başka unsurlar da yer almaktadır. Kitle iletişim araçları, içerisinde bulunan yetişkin grubu, doğum sırası ve hatta bir azınlık grubuna mensup olup olmama durumu bu unsurlar arasında yer almaktadır. Haberleşme, bilgi paylaşımı, eğitim, eğlence vb. amaçlarla kullanılan gazete, televizyon, bilgisayar gibi kitle iletişim araçları, bireylerin gereksinimlerine göre şekillenmenin yanı sıra onların ihtiyaç duydukları bilgiyi de onlara sağlayarak düşünce ve davranışların aktarılması aracılığıyla bireyler üzerinde şekillendirici etki bırakmaktadırlar (İlgaz Büyükbaykal, 2005: 71-72). Bireylerin içerisinde bulundukları yetişkin grupları, bireylere idealler belirleme ve davranışlarını düzenleme konusunda yol göstererek örnek bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olur (Zel, 2001: 26). Öte yandan Adler kişiliğin

oluşumuna etki eden faktörler arasında doğum sırasını da saymaktadır. Doğum sırasına göre çocuklar farklı kişilik tipleri sergilemektedirler. İlk çocuk ortancadan, ortanca ise en küçükten farklı bir kişiliğe sahip olmaktadır. Buna göre ailenin ilk çocuğu, başlangıçta aşırı ilgiye maruz kaldığı için şımarık bir tavra sahipken ikinci çocuk dünyaya geldiğinde aşağılık kompleksi geliştirmektedir. Ortanca kardeşte ise üstünlük çabası vardır çünkü kendisinden büyük olan kardeşinden daha önde olmaya çabalar. Ailenin en küçük çocuğu, ilgi ve sevginin odağı olsa da kendisinden büyük kardeşlerinin varlığının yarattığı rekabet ortamı nedeniyle aşağılık duygusu geliştirebilmektedir (Burger, 2006: 154-155). Adler'in bu yaklaşımı, tartışmaya açık bir yaklaşımdır. Zira ailenin içerisinde bulunduğu toplumun ve ile içi dinamiklerin değişkenlik gösterebileceği unutulmamalıdır.

1.3. KİŞİLİK YAKLAŞIMLARI

Kişilik üzerine çalışan araştırmacılar, kişiliğe dair tanımlamalar yaparken kişiliğin kaynaklarına dair farklı yanıtlar vermiştir. Verilen bu yanıtlar kişiliği açıklamaya çalışan farklı yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kişiliği açıklamaya çalışan yaklaşımlar genel hatlarıyla Psikanalitik Yaklaşım, Ayırıcı Özellik Yaklaşımı, Bilişsel Yaklaşım, Biyolojik Yaklaşım ve İnsancıl/Varoluşçu Yaklaşım ve Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı olmak üzere altı kategoride toplanabilir. Bu yaklaşımlar kişiliğin kaynaklarını farklı unsurlar üzerinden açıklamaya çalıştıkları için bu denli farklılık gösterebilir de hepsinin ortak amacı kişiliği, ele aldıkları boyut üzerinden tanımlamaya çalışmaktır.

1.3.1. Psikanalitik Yaklaşımlar

Bu yaklaşımda yer alan çalışmalar, Freud, Jung, Adler, Horney gibi bilim insanları tarafından ortaya konmuştur. Temelleri Sigmund Freud tarafından atılan Psikanalitik yaklaşım, insan davranışlarının altında yatan ve bu davranışların yönlendiricisi olan bilinçaltı etmenleri açıklamaya çalışır. Bu doğrultuda kişiliği Yapısal Kuram'da id, ego, süpereo olarak üç farklı katmana ayıran Freud, her bir katmanın insan davranışlarına farklı şekillerde etki ettiğini ifade eder. Alt benlik olarak da adlandırılan id, bireylerin ilkel dürtülerini temsil ederken, bu dürtülerin engelleyicisi olan ego, bireyler için bir kontrol mekanizması rolü oynar ve bu mekanizma üst benlik olarak da adlandırılan süper ego sayesinde toplumca iyi karşılanan davranışların ortaya çıkması için çalışır (Zel, 2001: 33-34). Topografik Kişilik Kuramı'nda kişiliği bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak üçe ayıran Freud, bu kuramını zihinsel olayların farkında olup olmama durumuna göre temellendirir. Farkında olunmayan yaşantıların bireylerin davranışları üzerindeki etkisini

temsil eden bilinçdışı, bireylerin hareketlerinin çoğunu yönlendirirken istenilen zamanda bilince çıkarılamama gibi bir özelliğe de sahiptir. Dikkatin zorlanmasıyla bilinç düzeyine çıkarılabilen zihinsel olayları ve süreçleri içeren bilinçöncesi, gerçekliğe ilişkin sorunları çözmeye yardımcı olur. Topografik Kuram'ın bir diğer boyutu olan bilinç ise dış dünyadan ve bedenden gelen uyaranların depolandığı zihin bölgesidir, içerisinde yer alan unsurlar konuşma ve davranışlar aracılığıyla çevreye doğrudan yansıtılabilir (Geçtan, 2014: 24-27).

Burger (2006: 80-81) Freud'un Topografik Kuramı'nın, sahneyi tanımlarken Yapısal Kuramı'nın ise kişileri tanımladığını ve insan denen sistemi harekete geçiren unsurun İçgüdüsel Kuram olduğunu ifade eder. İçgüdüsel Kuram'a göre bireyleri yönlendirenler dürtüler ya da içgüdüler olarak da adlandırılan Triebe'dir. Triebe, kuvvetli iç güdüler olarak tanımlanırken Freud bu iç güdüleri ikiye ayırır. Bunlardan birincisi Libido adı verilen yaşam ya da cinsellik içgüdüğü iken, ikincisi Thanatos adı verilen ölüm ya da saldırganlık içgüdüğüdür. Bu iki içgüdü birbiri ile çatışma halinde olup ölüm içgüdüğü, kendisini dışadönüklük ve saldırganlık olarak dışa vururken yaşam içgüdüğü, kendisini cinsellik olarak dışa vurmaktadır (Geçtan, 2014: 29).

1.3.2. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı

Ayırıcı Özellik Yaklaşımı, literatürde geçen diğer adlarıyla Özellikler Kuramı ya da Treyt Kuramı kişileri ayırıcı özellikler yelpazesini oluşturan birtakım kişilik özelliklerini ne derece gösterdiğine göre sınıflandırma anlayışını savunur. Ayırıcı özellik yaklaşımı, kişilik özelliklerinin zaman içerisinde değişmez olduğunu kabul ederken bir yandan da kişilik özelliklerinin durumlara göre kararlılık gösterdiğini savunur (Burger, 2006: 235). Gordon Allport, Henry Murray, Raymond B. Cattell gibi isimler kuramın temsilcileri arasında sayılabilir.

Ayırıcı özellikler hakkında ilk çalışmayı yapan Allport, ayırıcı özelliklerin kaynağını sinir sistemine dayandırır ve insanların nörolojik olarak incelendiğinde kişilik özelliklerinin belirlenebileceğini savunur (Burger, 2006: 238). Allport'un aksine Murray kuramında ayırıcı özelliklerin yanı sıra psikanalitik öğelere de yer verir.

Kuramını Personoloji (Kişilikbilim) olarak adlandıran Murray kuramında ayırıcı özelliklere benzeyen psikolojik kökenli gereksinimlere odaklanır ve hiyerarşiye sahip olan bu gereksinimlerin aktif hale gelmelerinin durumlara bağlı olduğu görüşünü savunur

(Burger, 2006: 248). Bu aktif olma durumuna bireyin çok sayıda arkadaşına sahip olması için yakın ilişki gereksinimi içerisinde olması örneği verilebilir.

Diğer araştırmacıların aksine ayırıcı özellik yaklaşımçılarından Raymond Cattell, tündengelimci akıl yürütme yerine ampirik yöntemlere dayalı tümevarımcı bir yaklaşım benimser. Davranışın bilimsel bir modelini oluşturmak için faktör analizi tekniğini kullanan Cattell'e göre ayırıcı özellikler kişiliğin temel yapısını oluştursa da bu özellikler kişinin içerisinde yer almamaktadır ve varlıkları ancak davranışların faktör analizi ile ölçülmesi sonucu ortaya konur (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2014: 263). Bu anlayış doğrultusunda benzeşen ve ayrışan kişilik özelliklerini gruplayan Cattell, faktör analizi ile elde ettiği verileri çözümleyerek kaç adet temel özelliğin var olduğunu belirlemeye çalışmıştır (Burger, 2006: 248).

1.3.3. Biyolojik Yaklaşımlar

Kişiliği biyolojik yaklaşıma göre açıklayan yaklaşımlara göre kişilik, genetik temellidir ve bireylerin birbirlerinden farklılaşma sebeplerini kalıtsal yatkınlıklar ve fizyolojik süreçler üzerinden açıklamaya çalışırlar. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, bireylerin bir bütün olarak yetişkin özellikleri ile dünyaya geldiklerini ve sahip oldukları farklılıkların temellerini biyolojik farklılıklar üzerinden ifade etmeye çalışırlar (Burger, 2006: 341).

Biyolojik yaklaşımların temsilcilerinden olan Hans Eysenck'e göre faktör analizi aracılığıyla kişiliğin biyolojik temelleri belirlenebilirken belirlenen bu kişilik özelliklerindeki farklılıkların temelinde sinir sisteminde ve beyinde var olan kalıtsal farklılıklar yer almaktadır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2014: 272).

1.3.4. Davranışçı Yaklaşımlar

Temelleri Rus fizyolog Ivan Pavlov'un çalışmalarına dayanan davranışçı yaklaşımların diğer temsilcileri Burrhus Frederick Skinner, J.B. Watson, E.C. Thorndike'tır. Davranışçı yaklaşıma göre insan davranışları, birer öğrenme ürünüdür ve kişinin öğrenme tarihçesini yansıtan davranışsal alışkanlıkların bir toplamıdır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 177).

Yıllar içerisinde yavaş ama tutarlı bir şekilde ilerleyen davranışçı yaklaşımın ilk temsilcisi olan Pavlov, bireyin kazandığı davranışları uyarıcı-tepki etkileşimi üzerinden ele alır ve bu unsurlar arası bağ kurulduğunda kişiliği şekillendiren süreçlerin

anlaşılabileceği ve sorunlu davranışların değiştirilebileceği görüşünü savunur (Burger, 2006: 516).

Pavlov'un tek boyutlu yaklaşımının aksine Skinner, koşullanma sürecine içsel süreçleri de dahil ederek koşullanmanın basit bir uyarıcı-tepki bağından ziyade daha anlamlı bir sürecin ürünü olduğunu ifade eder (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2014: 178).

Davranışçı yaklaşımlar kişiliği de uyarıcı-tepki etkileşimi üzerinden ele alırlar. Bu doğrultuda kişilik, uyarıcı-tepki etkileşiminin bir bütünü olarak tanımlanabilir.

1.3.5. Bilişsel Yaklaşımlar

Yalnızca davranışlara bakmanın bireyin kişiliğine dair yeterli bilgi oluşturmayaacağı düşüncesinden hareketle bu davranışlar altında yatan bilişsel nedenlerin anlaşılması için kişiliğe dair bilişsel bir yaklaşım ortaya konmuştur. Bilişsel yaklaşım, bireylerin kişiliklerinde yer alan farklılıkların temelinde bilgiyi işleme biçimlerinde yer alan farklılıklar olduğu anlayışını benimser (Burger, 2006: 605).

1.3.6. Hümanist Yaklaşımlar

İnsancıl/Varoluşçu yaklaşımlar olarak da adlandırılan hümanist yaklaşımlar, davranışların kökenini bireylerin dünyayı algılayış şekline dayandırmaktadır. Bireylerin sağlıklı gelişim ve ilerlemeye yönelik potansiyelleri, onların kişiliklerinin de algılama biçimleri doğrultusunda şekillenmesine yardımcı olur. Temsilcileri arasında Carl Rogers, Abraham Maslow gibi isimlerin yer aldığı insancıl kuramlar, varoluşçu felsefeye ve Rogers, Maslow gibi kuramcılarının benimsediği fenomenolojik anlayışa dayanır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya: 2014: 293).

1.5.BİR KİŞİLİK TİPİ OLARAK “KARANLIK ÜÇLÜ”

Bireyleri niteleyen duygu, düşünce ve davranışların bir toplamı olan kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik araştırmaların başlangıcından itibaren bireylerin istendik davranışları üzerine odaklandığı görülür. Sosyal bir varlık olan insanın çevresi ile etkileşimini sürdürebilmesi için gerekli olan yardımseverlik, samimiyet, empati kurabilme gibi bu istendik özellikler, değişen şartlar ve etkileşimler sonucunda boyut değiştirerek vurdumduymazlık, çıkarıcılık gibi arzu edilmeyen özelliklere dönüşebilirler. Arzu edilmeyen bu özellikler, kişiliğin karanlık yönünü oluşturmaktadır. Karanlık kişiliğin oluşumunu yaşam öyküsü teorisi ile açıklamaya çalışan McDonald vd. (2012: 601)'a göre bireyler, çevrelerinde karşılaştıkları olumlu ve olumsuz durumlara bireysel

farklılıkları çerçevesinde tepki verir ve oldukça doğal olan bu tepkilerini sürdürebilirler (akt. Kanten vd., 2015: 368). Dolayısıyla uyumsuzluk, bencillik, anti-sosyal eğilimler vb. gibi olumsuz kişilik özellikleri, yaşamın doğal akışı içerisinde ortaya çıkabilecek doğal davranışlardır ve bireyin karanlık kişilik özelliklerine sahip olmaları da beklendik bir durumdur.

Literatür incelendiğinde karanlık kişilik özelliklerine dair evrensel bir sınıflandırma yer almadığı görülmektedir. Hogan ve Hogan (2001: 42) liderliğin karanlık yönlerine dair yaptıkları araştırmada karanlık kişilik özelliklerine dair 11 boyut ortaya koyar. Karanlık kişilik özellikleri ve iş performansı üzerine yürüttükleri araştırmada Moscoso ve Salgado (2004) ise karanlık kişilik özelliklerine dair 14 boyut ortaya koyar ve karanlık kişilik özelliklerini Disfonksiyonel Kişilik Tarzı olarak adlandırırlar. Bireylerin kişiliklerinin olumsuz yanlarına dair bir diğer sınıflandırma ise Paulhus ve Williams (2002) tarafından öğrencilerle yaptıkları araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Kişiliğin karanlık yönlerini 3 boyuta ayıran Paulhus ve Williams (2002)'ın sınıflandırması, literatürde yer alan en yaygın sınıflandırma ve genel kabul gören sınıflandırmadır. Amerika Psikiyatri Derneği'nin DSM-V'te yer verdiği kişilik bozuklukları sınıflandırması ise kişiliğin olumsuz yanlarına dair yapılmış bir diğer sınıflandırmadır. Evrensel kabul gören bir sınıflandırma olmasına rağmen patolojik özellikleri de kapsayan bu sınıflandırma daha çok klinik çalışmalarda kabul görmektedir. Yaygın kullanımı ve genel kabul görmesi nedeniyle bu çalışmada kişiliğin karanlık yönü Paulhus ve Williams'ın 3 boyutlu sınıflandırması üzerinden ele alınacaktır.

Tablo 3: Kişiliğin Negatif Yanlarına Dair Sınıflandırmalar

Hogan Gelişim Araştırması (HDS Scale)	Disfonksiyonel Kişilik Tarzı	DSM-V'teki Sınıflandırma	Karanlık Üçlü
Heyecanlı	Narsisistik	Paranoid	Narsisizm
Şüpheli	Paranoyak	Şizoid	Makyavelizm
İhtiyatlı	Sadist	Şizotipal	Psikopati
Çekingen	Çekingen	Borderline	
Sakin	Depresif	Antisosyal	
Atılgan	Pasif Agresif	Histriyonik	
Zarar Veren	Mazoşistik	Narsisistik	
Canlı (Renkli)	Şizotipal	Çekingen	
Yaratıcı	Aşırı Duygusal	Bağımlı	

Tablo 3: Kişiliğin Negatif Yanlarına Dair Sınıflandırmalar (devamı)

Gayretli	Antisosyal	Obsesif-Kompulsif	
Saygılı	Bağımlı		
	Dürtüsel		
	Şizoid		
	Borderline		

Kaynak: Hogan ve Hogan, 2001: 42; Moscoso ve Salgado, 2004: 358; DSM-V; Paulhus ve Wiiliam, 2002: 557.

Kişiliğin patolojik aşamaya geçmemiş üç farklı boyutunu ele alan Paulhus ve Williams (2002: 556)'ın sınıflandırması, kişiliği normal ile patolojik arasında bir yerde konumlandırırken Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati olarak üç boyut üzerinden ele alır. Dark Triad olarak da adlandırılan Karanlık Üçlü kişiliğin Narsisizm boyutu, kendini diğerlerinden üstün görerek kibirli ve ben merkezci davranma olarak tanımlanırken Makyavelizm boyutu, menfaati için hile, aldatma vb. gibi yollar dahil değer yargılarından uzak olarak istediklerini elde etmeye çalışma durumunu; Psikopati boyutu ise empatiden uzak, duygusuz ve pişmanlık içermeyen davranışlar üzerinden tanımlanabilir.

Karanlık Üçlü, üç farklı boyuta sahip bir yaklaşım gibi görünse de bu boyutların birbirleri ile ilişkili oldukları Furnham vd. (2013) tarafından gerçekleştirilen literatür incelemesi ile ortaya konmuştur. Karanlık Üçlü'ye dair iki farklı bakış açısı söz konusudur. Bunlardan ilki Karanlık Üçlü'yü kişiliğin istenmeyen ve patolojik yanlarını ifade eden bir yaklaşım olarak ele alırken ikinci bakış açısı Karanlık Üçlü ve karanlık kişilik özelliklerinin kişisel olarak olumlu fakat toplumsal açıdan olumsuz etkiye sahip, grup ve toplulukları tehdit edici bir yaklaşım olarak görmektedir (Jonason vd. 2015: 43).

Karanlık Üçlü, kişiliğe dair yeni bir bakış açısı ortaya koyan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım sayesinde toplum içerisinde olumsuz davranışlar sergileyen insanlara dair yeni bir yaklaşım benimsenebilecekken kişiliğin yalnızca istedik davranışlar bütünü olmadığı, olumsuz özellikler de içerebileceği ortaya konmuştur.

1.5.1. Narsisizm

Mitolojik bir figürden yola çıkılarak oluşturulan narsisizm, kendini sevmekle karakterize bir kavramdır. Narsisizm kavramı, Yunan mitolojisine dayanan bir hikâyeden gelmektedir. Bu hikâyeye göre, kendisine aşık olan Ekho'nun aşkına karşılık vermemesi sonucu cezalandırılan ve sudaki yansımasını görerek kendisine âşık olunca ömrü boyunca ulaşamayacağı bu aşkın peşine düşen Narkissos, bu imkânsız aşkına ulaşmak uğruna suya

düşüp boğularak yaşamını yitirir (Levy, Ellison ve Reynoso, 2011’den akt. Havare, 2019: 33).

Psikoloji disiplinine ilk olarak H. Ellis tarafından kazandırılan narsisizm kavramı, Narkissos ile ilişkilendirilen ve başlangıçta bireyin cinsel arzularını kendi bedenine yöneltmesi olarak ifade edilen narsisizm zaman içerisinde anlam bakımından değişimlere uğramıştır (Raskin ve Tery, 1988: 890’dan akt. Kavak, 2020: 26). 1914 yılında Freud, libido ve ego arasındaki ilişki olarak tanımladığı narsisizm kavramını “On Narcissism: An Introduction (Narsisizm Üzerine Bir Giriş)” adlı eserinde farklı perspektifler ve oldukça geniş bir yaklaşımla literatüre kazandırır (Konrath, 2007’den akt. Kavak, 2020: 26). Bu eserde narsisizm, bir cinsel gelişim dönemi, şizofrenik bozukluklara neden olabilecek bir durum ve bir tür nesne seçimi olarak ele alınmaktadır. Bu eserinde narsistik libidinal tip adlı bir kişilik tipi tanımlaması yapan Freud’a göre bu bireyler, bağımsız, dışa dönük, saldırgan olabilen ve sevgi ve bağlılık konularında sıkıntı yaşayan kimselerdir. Ayrıca ilgi ve dikkat çekmeyi seven bu bireylerin liderlik rollerinin de güçlü olduğu Freud (1914) tarafından ifade edilmektedir (Levy vd., 2011’den akt. Havare, 2019: 33). Narsisizmi birincil ve ikincil narsisizm olarak ikiye ayıran Freud, birincil narsisizmi doğuştan, kişilik gelişimine yardımcı ve bireyin hayatta kalıp hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan bir özellik olarak tanımlarken ikincil narsisizmi, sağlıklı ve zarar verici olan, bireyin kendisine yönelttiği enerji olarak tanımlamaktadır (Kuchynka ve Bosson, 2018: 92).

Narsisizme ilişkin farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Varoluşçu psikolojinin temsilcilerinden olan Victor Frankl, narsisizmi diğer psikopatolojiler gibi yaşamın bir anlamı olmamasından dolayı ortaya çıkan boşluk hissini doldurmaya yönelik bir savunma mekanizması olarak tanımlarken bir diğer temsilcisi olan Yalom, narsisizmi bir kaygı ile baş etme mekanizması olarak tanımlayarak olumlu bir anlam yüklemektedir (Rummery, 2012’den akt. Yurdalan, 2021: 8).

Kendilik kavramı ile özdeşleşen Otto Kernberg de narsisizm konusunda literatüre katkı yapan araştırmacılardandır. Kernberg (1999)’e göre kendilik kavramı, narsisizmin oluşum sürecini ifade etmektedir. İdeal ve gerçek kendiliği arasındaki farklılaşma miktarı arttıkça bireyin gerilimi artar ve birey, ortaya çıkan bu gerilimle baş etmeye yardımcı olacak şişkin bir kendilik geliştirerek kabul edemediği duygu ve düşünceleri bastırır, dış dünyaya yansıtır. Bu sayede birey, kendiliğini anlamlandırırken dış dünyadaki nesneleri değersizleştirir. Narsisizmin oluşumuna ve kendiliğin şişmesine neden olan durum anne-

babanın çocuğa yönelik davranışlarıdır. İlgisiz, soğuk ebeveyn tutumları ve saldırgan davranışlara maruz kalma, çocukta patolojik narsisizmin oluşmasına neden olur (Kernberg, 1999: 273-276).

Narsisizmi açıklamaya çalışan kuramcılardan birisi de Heinz Kohut'tur. Narsisizme gelişimsel bir yaklaşım sergileyen Kohut'a göre anne-bebek ilişkisi doğumdan sonraki ilk sekiz ay birbirlerinden bağımsız değildir. Henüz konuşma yetisi kazanmayan ve ihtiyaçlarını gideremeyen bebeğin ihtiyaçlarını annenin eş duyum aracılığıyla gidermeye çalışması aynalama olarak adlandırılır. Bu aynalama sayesinde birey yeterli bir kendilik geliştirebilirken aynalamanın yetersiz olduğu durumlarda ortaya çıkacak olan çaresizlik, değersizlik hissi bebekte kendilik bozukluğu ortaya çıkmasına neden olur (Kohut, 1998a: 212-213). Narsistik kişilik özelliğinin gelişimini, büyülenmeci kendilik ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu olarak iki çizgi üzerinden ele alan Kohut (1998b: 209-212), hatlardan birinin bile zarar görmesi halinde narsistik eğilimlerin ortaya çıkabileceğini ortaya koymaktadır.

1.5.1.1. Normal Narsisizm

Freud'un birincil narsisizm yaklaşımı ile aynı doğrultuda olan normal narsisizm, davranışsal bir sorun olmaktan ziyade kişilik gelişimine yardımcı, bireyin kendisine güvenmesine ve kendi değerini anlamasına yardımcı bir yaklaşımdır. Birey kendi çabası ile bir şeyleri başarırken, ürettiklerinden haz alır. Dolayısıyla benliği ile gerçeklik arasında bir kopuş söz konusu değildir (Cihangiroğlu, vd. 2015: 3). Normal narsisizm, diğer yaklaşımların aksine bireyi olumlu etkileyen ve benlik algısını güçlendiren bir yaklaşımdır. Yapıcı eleştiri ve söylemlerle bireyler kendilerini olumlu yönde değişime açarlar.

1.5.1.2. Patolojik Narsisizm

Normal narsisizmin aksine patolojik narsisizm, bireylerin negatif bir kişilik özelliği olarak ifade edilebilir. Gerçek benliği ile yansıttığı benlik arasında farklılıklar bulunan patolojik narsisistler, eleştiri ve önerilere kapalı bireylerdir. Kendisi ile çelişen davranışlar sergileyen patolojik narsisistlerin yansıttıkları benliklerin nedeni olarak özgüven eksikliği ifade edilirken bu eksikliklerin tolere edilmesi, nesneler aracılığıyla sağlanmaktadır. Normal narsisizmin aksine üretim değil tüketime dayalı bir yaklaşım benimseyen patolojik narsisistler, güzellik, vücut yapısı, maddi zenginlik vb. unsurları kendilerini ifade etme aracı olarak kullanırlar (Cihangiroğlu, vd. 2015: 120). Maddi

unsurlar üzerinden benlik saygıları artık karşılanamaz hale gelen bireyler, psikopatolojik eğilimler sergilemeye eğilimli hale geleceklerdir.

1.5.1.3. Narsisist Kişilik Özellikleri

Narsisizme sahip bireylerin sergilediği kişilik özellikleri geniş bir yelpazeye ayrılrsa da narsisistlerin sahip olduğu bazı ortak kişilik özellikleri de bulunmaktadır. Twenge ve Campbell (2015: 43-50) Asrın Vebası: Narsisizm İleti adlı kitabında narsisizmin sosyal hayatta görünür olduğu durumları kapsayan ve yayılmasına neden olan durumlara değinirken narsisist kişilik özelliklerini genel hatlarıyla şu şekilde sıralarlar:

- İlgi ve ün kazanma peşindedirler. Bu doğrultuda çevresindekileri menfaatleri için kullanabilirler ve mevcut ilişkilerinden kopmak bu kişileri rahatsız etmez. Amaçlarını gerçekleştirmek için toplum tarafından benimsenmeyecek davranışlara da başvurabilirler.
- Pişmanlık duyma ve teşekkür etme konusunda geri planda dururlar. Utanç ve suçluluk duymamak için çabalayan narsisistler, şükran ve teşekkür duygularını diğerlerinin üstünlüğü olarak addettikleri için bu davranışları sergilemekten de kaçınırlar.
- Seçilmiş, özel insanlar olduklarına inanırlar ve kendi sahip olduklarını diğerlerinin sahip olduklarından üstün görme eğilimi taşımaktadırlar. Seçilmişliklerinin sürekli takdir edilme davranışı ile taçlandırılmasını isterler.
- Kendilerini övmeyi seven ve kendilerini ideal insanlar olarak tanımlayan kimselerdir. Sahip oldukları özellikleri abartmaya ve hatta bu konuda yanıltıcı bilgiler vermeye de eğilimli olan narsisistler. Bu sayede diğerlerinden üstün oldukları düşüncelerini pekiştirmeye çalışırlar.
- Psikolojik olarak kırılğan eğilim gösteren kimselerdir. Kendilerini diğerlerinden farklı görme eğilimleri nedeniyle sürekli beklenti içerisinde dirler ve beklentilerinin gerçekleşmeyeceği düşüncesi ile küçük düşme korkuları yüzünden psikolojik olarak kırılğan yapıdadırlar.
- Her zaman en iyiyi hak ettiklerini düşünürler çünkü kendilerini de en iyi olarak tanımlarlar. Beklentilerinin karşılanamadığı durumlarda bu en iti talepleri bireylerde hayal kırıklıkları oluşturabilir.
- Amaçlarına ulaşmak için sömürücü tavırlar sergilerler. Çevrelerindeki insanları bu amaçla kullanma eğilimi gösterirler.

Amerikan Psikiyatri Derneği'nin klinik ruh sağığı hizmetlerinde kullanılması amacıyla oluşturduğı tanılama el kitabı olan DSM-V'te narsisistik kişilik bozukluğına dair çeşitli kriterler ortaya konmuş ve bu bireylerin kriterlerden en az beşini karşılaması gerektiğı ifade edilmiştir. Bu kriterler şunlardır (DSM-V):

- Çıkar ve menfaat odaklı ilişkiler kurmak ve hedefleri doğrultusunda diğler insanları kullanmaktan geri durmamak.
- Kendini diğlerlerinden üstün görmek, yeteneklerini ve başarısını abartmak.
- Empati yapma eksikliğı, diğlerlerinin talep ve beklentilerine karşı kayıtsızlık.
- Güç, güzellik, zekâ, başarı gibi kavramlara yönelik sınırsız hayaller ile meşgul olmak.
- Kendisinin üstün bir kişi olmasına rağmen bunu anlayabilecek kişi ya da kurumların olmadığına inanmak.
- Saygısız, yüksekte bakan ve ukala tutumlarda bulunmak.
- Sürekli ilginin üzerinde olmasını ve insanları kendisine hayranlık duymasını istemek.
- Ayrıcalıklı muamele görmeyi hak ettiğıine inanmak,
- Başkalarının kendisini kıskandığına inanma ve içten içe başkalarını kıskanma.

1.5.2. Makyavelizm

Makyavelizm kavramı adını 1513 yılında yazdığı “Hükümdar” adlı eserinde yer alan devlet yönetimi ve esasları hakkındaki düşünceleriyle oldukça ses getiren İtalyan yazar Niccolò Machiavelli“den almaktadır. İçinde bulunduğu dönemde aynı zamanda etkin bir diplomat olan Machiavelli, Hükümdar adlı kitabında devlet idaresinde hedeflere ulaşabilmek ve kamusal düzeni tesis edebilmek için akla gelebilecek tüm aldatma, manipölasyon ve hilelerden faydalanılabileceğı savını ileri sürmektedir (Jones ve Paulhus, 2014: 28-41). Makyavelizm olarak da adlandırılan bu bakış açısı, Karanlık Üçlü kişilik yaklaşımının boyutlarından birini ifade etmektedir.

Makyavelist anlayış empatiden uzak ve diğlerleri üzerinde olumsuz etkileri olan bir felsefeyi benimserken toplum tarafından istendik olmayan bir anlayış sergiler (Kanten vd. 2015: 369). Machiavelli kitabında siyasal gücü elde etmek için gerekli olan bu stratejik anlayışı şu ifadelerle açıklar (Machiavelli, 1997: 197):

- Toplumsal ahlak ve siyasal ahlak birbirlerinden farklıdır ve birbirlerinden ayrı tutulmalıdırlar.

- Siyasette başarılı olmak, kişinin hırs, irade ve gücü ile mümkündür. Bu nedenle siyaset, şans, güç ve yönetme tutkularının mücadelesinden ibarettir.
- Bir devlet güçlü, bağımsız ve egemen olmalıdır.
- İnsan doğası gereği kötüdür.

Machiavelli'nin ifadeleri başlangıçta insan ilişkilerinden ziyade siyasal alanı ilgilendiren durumları ve olayları kapsıyor olsa da zaman içerisinde kapsamını genişleterek kişilerarası ilişkilere de uyarlanmış ve toplum içerisinde yer alan ahlak ve değer yargılarından uzak, art niyetli ama kişinin yararına olan davranışlar Makyavelizm düşüncesi ile temellendirilmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Makyavelizm, içerisinde yer alınan sosyal ortama yönelik alaycı bir bakış, faydacı bir ahlak anlayışı ve bireyin kendini öncelediği bir kişilik özelliği olarak tanımlanabilir (Kavak, 2020: 33). Makyavelizmin sonuçları arasında ise başkalarından yarar sağlama, etik dışı davranışlar sergileme ve diğerleri üzerinde üstünlük kurma anlayışı yer almaktadır.

Makyavelist özelliklerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan nedenler konusunda araştırmacılar arasından bir fikir birliği bulunmamaktadır. Makyavelizmin evrimsel temelleri üzerine yapılan bir araştırma insanlık tarihi boyunca kaynaklara ulaşma ve güç sahibi olma ihtiyacının gereği olarak hile ve aldatmaya başvurmanın bireyleri diğerlerinden daha avantajlı konuma taşıdığını vurgularken zorluklarla mücadele etme ve sonucunda başarı kazanma durumunun Bencillik Geni adı verilen bir gen aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarıldığı ifade edilmiştir (Yaylacı, 2006: 98'den akt. Kavak, 2020: 34).

Pragmatist bir yaklaşım sergileme ile özdeşleştirilen Makyavelizm, farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Christie ve Geis (1970: 3-4), Makyavelizm üzerine yazdıkları kitabında Makyavelist kişileri manipülatörler olarak adlandırırken ve Makyavelizmin dört bileşeni olduğunu ifade eder:

- Kişilerarası ilişkilerde duygu yoksunluğu: İnsanları empati kurabilecekleri bireyler yerine manipüle edebilecekleri birer nesne olarak görmeleri nedeniyle duygu yoksunluğuna sahip oldukları düşünülen manipülatörler, empati kurmanın duygusal bağ kurmaya neden olabileceği düşüncesindedirler.
- Geleneksel ahlak anlayışı ile ilgili kaygı duymama: Pek çok insan yalan, aldatma, kandırma gibi davranışların kınanması gerektiği görüşündedir. Fakat manipülatörler diğerleri ile etkileşim kurarken faydalarını gözettikleri için ahlaki olarak herhangi bir sorumluluk hissetmemektedirler. Bunun nedenini

iyi-kötü ayrımı yapamamaları mı, ahlak dışı davranmaya eğilimli olmaları mı olduğu tartışmalı bir konudur.

- Psikopatoloji eksikliği: Çevresindekilere araçsal ve rasyonel bir bakış açısıyla yaklaşan manipülatör, duygusal ihtiyaçlarının algılarını bozmasına izin vermeyerek diğer insanları değerlendirirken hata yapmamaya odaklanır.
- Zayıf ideolojik bağlılık: Uzun dönemli ideolojik bağlılıktan ziyade işlerini halletmeye odaklanan manipülatörün hedefi amacına ulaşmaktır. Dolayısıyla manipülatör için ideolojiler değil taktikler vazgeçilmezdir.

Makyavelizme dair farklı araştırmalar yapıldıkça bileşenlerini ve bu yaklaşımın benimsemesini sağlayan nedenleri de anlamlandırmak kolaylaşmaktadır. Makyavelizmin gözlenebilen davranışlarını ve bireylerin Makyavelist davranmalarını sağlayan motivasyonlarını Dahling vd. (2009: 227-229) şöyle ifade eder:

- Diğerlerine karşı güvensizlik: Diğer insanların güdülenmelerine yönelik şüpheci bir tavır takınan Makyavelistler, kendi davranışlarını da sorgulayarak olumsuz sonuçları üzerine düşünürler. Bu şüpheciliğin temelinde diğer insanların niyetlerine duyulan güvensizlik yer alır.
- Ahlaki olmayan manipülasyon: Kişisel faydalarına yönelik davranışlara değer vermeye eğilimli olan Makyavelistler, gerekli şartlar oluştuğunda işbirliği yapmaktansa manipüle etmeye eğilimlidirler.
- Kontrol isteği: Diğerlerine karşı güvensizlik içerisinde olan Makyavelistler, tehdit olarak algıladıkları diğeri üzerinde kontrol sahibi olmak isterler. Diğerlerinin gücünü en aza indirmek için kurdukları ilişkilerde baskın tavırlar sergilemeye eğilimlidirler.
- Statü isteği: Makyavelistlerin kontrolcü bireyler olmaları ve yalnızca hedeflerine ulaşmak yönünde davranışlar sergilemeleri, sevgi, özveri gibi içsel değerlerden ziyade güç, statü, mevki isteği gibi durumlara önem vermelerine sebep olur.

1.5.3. Psikopati

Duygusuz olma, vicdan eksikliği, alay etme ve küçümseme, yüzeysel sosyal ilişkiler, saldırgan ya da dürtüsel davranış gösterme, empati eksikliği gibi özelliklerle karakterize olan psikopati kavramını ilk kez Fransız psikiyatrist P. Pinel kullanmıştır. Günümüzde kabul gören bir kavram olması ise H. Cleckey tarafından empati ve duygu

yoksunluğu ile karakterize bir kişilik bozukluğu olarak tanımlanmasıyla sağlanmıştır (Hare, 1998: 120'den akt. Kavak, 2020: 37).

Sorumsuzluk, saldırganlık, sapkınlık, kendine zarar verme gibi olumsuz özelliklerin yanı sıra sempatiklik, zeki ve etkileyici olma, çekicilik gibi olumlu özellikleri de kapsayan psikopati, Karanlık Üçlü kişiliğin bir diğer bileşenidir. Kanunlara ve kurallara uymama nedeniyle kendilerine ve diğerlerine zarar verici ve amaca yönelik davranışlar sergileme psikopatiye sahip bireylerin özellikleri arasında sayılabilir. Plansız hareket etme, dürtüsel davranma ve saldırganlık gibi davranışlar sonucunda cezalara maruz kalma, duygu yoksunluğu nedeniyle sosyal ilişkilerde başarısızlık da psikopatik özellikler taşıyan bireylerin özellikleri arasında iken diğer insanların acı çekip üzülmeleri durumunda bu bireylerin zevk almaya eğilimli oldukları da psikopatinin bilinen özellikleri arasındadır (Jonason vd., 2009: 6).

Narsisizm gibi çok boyutlu bir kavram olarak ele alınan psikopati, birincil ve ikincil olmak üzere iki boyutta ele alınır. Bazı araştırmacılar tarafından biyolojik kökenli psikopati olarak da adlandırılan birincil psikopati ve genetik ve çevresel unsurların etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir kombinasyon olarak adlandırılan ikincil psikopati ilk olarak Karpman (1941) tarafından sınıflandırılmıştır (akt. Bekiroğlu, 2020: 20).

1.5.3.1. Birincil Psikopati

Kişiliğin biyolojik faktörler üzerinden açıklanmasına bir örnek olarak ele alınabilecek olan birincil psikopati, çoğunlukla empati eksikliği, utanç, suçluluk, manipüle etme ve kaygı duymama gibi duyuşsal boyutlu özellikleri kapsar. Psikopatinin temellerini oluşturan boyut olarak da ifade edebileceğimiz birincil psikopati, biyolojik kökenli, doğuştan getirdiğimiz özellikleri içerir (Noyan, 2008: 5'ten akt. Kavak, 2020: 40). Yani birincil psikopati, duygusal eksikliklerin kökenlerini genetik olarak eksik olma ile açıklar. Birincil psikopati bencil tavırlar, soğuk kişilerarası ilişkiler, aldatıcı ve manipüle edici tutumlar, korkusuz davranma ve stresle baş edebilmeye yatkınlık gibi özelliklere sahip kişilik tiplerini kapsarken bu bireylerin göreceli bir ahlak anlayışı ile planlı davranışlar sergilediklerini de vurgular (Wai ve Tiliopus, 2012: 795). Genetik faktörlerden kaynaklansa da birincil psikopatinin toplumsal faktörlerden de etkilendiği yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır.

1.5.3.2. İkincil Psikopati

Birincil psikopatinin aksine duygusal eksikliklerin kökenleri genetik eksiklikler olsa da bu eksikliklerin çevresel adaptasyon aracılığıyla giderilebileceği düşüncesine dayanan ikincil psikopati, kaynağını çevresel olaylardan alan nevrotik durumları, suça eğilim, gelişigüzel cinsel eylemler, dürtüsel davranma ve risk alma gibi antisosyal davranışları ve bu davranışlar sonucunda kaygıya, olumsuz duygulanma ve saldırganlığa eğilimli olma durumlarını içerir (Wai ve Tiliopoulos, 2012: 795). Birincil psikopatinin aksine ikincil psikopatide davranışsal özellikler vurgulansa da bu davranışların ortaya çıkması, çevresel faktörlerden kaynaklanan duygusal faktörlerdir. Psikopatolojik açıdan sapkın davranışlar ve radikal yaklaşımları da kapsayabilen ikincil psikopati, toplulukları manipüle etmeye yardımcı kolektif davranışları da içerir (Jakobwitz ve Egan, 2006: 236).

Birincil ve ikincil olarak ayrılrsa da psikopatide ayrışma değil her iki alt tipi de içerebilen bir birleşim söz konusudur. Bir diğer deyişle, birincil ve ikincil psikopati özellikleri aynı anda bir bireyde bulunabilir (Berg vd. 2013'ten akt. Bekiroğlu, 2020: 23).

1.5.4. Karanlık Üçlü Kişilik Kavramına Bütünleşik Bir Bakış

Narsisizm, Makyavelizm ve psikopati gibi üç alt boyutu olan Karanlık Üçlü, bir kişilik tipini ifade eder. Literatürde güncel bir yaklaşım olarak yer alan bu sınıflama, kişiliğin istendik olduğu kadar negatif yanları olduğunu da ifade etmemizi sağlayan yeni bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda bir bireyin fedakârlık, empatiklik, iletişime açıklık gibi olumlu özellikleri olsa da aynı zamanda tam tersi özelliklere de sahip olabileceği düşüncesi ortaya konmuş ve bu sonuç Karanlık Üçlü kişilik sınıflamasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Karanlık Üçlü kişiliğin alt boyutlarının birbirleriyle ilişkili olduğu Jones ve Weiser (2014: 22) tarafından ortaya konmuştur. Yaptıkları araştırmada her alt boyutun birbirini destekleyici olduğunu ifade eden Jones ve Weiser'e göre narsisizm boyutu, kişiliğin çıkarları önceleyen boyutu olan Makyavelizm ve dürtüsel ve antisosyal davranışların bir toplamı olan psikopati tarafından desteklenmektedir. Narsisizmin benlik tatminini, Makyavelizmin araçsal ve maddi tatmini, psikopatinin de duygusal ve davranışsal tatmini sağlamaya yönelik olması Karanlık Üçlü kişiliğin pragmatist bir yaklaşım olduğunu da düşündürmektedir.

Kişiliğin negatif yanlarını ifade eden Karanlık Üçlü ile kişiliğe dair bütünleşik bir bakış benimseyen Beş Faktörlü kişilik yaklaşımının birlikte ele alındığı bir çalışmada

zorbalık ile kişiliğin alt boyutlarının ilişkisine bakılmıştır (Van Geel, vd. 2017). Dışadönüklük, Makyavelizm ve psikopatinin zorbalığı pozitif yönde anlamlı yordadığı bulunurken Beş Faktörlü kişiliğin sorumluluk ve uyumluluk boyutları ile zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Makyavelizm ve psikopatinin bireylerin çıkarlarını çeşitli yollarla elde etmeye yarayan özellikler olmasından kaynaklı olarak zorbalık ile pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahip olmaları beklendik bir sonuç ortaya koymuştur.

Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin demografik değişkenlere göre değişimini ele alan araştırmalar da vardır. Szabo ve Jones (2019)'un araştırmasına göre Makyavelizmin kadınlara göre erkeklerde daha yüksek olduğu ortaya konurken Barlett ve Barlett (2015)'e göre yaş ile Karanlık Üçlü kişilik özellikleri arasında negatif yönlü ilişki vardır. Buna göre yaş yükseldikçe Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin düştüğü görülmektedir.

2. SİYASAL KATILIMIN KURAMSAL TEMELLERİ

Siyasal katılıma dair kuramsal bilgilere değinilen bu bölümde öncelikle siyasal katılım kavramı tanımlanmış, devamında siyasal katılım kavramının nedenlerine, önemine ve siyasal katılımı ortaya çıkaran nedenlere değinilmiştir.

2.1. SİYASAL KATILIM KAVRAMININ TANIMI

Modern zamanlar olarak da adlandırılan günümüzde devletlerin temel ilkelerinden birisi de iktidarın güç kaynağının yönetilenler olmasıdır. Antik çağlardan itibaren gerek ilahi gerekse dünyevi unsurlar üzerinden temellendirilen iktidar anlayışı, modern toplumların benimsediği temel yönetim şekli olan demokrasiyi pek çok devletin anayasal bir norm olarak da benimsenmesiyle yön değiştirmiş ve kaynağını yönetilenler üzerinden tanımlamaya başlamıştır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan bu değişimler sonucunda devletlerin demokrasiye doğru artan ilgileri kitlelerin siyasal yaşama katılmaları gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Modern ve geleneksel devleti birbirinden ayıran en önemli öge olan siyasal katılım, halkın siyasete katılımını ve siyasetten etkileniş sonucunu da ortaya çıkarır.

Siyasal katılım, sosyal bilimler literatürü içerisinde üzerinde uzlaşmaya varılmış, tek ve ortak bir tanıma sahip olmayan kavramlardan birisidir. Bu durum çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Uysal (1984: 109-110) bu durumun nedenlerini gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlardaki demokrasiye ilişkin tutumların farklılaşması, siyasal katılımın

yalnızca demokrasi ile özdeşleştirilmesi ve normatif, süreçsel ya da davranışsal yönünden ziyade yapılan tanımların siyasal katılımın yalnızca uygulama yönüne odaklanması ile açıklar. Ortak bir tanım olmamasının nedenlerine dair açıklamaların aksine genel bir tanımlama yapmak gerekirse demokrasinin öğelerinden biri olan siyasal katılım, bir devletin vatandaşlarının var olan siyasal sistemin değişimi ya da devamlılığı yönündeki ilgi, bilgi, tutum ve eylemlerinin bir toplamıdır. Siyasi bir kampanyaya yardım etmek, siyasi bir adaya bağışta bulunmak, boykot etmek, dilekçe yazmak, yetkililere yazılı ya da sözlü sorular sormak gibi durumlar toplamı olan siyasal katılıma dair literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Siyasal katılıma dair yapılan tanımlamalar, kapsamı ve içeriklerinde değinilen öğelere göre farklılaşmaktadır.

Siyasal katılımı bir davranış olarak ele alan araştırmacılardan birisi Deniz Baykal'dır. Siyasal katılıma dair ortaya koyduğu lisansüstü çalışmasında Baykal (1970: 29-30), “siyasal davranışların siyasal alanlarda tezahür ettiğini ve siyasal katılımın sadece organizmanın dahil olduğu siyasal ön yönelimlerin bir fonksiyonu halinde ortaya çıktığını” ifade eder. Ayrıca bireylerin toplumsal alandaki davranışlarının siyasal davranışlarını da etkilediğine, bu bağlamda toplumsal hayatta aktif olan bireylerin siyasal alanda da aktif olduklarına ve daha fazla siyasal katılım gösterdiklerine değinir.

Kalaycıoğlu (1984: 199-200) da siyasal katılımı davranış boyutundan ele alarak siyasal katılımın “bir siyasal davranış kalıbı” olduğunu ifade eder ve bu davranışların “siyasal sistem içerisinde yer alan bireyler tarafından, siyasal karar vericilerin aldıkları kararları etkileme amacıyla” sergilendiğini ifade eder. Bireylerin özgün davranışlarına dayalı olarak ortaya konan bu davranışlar, yine onların ortak çıkarları ile uyumlu ve kendi lehlerine olan kararlar için sergilenmektedir.

Verba ve Nie (1972: 2-3-) de siyasal katılımı bir davranış olarak ele alırken “vatandaşların siyasilerin seçimlerini ve izleyecekleri politikaları etkileme amacı taşıyan eylemlerinin toplamı” olarak tanımlar. Görüldüğü üzere siyasal katılım, amaçlı ve bilinçli bir davranış olarak ortaya konmaktadır.

Kapani (2017: 144-145)'ye göre siyasal katılım, çok boyutlu bir kavramdır. “Siyasal toplum içerisinde yer alan vatandaşların, siyasal sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını şekillendiren” bir kavram olan siyasal katılım, “merak ile başlayıp yoğun siyasal eylemlere kadar devam edebilen geniş bir yelpazedeki faaliyetlerin tümünü” kapsamı içerisine almaktadır. Baykal (1970) ve Kalaycıoğlu

(1984)'ün aksine Kapani (2017) siyasal katılım çok boyutlu bir kavram olarak ele almaktadır ve siyasal katılımın yalnızca davranış olarak değil farklı şekillerde de tezahür edebileceğini ortaya koyar.

Siyasal katılım, bireylerin bilinçli olarak sergiledikleri davranış olmanın yanı sıra günümüz demokrasilerinde vatandaşların yönetim ve yöneticiler üzerinde kaybettikleri güçlerini yeniden elde etmelerini sağlayan bir durumdur. Arnstein (1969: 216) bu durumu “gücü olmayan vatandaşların iradi olarak yeniden yapabilir kılınmasını sağlayan güç” olarak tanımlamaktadır. Doğrudan demokrasi anlayışının artık mümkün olmadığı günümüzde Arnstein (1969)’a göre siyasal katılım sayesinde bireyler, siyasal alan üzerinde kaybettikleri güçlerini yeniden elde ederek karar alma süreçlerinde yeniden aktif rol almaya başlarlar. Kışlalı (2006: 219) da siyasal katılımı benzer bir anlayış üzerinden ele alır ve “vatandaşların devletin farklı düzeylerindeki faaliyetlerini etkileme fiili” olarak tanımlar. Siyasal katılımı demokrasi arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade eden Kışlalı (2006: 219) aynı zamanda bir toplumda siyasal katılımın ne kadar uygulanabilir, etkin ve güçlü olduğuna bakılarak demokrasinin de o oranda gelişmiş olduğu çıkarımını yapar.

Siyasal katılım sayesinde yönetimde yeniden söz sahibi olan bireylerin siyasal katılım türlerini ilgi, ihtiyaç ve istekleri yönlendirmektedir. Siyasal gelişmeleri takip eden bireyler, bu gelişmeler doğrultusunda tavır takınsalar da siyasal katılımın psikolojik bir tavır mı, dışı vurulmuş bir davranış mı olduğu tartışmalıdır ((Baykal, 1970: 29).

Siyasal katılımı bir davranış, bir etkinlik duygusu elde etmenin haricinde eylem olarak açıklayan araştırmacılar da vardır. Özbudun (1975: 4)’a göre siyasal katılım bir eylemdir. Siyasal katılımı “Vatandaşların merkezi ya da yerel devlet organlarının personelini ya da kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki ya da hukuk dışı başarılı ve başarısız eylemlerinin bir toplamı” olarak tanımlayan Özbudun (1975: 4), siyasal katılıma yeni bir yaklaşım getirerek hukuki olmayan ve başarısız olan eylemlerin de siyasal katılım olarak adlandırılabilirliğini ortaya koyar. Siyasal katılım konusunda Özbudun (1975)’la benzer görüşlerde olan Weiner (1971: 164)’e göre ise siyasal katılım “yerel ya da ulusal bütün siyasal liderlerin tercihlerini yasal ya da yasal olmayan yöntemlerle etkileme amacı taşıyan örgütlü ya da örgütsüz, başarılı ya da başarısız, süregelen ya da kısmi zamanlı olarak yapılan eylemler bütünüdür.” Özbudun (1975)’in tanımına ek olarak Weiner (1971)’in tanımında siyasal eylemin sürekliliğine de değinilmektedir.

Bu tanımlardan yola çıkarak siyasal katılımın temel niteliklerinin siyasi liderleri/yöneticileri belirleme, belirlenen siyasi yöneticinin kararlarını etkileme ve bu amaçların bireylerin kişisel çıkarları ile uyumlu olduğu bir tutum, davranış ve eylemler toplamı olduğu ifade edilebilir. Bu nitelikleri taşıyan siyasal davranışlar, başarılı olup olmama ya da hukuki olup olmama durumlarının tümünü içeren kapsayıcı bir anlayışa da sahiptir.

2.2. SİYASAL KATILIMIN OLASI NEDENLERİ VE ÖNEMİ

Demokrasi ile yönetilen modern devletler için siyasal katılım önemli bir olgudur. Meşruiyetini halktan alan demokratik yönetimlere yönetme yetkisi yine halkın sergilediği siyasal katılım yolları aracılığıyla verilir. Ayrıca siyasal katılım aracılığıyla yönetim üzerinde etken bir rol üstlenen bireyler, bu rolü oynarken birtakım amaçlarla hareket etmektedirler. Kişisel istek, ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda davranan bireyler, kendileri ile benzer istek, ihtiyaç ve çıkarlara sahip olan yöneticilere karşı çeşitli siyasal katılım türleri sergilemektedirler. Özellikle seçimlerde oy kullanma olarak tezahür eden bu siyasal katılım türleri, yöneten-yönetilen etkileşiminin artışı sağlayarak demokratik yönetim anlayışının sürdürülmesine katkı sağlar.

Doğrudan demokrasi anlayışının yaygın olduğu Antik Yunan'dan günümüze kadar gelen süreçte yönetim anlayışlarının evrilmesi ile demokratik modern devletin ortaya çıkışı ve bireylerin yurttaş olarak ön plana çıkmaya başlamaları siyasal katılımın önemini arttırmıştır. Fakat siyasal katılımı yalnızca demokratik yönetimlerin yaygınlaşmasına bağlamak hatalı bir yaklaşım olacaktır. Demokratik yönetimlerin yaygınlaşmasının yanı sıra bireylerin siyasal katılımını gerekli kılan birçok neden vardır.

Turan (1986: 68) bireylerin siyasal katılımlarının iki nedene dayalı olduğunu ifade eder. Bunlardan birincisi ekonomik açıdan gelişmekte olan toplulukların değişen iktisadi eğilimleri ve gelişmiş ülkelerin bu sürece olan yönlendirici etkileridir. Bu yönlendirme gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeleri kendi destekleri doğrultusunda etkilemelerini içerir. İkinci neden ise devletlerin artan işlevlerinin bireylerin hayatlarında daha fazla yer kaplamaya başlamalarıdır. Bu durumdan kaynaklı olarak bireyler, yaşantılarını etkileyen bu siyasal süreçlere daha fazla ilgi duyup yönlendirmeye çalışmaktadır.

Öztekin (2001: 231) de siyasal katılımın nedenlerini kişisel unsurlar üzerinden ele almaktadır. Ona göre siyasal katılımın nedenlerinden ilki ilgi ve meraktır. Bireyde var olan bu ilgi aracılığıyla birey, çevresindekilerle siyasal kurumları ve olayları yorumlamak

amacıyla bir iletişim kurar ve bu iletişim siyasal katılım düzeylerini çeşitlendirmesine yardımcı olur. İkinci neden ise çıkar sağlamadır. Bu amaçla birey kendisine, çevresindekilere ve içerisinde yer aldığı örgüte çıkar sağlamak amacıyla siyasal katılımda bulunur. Bu çıkarların kapsamı ve niteliği çeşitlilik gösterse de maddi kazanımlar ve statü elde etme arayışı ön plana çıkmaktadır.

Özbudun (1975: 5)'a göre siyasal katılımın çıkar, kişisel bağlılık, yurttaşlık duygusu ve dayanışma olmak üzere dört nedeni vardır. Çoğunlukla maddi beklentileri içeren çıkar elde etme düşüncesi, bireyin kendisine ya da ait olduğu bir topluluğa yönelik olabilir. Örneğin bir iş insanı vergi affı elde etmek amacıyla bir siyasi partiye üye olabilirken, çeşitli iltimaslar elde edebilmek amacıyla da herhangi bir siyasi parti teşkilatında görev alabilir. Çıkar elde etme düşüncesinden daha ahlaklı bir yaklaşım olan yurttaşlık duygusunda, maddi kazanç elde etmekten ziyade sorumluluk duygusu, ideal toplum ve bireyin zaman içerisinde kazandığı değer yargıları ön plandadır. Kişisel bağlılık düşüncesi sayesinde birey, bir topluluğa aidiyet geliştirerek o topluluğun kanaat önderleri tarafından bireysel ya da topluca siyasal katılım sergilemeye yönlendirilebilir. Son siyasal katılım nedeni olan dayanışma aracılığıyla ise birey, içerisinde yer aldığı grup, ait olduğu etnik veya dini topluluk, köy, kabile gibi yapılara aidiyetini göstermek ve üyeleri ile dayanışma sergilemek amacıyla siyasal katılım gösterirler.

2.3. SİYASAL KATILIMI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

Siyasal katılım, bireyin göstereceği katılımın düzeyini ve biçimini belirleyen sosyal, siyasal ve psikolojik etmenlerden bağımsız olarak ele alınamayacak bir kavramdır. Bu doğrultuda siyasal katılımın oluşumuna etki eden birtakım değişkenler olduğu ve bu değişkenlerin kişisel, sosyal ve siyasal boyutları olduğu ifade edilebilir. Farklı boyutlara sahip olsalar da bu değişkenler birbirleriyle ilişkilidir ve bu ilişki sonucunda siyasal katılım faaliyetini ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle siyasal katılıma etki eden değişkenler, sosyo-ekonomik değişkenler, siyasi ve hukuki değişkenler, psikolojik değişkenler olarak genel kategorilere ayrılabilir da bütünlük bir yaklaşımla ele alınacaktır (Dursun, 2012: 35).

2.3.1. Sosyo-Ekonomik Değişkenler

Siyasal katılımı etkileyen sosyo-ekonomik değişkenler arasında aile, yaş, cinsiyet, gelir durumu, toplumsal statü, eğitim durumu, yaşanan yer, kitle iletişim araçları ve örgüt üyeliği sayılabilir.

2.3.1.1. Aile

Toplumun en küçük birimi olan aile, bireyin kişiliğinin ve kimliğinin inşa edildiği ve diğerleri ile etkileşime geçtiği ilk yapıdır. Bireyin toplumsallaşmasında, etnik, dini, sosyal ve siyasal değerlerin ve normların aktarılmasında, çeşitli davranış ve karar verme örüntülerinin oluşturulmasında etkili olan bir unsurdur. Ailenin üstlendiği bu rol, sosyo-politik anlamda da önem taşımaktadır ve aile, siyasal katılım ve davranış sergilemenin temellerini atmaktadır (Adıgüzel, 2020: 119-120'den akt. Öztürk, 2020: 42).

2.3.1.2. Yaş

Bireyin siyasal davranışını etkileyen faktörlerden birisi de yaştır. Baykal (1970:82)'ın yaş ve siyasal katılım ilişkisini niceliksel ve niteliksel olarak incelediği araştırmasında nicelik olarak gençlerin siyasal katılım düzeyinin düşük olduğu, yaşın artışı ile doğru orantılı olarak siyasal ilginin de 40-50 yaş aralığında artış gösterdiğini ifade etmiştir. Niteliksel açıdan ise siyasal katılım biçimlerinin gençlerde daha çok radikal eylemler odaklı olduğu, ileri yaşlardaki yetişkinlerde ise daha muhafazakâr yaklaşımların sergilendiği ortaya konmuştur.

Baykal (1970)'ın araştırması ile benzer sonuçlara sahip olan Çukurçayır (2002: 66)'ın araştırmasında ise gençlerin geleneksel siyasal katılım türlerine ilgilerinin düşük olduğu ifade edilmiştir. Buna göre gençler, geleneksel yapı ve oluşumlara karşı olan başkaldırı, gösteri yürüyüşü, sokak eylemleri gibi radikal katılım türlerini teşvik eden ideolojilere yönelme eğilimindedirler.

Tatar (2003)'ın siyasal katılım davranışını karşılaştırmalı olarak ele aldığı Malatya merkezli araştırmasında gençlerde oy verme davranışının %70,7 orta yaş grubunda %91 ve ileri yaş grubunda ise %92,5 olduğu ifade edilmiştir. Bu oranlardan yola çıkılarak farklı yaş gruplarının farklı siyasal katılım sergilemelerinde yaşam boyu edindikleri deneyimlerin ve bu deneyimler sonucu ortaya çıkan siyasal değerlerin etkili olduğuna değinilmiştir.

2.3.1.3. Cinsiyet

Toplumsal yaşam içerisinde birçok alandaki farklılıkların kaynağı olan cinsiyet faktörü, siyasal katılım üzerinde de etkili bir faktördür. Geçmişten günümüze toplumsal ve siyasal hakların elde edilmesinde erkekler daha ön planda iken kadınların bu süreçlere katılımı uzun yıllar almıştır. Bu durumun nedenleri arasında kadınlara yüklenen rollerden,

Ülkelerin sosyal ve siyasal koşullara kadar pek çok farklı unsur sayılabilir. Kadının toplumsal rolleri, farklı ülke ve toplumlarda değişkenlik gösterse de siyasal alanda aktif rol almamaları evrensel nitelikler taşımaktadır. Turan (1986: 79). Siyasetin “erkek işi” olduğu düşüncesinin aşılması ve insan hakları kapsamında siyasal hakların kullanımının öneminin ortaya çıkması sonucunda kadınların verdiği uzun mücadelelerin bir sonucu olarak 19. yüzyılın başlarında ve 20. yüzyılda Avrupa’da, 5 Aralık 1934’te de Türkiye’de kadınlar siyasal haklarını elde etmiştir (Din, 2002: 38). Elde edilen bu kazanımlara rağmen kadınların ulusal meclislerdeki sandalye sayıları halen yeterli düzeye ulaşamazken ağdaş demokrasi ve modern toplumların bir sonucu olarak kadınların da temsil süreçlerine aktif katılmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır (şahin, 2011: 4).

Kadınların sergiledikleri siyasal katılım biçimlerine ilişkin Ozankaya (1971)’nın çalışmasında kırsal kesimdeki kadınların siyasetle neredeyse hiç ilgilenmedikleri, ilgilenip ilgilenmeme konusunda kararsız bir tavır sergiledikleri ve oy kullanırlarken eşleri tarafından yönlendirildikleri ortaya konmuştur (akt. Erdinç, 2017: 14). Daha güncel bir çalışma olan Kaymakçı (2018: 89)’nın Güneydoğu Anadolu’da siyasal değerler üzerine yürüttüğü lisansüstü çalışmasında siyasal katılım sergilerken özerk olmadıkları, “Yarın bir seçim olsa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna yalnızca %16,5’lik kısmının “kendi başıma karar veririm” dediği grlrken %83,5’inin “aile-sülale büyüğünün kararlarına uyarım” cevabını verdikleri ortaya konmuştur.

2.3.1.4. Gelir Durumu ve Statü

Gelir durumu, maddi bir unsuru ifade ederken statü, toplumsal yapı içerisinde bireyin edindiği yeri ifade etmektedir. Lipset (1964: 36)’e göre demokrasi ile gelir arasında doğrudan bir ilişki vardır ve iyi gelire ve yüksek statüye sahip kimselerin düşük gelir ve statüdeki kimselere göre siyasal hayatta daha aktif rol üstlendikleri varsayılmaktadır (akt. Öztürk, 2020: 44). Bu katılım türleri arasında gönüllü kuruluşlarda ve siyasi partilerde aktif rol almak ve propaganda faaliyetlerinde bulunmak yer almaktadır.

Baykal (1970: 33)’a da benzer bir yaklaşım sergileyerek Amerika’da 1948 ve 1952 yıllarındaki seçimlerde gelir artışının oy oranlarına da olumlu yansıdığını ortaya koyarken gelirin giderek artmasıyla oy verme hızının da düştüğünü ifade eder.

Turan (2011: 164)’a göre ihtiyaçlarını güçlükle karşılayan ve zamanını bu yönde harcayan düşük gelir grubundaki bireyler, üst gelir grubundakilere göre siyasete daha az

ilgi göstermektedirler. Fakat günümüzde artan teknolojik gelişmelerin ve iletişim araçlarının çeşitlenmesi sayesinde pek çok konuda ve siyaset konusunda daha fazla bilgiye erişim sağlayan bireyler, üst gelir grupları gibi siyasetle ilgilenebilmektedirler. Bu sayede siyasal katılımın önünde yer alan ekonomik engeller aşılabilmektedir.

2.3.1.5. Eğitim Durumu

Eğitim, bireylerin aileden sonra diğerleri ile etkileşime geçtiği ve sosyal, siyasal ya da psikolojik olarak pek çok bilgi ve deneyim edindikleri bir süreçtir. Eğitimin bireyler için yaşam boyu bir süreci ifade ediyor olması, onların siyasal katılım davranışlarını üzerinde tarihi, siyasi ve sosyolojik açıdan da etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bireyin eğitim hayatı boyunca edindiği bilgi ve deneyimler, onun siyasal katılım düzeyini, davranışlarını ve biçimlerini doğrudan etkilemektedir (Altan, 2011: 322-323). Fakat yaşam boyu etkiye sahip olmasına ve birey üzerinde şekillendirici etkiye sahip olmasına rağmen eğitimin belli bir siyasal davranışı dayattığını ifade etmek güçtür (Baykal, 1970: 53). Çünkü birey, çok boyutlu ve değişken bir yapıya sahiptir. Tek bir etmenin siyasal davranış üzerinde şekillendirici etkiye sahip olduğu çıkarımı hatalı olacaktır.

Siyasal katılım üzerinde bilgi ve değerlerin aktarılması için bir araç rolünü üstlenen eğitim, bireylerin siyasal sistemler, vatandaşlık duygusu, siyasal katılım faaliyetlerinin çeşitliliği ve siyasal katılımın gerekliliği gibi konularda bireylere olumlu yönde katkılar yapar (Turan, 1986: 77).

2.3.1.6. Yerleşim Yeri

İçerisinde bulunulan toplum kadar içerisinde yaşanan coğrafi birim de siyasal katılım davranışı üzerinde şekillendirici etkiye sahiptir. Literatürde bu coğrafi birimler kır-kent ya da köy-şehir gibi birimler üzerinden ele alınmaktadır.

Turan (1986: 82) yerleşim yerinin siyasal katılım davranışına etkisini şöyle ifade etmektedir:

“Yerleşme birimi büyüdükçe, farklı ve ortalamadan ayrılan siyasal görüşlerin benimsenmesi ve duyurulması için daha olumlu bir ortam belirlemektedir. Yerleşim birimi küçüldükçe, kişiyi ortama uymaya zorlayan toplumsal baskılar artmaktadır.”

Özer (1994: 130-133)’in kentlileşmenin siyasal katılım üzerine etkisini Ankara’ya kırsaldan göç edenler aracılığıyla ele aldığı çalışmasında katılımcıların, kırdan kente göç ettikten sonra daha fazla siyasal davranış sergiledikleri sonucuna varılmıştır. Bu

doğrultuda katılımcıların kente göç ettikten sonra siyasete ilgilerinin arttığı, aile büyüğü olan insanların bireyler üzerindeki etkisinin azalmasıyla daha özerk bir şekilde oy kullandıkları ve daha fazla bilgi ve iletişim olanaklarına erişmeleri sayesinde siyasal açıdan daha çok bilinçlendikleri ifade edilmiştir.

2.3.1.7. Kitle İletişim Araçları

Bilginin daha kısa sürede daha geniş kitlelere ulaştırılmasına katkı yapan kitle iletişim araçları, farklı coğrafyalarda yaşayan bireylerin aynı anda aynı duyguları yaşayabilmeleri ve benzer düşünceleri paylaşabilmeleri sonucunda belli bir kamuoyu oluşturulmasına yardımcı olan kitle iletişim araçları, siyasal bilgi ve davranışların da yaygınlaştırılmasına aracılık ederek siyasal sosyalleşmeye de katkı sağlar (Çukurçayır, 2002: 71).

Seçmenlerle etkileşime geçmek isteyen siyasi parti ve liderler, parti propagandalarını, seçim kampanyalarını ve çeşitli projelerini gerçekleştirirken kitle iletişim araçlarına başvurumaktadırlar. Seçmenleri ikna etmeye yarayan bu araçlar, yazılı ve görsel nitelikleri olan gazete, dergi, televizyon, telefon, internet gibi çeşitleri içerisinde barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir. Bunlardan biri olan televizyonun seçmen üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada Güz (1995: 119), 1994 yerel seçimlerinde Ankara'daki seçmenin siyasal kanaatlerinin oluşmasında %36,89 ile televizyonun, %1,1 ile radyonun, %6,6 ile gazetelerin, %0,60 ile dergilerin etkili olduğunu ortaya koyarken %30,08'inin de kitle iletişim araçlarının hepsinin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlara rağmen kitle iletişim araçlarının kendilerinin siyasal kanaatleri üzerinde etkili olmadığını ifade eden katılımcılar (%24,69) da vardır.

Klasik kitle iletişim araçlarının yanı sıra günümüzde internet ve sosyal medya siyasal katılım davranışlarını şekillendiren diğer araçlardır. Her yerden ve her zaman erişilebilen sosyal medya uygulamaları, bireylerin siyaseti daha fazla takip etmelerini sağlarken farklı siyasal katılım türleri sergilemelerinde ve kısa sürede geri bildirim vermelerinde etkili olan araçlardır (Hasırcı, 2008: 26-27). 2008 Amerikan Seçimlerinde Barack Obama'nın mitinglerin yanı sıra interneti ve sosyal ağları da seçim kampanyasına dahil etmesi ve bunun sonucunda seçimde zafer elde etmesi siyasal katılımda sosyal medyanın rolünün ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur (Genel, 2012: 23'ten akt. Öztürk, 2020: 52).

2.3.1.8. Örgüt Üyeliği

Siyasal katılımı etkileyen bir diğer faktör gruplara ya da örgütlere üye olmaktır. Siyasal örgütlenmenin gerçekleşmesi için içerisinde yaşanılan toplumun demokratik ve katılımcı bir anlayışa sahip olması gerekir. Ancak bu sayede bireyler, siyasal haklarını kullanabilir ve siyasala katılım gösterebilirler. Bunun için aracılık eden kurumlar ise sivil toplum kuruluşları, sendikalar, meslek odaları vb. yapılanmalardır.

Bir gruba ya da örgüte üye olmanın amaçlara ulaşmayı kolaylaştırdığı düşüncesinin ve gruba aidiyet bilincinin yüksek olduğu toplumlarda bireylerin siyasallaşması ve siyasa yapım sürecinde görev almalarına etkin ve yakın ilişkiler aracılığıyla örgüt üyeliği olumlu katkılar sunar (Çukurçayır, 2002: 73'ten akt. Erdinç, 2017).

2.3.2. Siyasi-Hukuki Değişkenler

Siyasal katılımı etkileyen siyasi ve hukuki değişkenler, bireyle ve çevreyle ilgili değişkenler olarak ikiye ayrılır.

2.3.2.1. Bireyle İlgili Değişkenler

Bireylerin siyasal davranışlarını yönlendiren etmenler arasında düşünce yapısı ile tutarlı bir anlayışa sahip partiler, siyasal liderler veya parti programları bulunmaktadır. Birey siyasal kararlarını verirken bu unsurları esas almaktadır. Baykal (1970: 111) bu kararların siyasal katılımın sürekliliğini ve düzenliliğini etkilediğini ifade eder. Bu doğrultuda yüksek parti bağlılığı bulunan kimseler, kişilere ya da programlara önem verenlere kıyasla daha fazla siyasal katılım gösterirken kişiler ve programlar sürekli değişkenlik gösterdiği için bunlara bağlılık gösterenlerin siyasal katılım davranışlarında değişkenlikler ortaya çıkmaktadır.

Bireylerin siyasete ve siyasal katılıma yükledikleri anlam da siyasal katılım davranışlarını etkileyebilmektedir. Siyasete olumlu anlamlar yükleyen bireylerin sergilediği siyasal katılım davranışlarının yoğunluğu ve düzeyi, olumsuz anlamlar yükleyenlere göre değişkenlik gösterecektir. Örneğin birtakım kişisel çıkarlar elde etmeye yönelik bir bakış açısına sahip kimseler bağlı oldukları partinin seçimleri kazanması yönünde daha aktif katılım sergileyecektir.

2.3.2.2. Çevreyle İlgili Değişkenler

İçerisinde bulunan siyasal sistem, yürürlükte olan anayasa ve yasalar, devletlerin bu yasalar doğrultusunda vatandaşlarına tanıdığı haklar bireylerin sergileyeceği siyasal katılım davranışlarını ve düzeylerini etkilemektedir.

Seçmen yaşının belirli bir yaşın üzerinde olması, bazı meslekleri icra ediyor olma, hüküm giymiş olma, tutuklu bulunma gibi nedenler siyasal katılımı belirleyen etmenler arasında sayılabilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda oy kullanabilmek için gerekli şartlar arasında "18 yaşını doldurmuş olmak" şartı yer almaktadır. Siyasal katılım davranışını kısıtlayan bazı maddeler de vardır. 67. Maddede "silah altında bulunan er ve erbaşılar ile askeri öğrencilerin, taksirli suçlardan hüküm giyenler haricinde ceza infaz kurumlarında yer alan hükümlülerin" oy kullanamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca siyasal katılımı sınırlayan yasal sınırlamalar arasında seçmen kütüğüne kayıt yaptırmama zorunluğunun yer alması, seçmenlerin oy verme davranışlarını kesintiye uğratmaktadır.

2.3.3. Psikolojik Değişkenler

İnsanın çok boyutlu bir varlık olması, sergilediği davranışların tek bir nedene dayalı olmadığı ve farklı boyutlardan kaynaklandığı düşüncesini ortaya çıkarır. Bu noktada bireylerin siyasal katılım davranışlarının da farklı nedenler sonucu ortaya çıktığını ifade etmek gerekmektedir. Bu nedenler sosyal, ekonomik ya da siyasal olabileceği gibi bireyin içerisinde bulunduğu psikolojik faktörlerden de kaynaklanabilir.

Baykal (1970: 30)'a göre siyasal ya da siyasal olmayan bütün davranışların altında ortak bir mekanizma yatmaktadır. Buna göre psikolojik çatısı bakımından siyasal olan ya da olmayan davranışlar arasında bir farklılık yoktur. Fakat buna rağmen her bireyin sergilediği siyasal katılım biçim ve düzeyleri değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla bu farklılıklara neden olan psikolojik faktörler araştırılmayı gerekli kılmaktadır.

2.3.3.1. Siyasal Etkinlik Duygusu

Bireylerin siyasal hayatta ne oranda yer alacakları ve ne tür davranışlar sergileyecekleri siyasal katılım için önemli etmenlerdir. Fakat siyasal katılım sergilerken ön plana çıkan en temel etmen bu davranışlarının ne kadar etkili olacağı düşüncesidir. Milbrath ve Goel (1977: 57) tarafından "bireyin karar alma sürecine etkide bulunabileceğine dair inancı" olarak tanımlanan siyasal etkinlik duygusu, bireylerin

sergiledikleri siyasal katılım davranışlarının altında yatan en temel psikolojik etmenlerden birisidir. Kalaycıoğlu (1979: 172) bu tanımı biraz daha genişleterek “kişinin içinde yaşadığı siyasal sisteme ve onun unsurlarına etki etmek suretiyle bu sistemi kendisine yarar temin edebilecek şekilde çalıştırabileceği inancı ve duygusu” olarak tanımlar ve sergilenen siyasal katılım davranışının altında yatan faktörlerden birinin de kişisel fayda olduğuna dikkat çeker.

Siyasal etkinlik duygusunun siyasal katılıma etkisine dair literatürde farklı bulgular yer almaktadır. Elms (1976: 18) yüksek siyasal etkinlik duygusu olanların olmayanlara göre siyasal hayatta daha aktif olduklarını ve bu inançlarının yüksekliği kadar siyasal katılım biçimlerinde çeşitlilik sergilediklerini (akt. Kalaycıoğlu, 1983: 40) ifade etse de Almonnd ve Verba (1963: 179) bireylerin siyasete katılmaları gerektiği inancının bireyleri her zaman o yönde davranmaya yönlendirmeyeceğini ifade ederler (akt. Erdinç, 2017: 27-28).

2.3.3.2. Siyasal GÜDÜ

Bir davranışın gerçekleşmesi için altında yatan en temel etmen güdülenmedir. GÜDÜLENME, bireyin istediğini elde etmeye yönelik bir beklenti içerisinde hareket etmesidir. Siyasal katılım sergileyen bireylerin davranışlarının altında yatan çeşitli güdüler bulunmaktadır. Örneğin bir mevki sahibi olmak, diğer bireylerle dayanışma içerisinde bulunmak, herhangi bir konuda çıkar elde etmeye çalışmak ya da var olan bir toplumsal soruna karşı çözüm üretmeye çalışmak siyasal katılım davranışın altında yatan güdülerden bazılarıdır (Özbudun, 1975: 5-6).

2.3.3.3. Siyasal İLGI

Siyasal katılımın en temel düzeyi ya da siyasal katılımın hazırlayıcısı olarak ifade edilen siyasal ilgi, bireylerin siyasal konuları takip etmesi olarak ifade edilebilir. Siyasal ilginin artışı ile bireyler farklı siyasal davranışlar da sergileyebilmektedir. Kalaycıoğlu (1984: 41-43)’na göre siyasal ilgi derinleştikçe birey siyasal bilgi edinme, devamında da daha üst düzey siyasal katılım davranışları sergileme eğilimindedir. Örneğin siyasal ilgi düzeyi düşük olan bir birey yalnızca oy kullanma davranışı sergilerken yüksek olan bir birey toplumsal bir sorunun çözümü için aktif olmakta ve yetkili kişi ve kurumlarla iletişime geçebilmektedir.

2.3.3.4. Vatandaşlık Duygusu

Devleti oluşturan unsurlar arasında yer alan insanlar, devletlere vatandaşlık bağı ile bağlıdır. Bu bağ sonucunda bir devletin vatandaşı olan bireyler, birtakım siyasal haklar elde ederek siyasal katılım göstermektedirler. Baykal (1970: 100) bireylerin vatandaşlık duygularının, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyle doğrudan ilişkili olduğunu ve onlar yükseldikçe vatandaşlık duygusunun da arttığını ifade etmiştir.

2.3.3.5. Güven Duygusu

İnsanın en temel ihtiyaçlarından biri olan güven duygusu, çevresindekilerle olan ilişkisini güçlendiren psikolojik etmenlerden birisidir. Bireylerin diğerlerine karşı sergilediği eylemlerin bir belirleyicisi olan güven duygusu, siyasal eylemlerinin de belirleyicisidir. Topbaş (2009: 185)’a göre parti teşkilatlarında yer alacak kişilerin güven duygusuna sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü bir diğer insanların patilere katılım göstermeleri ve mevcut üyelerin partiye ait hissetmeleri için güven duymaları gerekmektedir.

2.3.3.6. Yabancılaşma

Siyasal katılımı olumlu etkileyen değişkenler kadar olumsuz etkileyen değişkenler de söz konusudur. Bunlardan en bilineni “genel anlamda bireyin var olan toplumsal yapılara ilişkin değer, kural, beklenti ve ilişkilerden uzaklaşması” olarak tanımlanan ve bireyin kendi değerleri ile siyasal sistemin değerleri arasındaki çelişkiler sonucunda ortaya çıkan ve bu çelişkilerin değişmeyeceğine dair bir inançla karakterize olan yabancılaşmadır (Ergin ve Alkan, 1980: 24).

Siyasal katılmayı olumsuz etkileyen bir değişken olan yabancılaşmanın ortaya çıkmasına neden olan etmenlerden birisi de devletin çeşitli politik nedenlerle bireyleri siyasetten uzak tutmalarıdır (Kapani, 2017: 145-147).

2.4. SİYASAL KATILIMIN DÜZEYLERİ

Siyasal bir toplumun parçası olan bireyler, birbirlerinden farklı özellikler taşıyalar da her biri bu toplumun zoon politikonudur. Aristoteles’in bu kavramsallaştırmasına göre yurttaş olan insanın doğasını geliştirmesi ve iyi yaşama ulaşması için yetkinleşmesini devlet sağlar. Bireyin yaşamının merkezinde yer alan devlet, bireyin doğası gereği siyasallaşmasına zemin hazırlamaktadır ve bu nedenle Aristoteles’e göre insan siyasal bir hayvan (zoon politikon) olarak tanımlanmaktadır (Ağaoğulları, 2015: 140). Fakat siyasal

toplum içerisinde yer alan bu bireylerin kişisel özellikleri gibi siyasal katılım gösterirken sergiledikleri davranışlar da değişkenlik göstermektedir. Siyasal katılım sergilenirken gösterilen bu değişkenlik, sergilenen bu faaliyetlerin sınıflandırılma ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.

Robert A. Dahl, siyasal katılımın farklı yoğunluklarda olabileceğini ve bu yoğunlukların oluşturdukları kategorilerin de birbirleri ile ilişkili olduğunu ifade eder. Dahl (1963: 56-57'den akt. Kapani, 2017: 144)'a göre siyasal katılım dört düzeyde sergilenir:

1. İlgi: Siyasal olayları izleme
2. Önemseme: Siyasal olayları dikkate alma
3. Bilgi: Olaylar ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olma
4. Eylem: Siyasal olaylara aktif olarak karışma

Robert A. Dahl'ın sınıflandırmasındaki faaliyetlerin farklı siyasal sistemlerde farklı kategorileri karşılayabileceği eleştirisini yapan Baykal (1970: 31-35), bireylerin siyasal katılım gösterirken sergiledikleri davranışların altında yatan psikolojik arka plana vurgu yaparak davranışa değil o davranışın bireyde karşılık gelen anlamına vurgu yapar ve siyasal katılımı üç düzeyde kategorize eder:

1. Siyasal olayların takip edilmesi
2. Siyasal gelişmeler karşısında tavır takınılması
3. Siyasal olaylara müdahil olunması.

Verba ve Nie (1972: 74) siyasal katılım, sosyal eşitsizlik ve siyasal demokrasi üzerine Amerikan vatandaşları üzerine gerçekleştirdikleri araştırmada siyasal katılımı altı düzeye ayırmışlardır:

1. Hiç siyasal katılım göstermeyenler: Siyasetle herhangi bir şekilde ilgilenmeyip haberleri bile takip etmeyen kimselerdir.
2. Yalnızca oy kullananlar: Normal zamanlarda siyasete ilgi göstermezken seçimlerde oy kullanarak katılım gösteren bireylerdir.
3. Kişisel çıkarları doğrultusunda katılım gösterenler: Kişisel sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla siyasal gruplarla iletişime geçen bireylerdir.
4. Toplumsal fayda için katılım gösterenler: Var olan toplumsal bir sorunun çözümü amacıyla bir araya gelerek amaçlarına ulaşmaya çalışan bireylerdir.

5. Yalnızca kampanyalara katılım gösterenler: Siyasal partilerin ya da adayların seçim kampanyalarında aktif rol alan kimselerdir.
6. Partilerde aktif görev alanlar: Kampanya dönemleri haricinde de siyasal partilerde görev alan bireylerdir.

Siyasal katılım faaliyetlerini kolaydan zora doğru bir derecelendirme üzerinden kategorize eden Milbrath (1977: 18-21'den akt. Eser ve Sarışahin, 2014: 40-41), ilgili kategorilerin zamana, içerisinde bulunulan ülkeye ve seçimlere göre değişkenlik gösterebileceğini ifade ederek bu kategorilerde yer alması muhtemel bazı siyasal faaliyetlere de örnekler verirler:

1. Gladyatör Faaliyetleri (Gladiatorial Activities): Siyasal mücadeleye yönelik faaliyetleri içeren bu kategori en zor siyasal katılım düzeyidir. Kamuda veya bir siyasal partide aktif görev almak, bir siyasi pozisyon için aday olmak ya da fon sağlamak, partilerin strateji belirleme toplantılarında yer almak, bir siyasal partinin ya da adayın kampanyasında görev almak bu kategori içerisinde yer alan faaliyetlere örnek olarak verilebilir.
2. Geçiş Faaliyetleri (Transitional Activities): Aracı faaliyetler olarak da adlandırılan bu kategori, kolay ve zor arasında yer alan ara kategoridir. Mitinglere katılmak, bir siyasi kampanya için maddi destek vermek, bir siyasal aktörle temasta bulunmak ve aday belirleme toplantılarına katılmak bu kategori içerisinde yer alan faaliyetlerdendir.
3. İzleyici Faaliyetleri (Spectator Activities): gözlemci faaliyetler olarak da adlandırılan bu kategori en kolay siyasal katılım düzeyidir. Bir partiye ya da adaya dair bir simge taşımak, siyasi aday ya da parti lehine çevresindekileri teşvik etmek, siyasal içerikli tartışmalara girmek, oy kullanmak, siyasal uyarılara açık olmak bu kategoride sergilenebilecek faaliyetlerdendir.

Milbrath (1977)'nin sınıflandırmasında yer alan kategorilerin kolaylık ve zorluğunu belirleyen içerisinde yer alan eylemlerdir. Siyasal konulara ilgiden siyasal alanda aktif rol almaya kadar geniş bir yelpazeye sahip olan bu kategoriler, ülkeye, zamana ve seçimlere göre değişkenlik gösterebileceğinin ifade edildiği gibi bu faaliyetleri sergileyecek olan bireylerin kişisel özelliklerine göre de değişkenlik gösterebileceği vurgulanmalıdır. Bu noktada Baykal (1970)'in siyasal katılım düzeylerini ifade ederken vurguladığı bireylerin psikolojik arka planı olgusu ön plana çıkmaktadır.

Siyasal katılım düzeylerini daha dar bir kapsamda açıklayan araştırmacılar da vardır. Çam (1995: 153)'a göre siyasal katılım düzeyleri, seçimler üzerinden ele alınabilir:

1. Siyasete katılmama, ilgi duymama yani seçimlerde oy kullanmama
2. Yalnızca seçimlere katılma
3. Seçimler haricinde de siyasete ilgi duyma.

Siyasal katılım düzeylerine dair yapılan geniş ve dar kapsamlı tüm sınıflandırmalar, bireylerin neden siyasal katılım gösterdiklerini de açıklamaktadır. Bireyler, siyasal katılım nedenlerine göre farklı düzeylerde siyasal katılım faaliyetleri de göstermektedirler. Ayrıca gösterilen tüm siyasal katılım faaliyetlerinin hangi düzeyde olursa olsun birbirleri ile ilişkili olduğunu ve birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu da ifade edilmelidir.

2.5. SİYASAL KATILIMIN BİÇİMLERİ

Bireylerin siyasal alanda etkin rol üstlenmelerinin yasal ya da yasal olmayan birer aracı olan siyasal katılım, farklı düzeylerde gerçekleşebileceği gibi farklı biçimlerde de gerçekleşebilir. Bireylerin siyasal katılım göstermelerini sağlayan bu faaliyetler, olağan ve olağandışı nitelikler taşır. Siyasal katılımı, olağanlık ve olağandışılık üzerinden ele alan Kalaycıoğlu (1984: 204-206)'na göre *olağan siyasal katılım*, seçim sürecine yasal çerçevede katılım gösterilmesi ile karakterize olan faaliyetleri içerir. Siyasal konularla ilgilenme, bürokrasi ile etkileşime geçme, seçimlerde oy kullanma, siyasal kampanyalarda aktif rol alma gibi faaliyetleri kapsar. Ayrıca bir siyasal örgüte üye olma, siyasal konularda yazılar yazma gibi faaliyetlerin yanı sıra bireyin kamu otoritelerinden birtakım isteklerde bulunması (işe alınma, belli konularda yasal düzenleme talebi vb.) da olağan siyasala katılım biçimine örnek olarak verilebilir (Topbaş, 2009: 144-145). *Olağandışı siyasal katılım* ise siyasal rejime bir karşı duruş sergilenmektedir. Olağandışı siyasal katılım gösterecek bireylerin amaçları arasında siyasal sistem değişimi için faaliyete geçmek düşüncesi yer alabilir. Toplu dilekçe verme, grev-yürüyüş yapma gibi yasal ya da sokak protestoları, çete-gerilla savaşları, darbe girişimi gibi yasa dışı yöntemlerle gerçekleştirilebilen olağandışı siyasal katılım biçimleri ile ülkede yerleşik olan demokrasi kültürünün ilişkisi vardır. Yasal olmayan yollarla gerçekleştirilen olağandışı siyasal katılım faaliyetlerin sıklığındaki artış, demokrasinin yerleşmesine

engel olabilirken aynı zamanda da bireylerin temel hak ve hürriyetlerini kullanmalarına engel olabilmektedir (Erdinç, 2017: 34-35).

Daver (1993: 209), siyasal katılım biçimlerini aktif katılma ve pasif katılma olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Aktif katılmada bireyler etkin bir role sahiptir ve lider seçimi, para yardımıyla bulunma, siyasal parti faaliyetlerine katılma, protesto ve gösterilere katılma gibi durumları kapsayan bu faaliyetler aracılığıyla bireylerin birtakım menfaatleri gerçekleştirilmektedir. Pasif katılmada görev olarak addedilebilen vergi ödeme, askere gitme gibi faaliyetler yer alırken bireylerin kayıtsız kalmaları da söz konusu olabilmektedir.

Milbrath (1977: 14-20) siyasal katılım biçimlerini daha geniş bir çerçevede ele alır ve sekiz tane siyasal katılım biçimi ortaya koyar (akt. Topbaş, 2009: 149):

1. Açık ve Gizli Siyasal Katılım: Mitinglere katılma, sosyal medya üzerinden bildirimde bulunma, bir televizyon programında demeç verme gibi kayıt altına alınabilecek ve kamuya açık şekilde yapılan siyasal katılım faaliyetleri açık siyasal katılım iken kamuya kapalı, gizliliğin ön planda olduğu toplantılar vb. faaliyetler gizli siyasal katılım olarak ifade edilebilir.
2. Özerk ve Zorunlu Katılım: Bireyin kendi rızası ile gerçekleşen bir siyasi partiye üye olma, bir aday için yardım toplama vb. faaliyetler özerk katılım biçimi iken oy kullanmamanın yasal yaptırıma tabi tutulduğu durumlarda bireylerin zorunlu olarak oy kullanmaları zorunlu katılım biçimi olarak ifade edilebilir.
3. Yaklaşan ve Kaçınan Siyasal Katılım: Bireyin elde edeceği çıkar doğrultusunda siyasal katılım göstermesini ifade eden yaklaşan kaçınma, örneğin bireyin üye olduğu partinin seçimi kazandığında elde edeceği menfaatler için katılım göstermesini ifade eder. Kaçınan siyasal katılmada ise siyasal katılım göstermediğinde kaybedeceği durumları ön planda tutma söz konusudur. Bireyin çevresi tarafından dışlanmamak, içerisinde bulunduğu gruba ait olmak adına bir partiye üye olması, bir lideri desteklemesi bu duruma örnektir.
4. Geçici ve Devamlı Katılım: Geçici katılım, seçim dönemi gibi kısmi zamanlı faaliyetleri kapsarken devamlı katılım, bir siyasal partinin yerel ya da merkezi bir organında aktif olarak yer alma gibi faaliyetleri içerir. Günlük yaşam içerisinde de siyasal içerikli davranışlar sergileyebilirler.

5. Katkıda Bulunan ve Alan Siyasal Katılım: Siyasal katılım gösterilirken belli amaç ve çıkarlar doğrultusunda hareket etmeye dayalı olan bu katılım biçimlerinde bireyler siyasal kampanyalara destek verirken siyasal sisteme katkıda bulunurken yürüttükleri imza kampanyaları ya da protesto gösterileri ile siyasal sistemden hak ve hürriyetlere dair birtakım taleplerde bulunmaktadır.
6. Açıklayıcı ve Araçsal Siyasal Katılım: Bireylerin bir mitingde ya da eylemde aktif görev almaları ya da bir partiye dair simgeler taşımaları açıklayıcı siyasal katılım biçimi iken partiye bir lider seçmek ya da maddi bağışta bulunmak araçsal bir siyasal katılım biçimi olarak tanımlanabilir.
7. Sözlü ve Sözsüz Siyasal Katılım: Bireylerin siyasal konularda tartışmalara girmeleri ya da bir aday için oy toplamaya çalışmaları sözlü siyasal katılım biçimi iken bir imza kampanyasına katılmak, siyasi bir figüre ya da çeşitli yönetim birimlerine e-posta göndermek sözsüz siyasal katılım birimi olarak adlandırılır.
8. Sosyal ve Sosyal Olmayan Katılım: Bireyler siyasal katılım gösterirken özerk olmak yerine bir grupla hareket ediyorlarsa sosyal siyasal katılım biçimi sergilerken sosyal olmayan siyasal katılma biçiminde siyasi aktörlerle e-posta gönderme gibi dolaylı durumlar ön plana çıkar.

Geleneksel siyasal katılım biçimleri içeren bu sınıflandırmalar, artan teknolojik gelişmeler ve yaygınlaşan kitle iletişim araçları ve internet kullanımının yaygınlaşması ile kapsam bakımından yetersiz kalmıştır. Ortaya çıkan bu yetersizlik hali yeni sınıflandırmaların gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Avrupa Konseyi'nin Avrupa'daki gençlerin siyasal katılımları üzerine yaptığı 2005 tarihli araştırmada Griffin (2005), siyasal katılım biçimlerinin geleneksel ya da geleneksel olmayan şeklinde ayrılmasındansa modern-postmodern şeklinde ayrılması gerektiğini vurgular. Çünkü değişen teknoloji ile birlikte dijital katılım anlayışı da ortaya çıkmış ve bu sayede modern katılım, teslimiyetçi ve doğrudan katılımı kapsarken postmodern katılım, dijital katılım faaliyetlerini kapsar hale gelmiştir. Griffin'in bu yeni kategorizasyonundan yola çıkarak geleneksel, geleneksel olmayan ve postmodern katılım biçimlerinin özellikleri şöyle ifade edilebilir (Griffin, 2005: 153):

1. Geleneksel (Konvansiyonel) Katılım Biçimleri: Kolayca yerine getirilebilen ve oy verme ile karakterize olan geleneksel katılım biçimleri, siyasal konulara ilgi ile

başlayıp siyasal partilerde aktif görev almaya kadar uzanan kapsamlı bir kategoridir (Turan, 1986: 71). Modern devletlerin yaygın yönetim anlayışının demokrasi olduğu düşünüldüğünde en yaygın siyasal katılım biçimi olan oy vermenin geleneksel bir siyasal katılım biçimi olduğu çıkarımını yapmak da yerinde olacaktır. Bu çıkarımdan yola çıkılarak oy hakkının anayasal bir hak olduğu düşüncesi, geleneksel katılım biçimlerinin aynı zamanda yasal durumları kapsadığı düşüncesini de ortaya koymaktadır (Özyurt, 2010: 291).

2. Geleneksel (Konvansiyonel) Olmayan Katılım Biçimleri: Yönetenler ve yönetilenler arasında meydana gelen kopmalar sonucunda, yönetenlerin yönetilenlerin taleplerine cevap verememeleri ile ortaya çıkan katılım biçimlerini ifade eder. Yasal ve yasal olmayan yolları içeren bu katılım biçimleri, bildiri dağıtmak, siyasal amaçlı dilekçe vermek, gösteri/yürüyüş/protesto yapmak, sivil itaatsizlik, darbe, devrim gibi yöntemleri kapsamaktadır (Özyurt, 2010). Bireysel eylemlerden ziyade topluluk halinde gerçekleştirilen eylemleri içerebilen bu katılım biçimleri, oy kullanma vb. gibi dolaylı siyasal katılımından ziyade doğrudan katılım faaliyetlerini içerir.
3. Post-modern Katılım Biçimleri: Artan teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve internetin hayatımızın her alanına müdahil olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan post-modern katılım biçimleri Griffin (2005: 153)'e göre dijital katılım olarak da adlandırılabilir. İnternet ortamında yer alan protestolara katılma, imza kampanyalarına katılma, internet vasıtasıyla örgütlenme ve yine bu şekilde diğerleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisine girme gibi faaliyetleri kapsayan dijital katılımın siyasal katılıma etkisi, iyimser ve kötümser olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Erdoğan (2017: 7-8)'ın sınıflandırmasında yer alan iyimserler, internetin bireylerin siyasal katılımlarını niteliksel ve niceliksel olarak dönüştüreceğini ve bu dönüşümün demokrasinin kalitesini arttıracak görüşünü savunurken kötümserler, internetin herkes tarafından olumlu işlevler için kullanılamayacağını ve siyasal katılıma etkisi büyük olsa da toplumsal ayrışmayı pekiştirmek gibi olumsuz sonuçları olabileceği görüşünü savunur. Dijital katılımın yanı sıra post-modern katılım biçimleri arasında sivil toplum hareketlerini ve yeni sosyal hareketleri de örnek veren Erdoğan (2017: 11), dijital katılımın demokrasiye sağladığı olanakların dönüştürücü ve dikkate değer olduğunu ifade eder.

Siyasal katılım, bireylerin siyasi haklarını kullanmak amacıyla farklı düzeylerde gerçekleştirdiği faaliyetlerin bir toplamıdır. Bu faaliyetler siyasi konularda konuşmaktan, bir siyasi rejimi protesto etmeye kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir. Sergilenen bu faaliyetler, yasal ve yasal olmayan faaliyetler olabileceği gibi bireylerin doğrudan katılım gösterdiği ya da dolaylı yollarla katılım gösterdiği faaliyetler de olabilir.

3. KÜLTÜREL EĞİLİMLER

3.1. KÜLTÜRÜN TANIMLANMASI

Bireyler, yaşadıkları toplum içerisinde birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşim halindedirler. Bu etkileşim esnasında bireyden topuma, toplumdan bireye doğru birtakım bilgi, beceri ve davranış kalıpları aktarılır. Toplumların yıllar boyu biriktirdiği bu bilgi, beceri ve davranış kalıpları toplamı *kültür* olarak adlandırılır. Kültür, genel hatlarıyla bu unsurlar üzerinden tanımlansa da sosyal bilimler literatürü içerisinde üzerinde ortak bir tanımlamaya varılamayan kavramlardan biridir. 1952 yılında antropolog Kroeber ve Kluckhohn'un kültür üzerine yaptıkları araştırmalarında kültüre dair 164 farklı tanım yer almaktadır. Kültüre dair tanımların bu kadar çeşitlilik içermesi, kültürün oluşumunda esas olan unsurlara yaptığı vurgudan kaynaklanır. Örneğin bazı tanımlarda kültür, problem çözme aracı, alışkanlık ve öğrenme gibi unsurlar üzerinden tanımlanırken bazılarında gelenekler, toplumsal değerler ya da semboller üzerinden tanımlanmaktadır (Kroeber ve Kluckhohn, 1952'den akt. Kağıtçıbaşı, 2006: 359).

Etimolojik olarak Latince “*cultura, culture, agriculture*” kelimelerinden gelen kültür; TDK (2022)'ya göre “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” olarak tanımlanmaktadır.

Kültür üzerine araştırmalar yapan Güvenç (1996: 96-98) kapsamlı bir kültür tanımı yaparak kültürün çok boyutlu bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır:

“Herhangi bir sosyal birimin, dış çevresine uyum ve kendi içinde bütünleşme sürecinde ortaya çıkan problemlere hâkim olma ve gereksinimlerini giderme çabası sırasında gelişen ya da keşfedilen; geçerliliği ve sürekliliği belli bir zaman sürecinde kanıtlanmış olan; gruba yeni girenlere de, algılama, düşünme, hissetme biçimleri olarak aktarılan; maddi ve maddi olmayan yaşam biçimlerini bilinç ve bilinçaltı düzeylerde etkileyen varsayımlarla bu varsayımların fiziksel çevre ve insan etkileşimine yansıyan simgesel ifadelerin toplamıdır.”

Güvenç (1996)'nın tanımından yola çıkılarak kültürün soyut ve somut öğeleri olduğu, yığılmalı ilerleyen bir kavram olduğu ve şekillendirici etkiye sahip bir kavram olduğu ifade edilebilir.

Mejuyev (1998: 35-36)'e göre kültür kavramı, gelişme kavramından soyutlanamamaktadır. Çünkü insan, aklını diğerleri ile yaşayabilecek şekilde geliştirmelidir ve bu nedenle kültür, doğduğundan itibaren doğal bir tepki ve yetenek olarak insana verilen aklın geliştirilmesini amaçlar. Dolayısıyla kültür, insancıl olan her tür olgunun gelişimi ve değişimine katkı yapar. Kağıtçıbaşı (2019: 35) da kültürün şekillendirici etkisine vurgu yaparak kültürün benlik kavramının şekillenmesinde etkin rol oynadığına değinmektedir.

Hofstede (1984: 83) ise kültürü, bir programlama süreci olarak ifade eder. “Bir gruba dahil olan üyeler ve diğer gruplara dahil olan üyeleri birbirinden ayıran özelliklerin bellek tarafından kolektif olarak programlanması” şeklinde tanımlanan kültür; davranışlar, teknoloji, dil, sanat gibi unsurlar aracılığıyla programlanıp şekillendirilmiş fakat görülemeyen bir yazılıma benzetilir. Kültürü, toplumsal değerler ve çeşitli örgütsel değişkenlerin ilişkileri üzerinden ele alan Hofstede (1984: 85) kültürleri dört boyut üzerinden kategorileştirir:

1. Toplulukçuluk-Bireycilik
2. Güç Mesafesi
3. Eril Kültür-Dışıl Kültür
4. Belirsizlikten Kaçınma

Bu çalışmada kültürel eğilimler, kültürlerdeki değer farklılaşmalarını en iyi açıklayan boyutlar olduğu ve sonraki kültürler arası çalışmalara zemin hazırladığı için Hofstede'nin Bireycilik-Toplulukçuluk kategorisi üzerinden ele alınacaktır (Kağıtçıbaşı, 2006: 359).

3.2. KÜLTÜR BAĞLAMINDA BİREYCİLİK VE TOPLULUKÇULUK

Sosyal bir varlık olan insan, diğerleri ile iletişim ve etkileşim içerisinde. Sürdürülen bu iletişim ve etkileşimin tesisi kültür aracılığıyla sağlanırken her bireyin bu kültürden ne düzeyde etkileneceği tartışmalı bir konudur. Bu doğrultuda Hofstede (1980), insanların diğerleriyle ilişkilerini bireycilik ve toplulukçuluk olarak iki kategoride ele almıştır.

3.2.1. Bireycilik

Geert Hofstede'nin *Kültürün Sonuçları* (1980: 209) kitabında yer alan bireycilik tanımlamasına göre *bireycilik*, bireylerin içerisinde yer aldıkları tercihlerde kişisel yararlarını ön planda tutmalarını esas almaktadır. “Bireyler arası bağların zayıf olduğu, herkesin kendisi ve ailesi ile ilgilendiği durum” olarak tanımlanan bireycilik, “ben” duygusuna, otonomiye, hazza ve evrenselciliğe dayanır.

3.2.2. Toplulukçuluk

Hofstede (1980: 209)'ye göre toplulukçuluk, sadakatle karakterizedir. “İnsanların birbirlerine ve geniş ailesine güçlü bağlarla bağlı olduğu, kendi yararı yerine toplumun yararını önceliği” bir anlayışı ifade eden toplulukçuluk, “biz” duygusunun hâkim olduğu, bütünleşme ve dayanışmaya dayanır.

3.2.3. Bireyci ve Toplulukçu Kültürler Arasındaki Farklar

Bireycilik ve toplulukçuluk farklı kültürel değerleri içerisinde barındıran bir kültür kategorizasyonudur. İçerdikleri bu değerler doğrultusunda birbirlerinden farklı özelliklere sahip olan bu kategorilerin birbirlerinden farklılıklarına dair bulgular, literatürde yer almaktadır.

Hofstede (1980)'nin bireyci ve toplulukçu kültürler için ayrımını Sargut (1994: 322) oluşturduğu tabloda şöyle özetlemektedir:

Tablo 4: Bireyci ve Toplulukçu Kültürler Arasındaki Farklılıklar

Toplulukçu Kültürlerin Özellikleri	Bireyci Kültürlerin Özellikleri
“Biz” bilinci	“Ben” bilinci
Ortaklaşa davranışa dönük olma	Kendine dönük olma
“Kimlik” toplumsal sisteme bağlı	“Kimlik” bireyin özelliklerine bağlı
Birey, örgütlere ve kurumlara duygusal açıdan bağlı	Birey duygusal açıdan örgüt ve kurumlardan bağımsız
Örgüte bağlı olma isteği; üyelik ülküsü	Bireyin gelişim ve başarı isteği, liderlik ülküsü
Özel yaşam örgütler, kurumlar, ait olunan klanlar tarafından işgal edilmiş; görüşler önceden belirlenmiş	Herkesin özel yaşam ve farklı görüş hakkı var
Uzmanlık, düzen, görev, örgüt ya da klan tarafından sağlanan güvenlik önemli	Özerklik, çeşitlilik, zevk almak, bireysel mali güvenlik önemli
Dostluklar kalıcı toplumsal ilişkiler aracılığıyla önceden belirlenir; ancak bu ilişkiler içinde saygınlık ihtiyacı var.	Özel arkadaşlıklara ihtiyaç var
Grup kararlarına inanılır	Bireysel kararlara inanılır
Değer ölçüleri bireyin grup üyesi olup olmamasına göre değişir; değerler özelleştirilir.	Değer ölçütleri herkese uygulanmalı; değerler genelleştirilir.

Kaynak: Sargut, 1994: 322.

3.3.1. Triandis'in İdiocentric-Allocentric Ayrımı

Hofstede (1984)'nin yanı sıra Triandis (1994) de kültürü, bireysel düzeyde “idiocentric” ve “allocentric” olarak ikiye ayırmış ve idiocentric özellikleri bireyci kültürlerle, allocentric özellikleri de toplulukçu kültürlerle bağdaştırır. Triandis (1994)'in bu ayrımını Sakal (2015: 82) şöyle tablolastırmaktadır:

Tablo 5: Triandis'in İdiocentric ve Allocentric Ayrımı

Allocentric	İdiocentric
-Sosyal algının temel birimleri gruplardır. -Diğerlerinin davranışları norm bazında açıklanır. -Bireyin başarısı başkalarının yardımına atfedilir. -Bireyin başarısızlığı yeterince çaba harcanmamış olmasına atfedilir. -Birey kendisini bağlı olduğu gruba ve ilişkilere göre tanımlar. -Birey başkaları hakkında kendi hakkında bildiğinden daha fazla şey bilir. -Kişi kendisini, arkadaşlarına benzer olarak görür. -Grubun çıkarı, sürekliliği, düzeni, iş birliği ve kendini kontrol hedeflenir. -Bşkalarının duygularını anlamaya odaklanılır. -Alçak gönüllü olan bireyler sevilir. -Grupla bireyi aynı kılan özelliklere odaklanılır. -Grubun ihtiyaçlarına odaklanılır. -Karşılıklı bağımlılığı yansıtan inançlar onaylanır. -Normlar, gruplara bağlı olmak onaylanır. -Güvenlik, itaatkârlık, görev, hiyerarşi, grup uyumu, kişisel ilişkiler. -Gruplar az fakat ilişkiler yakındır. -İçinde yer alınan grubun diğer gruplara göre daha homojen olduğu düşünülür. -Uyum gereklidir. Grubun, bireylerin çoğu davranışı üzerinde yoğun etkisi vardır. -Gruplar, yüklenilmiş özelliklerin benzerliği ile tanımlanır (örn. akrabalık, kast, ırk, köy, kabile) -Grup üyelerinin korkuları gruptan dışlanmaktadır. -Hiyerarşik	-Sosyal algının temel birimleri bireylerdir. -Diğerlerinin davranışları kişilik özellikleri ve tutumlarla açıklanır. -Bireyin başarısı bireyin kendi yeteneğine atfedilir. -Bireyin başarısızlığı işin zorluğu ve kötü şans gibi dış faktörlere atfedilir. -Birey kendisini bağımsız bir varlık olarak tanımlar. -Birey kendisi hakkında başkaları hakkında bildiğinden daha fazla şey bilir. -Kişi arkadaşlarını kendisine benzer olarak görür. -Bireysel zafer, rekabet ve güç hedeflenir. -Birey amaçları grup amaçlarından önce gelir. - Birey kendi duygularına odaklanır. -Bağımsızlığı yansıtan inançlar onaylanır. -Gruplardan bağımsız olmak onaylanır. -Zevk, başarı, rekabet, özgürlük, özerklik. -Gruplar çoktur, ilişkiler bir nedenden dolayı kurulur, duygusal bağlılık azdır. -İçinde yer alınan grubun diğer gruplara göre daha heterojen olduğu düşünülür. -Fikir tartışması ve karşıt fikirlerde olma kabul edilebilir. -Gruplar, elde edilmiş özelliklerin benzerliği ile tanımlanır (Örn. inançlar, meslek) -Bireyler grup üyeliği sonucunda başkalarına bağımlı olmaktan korkarlar. -Eşitlikçi

Kaynak: Sakal, 2015: 82.

3.3.2. Bireycilik-Toplulukçuluk Boyutlarındaki Yatay ve Dikey Ayrımı

Bireycilik ve toplulukçuluk olgusunu detaylandıran dört alt boyut vardır (Singelis, Triandis, Bhawuk ve Gelfand, 1995). Bu boyutlar: Dikey bireycilik, dikey toplumculuk, yatay bireycilik, yatay toplumculuk (Triandis, 2001). Bu boyutlardan dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk eşitsizlik ve statü farklarına; yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk ise statü eşitliğine ve benzer yanlara vurgu yapar ve dolayısıyla dikey düzlem, yatay düzleme kıyasla bireyleri daha net çizgilerle farklılık boyutuna taşımaktadır. (Thomas vd., 2010: 1439).

Dikey bireyci kültürün bireylerinde rekabet etme en temel unsurdur. Statü farklılıklarını ve eşitsizliği vurgulayan dikey bireycilikte bireyler kendilerini diğerlerinden farklı kimseler olarak algılamaktadır. Bu farklılığı ortaya koymak için de rekabet güçlerini kullanarak başarılarını arttırıp özerk ve biricik olmaya çalışırlar (Acartürk, 2016: 21).

Özerklik ve özgünlüğün önemli yer tuttuğu *yatay bireyci* kültürlerde dikey bireyciliğin aksine statü farklılığı değil statü denkliği söz konusudur. Bu sayede birey, benliğini diğer benliklerle uyumlu bulsa da bağımsız olma isteğini sürdürmeye devam eder (Triandis ve Gelfand, 1998: 120).

Dikey toplulukçu kültürlerde bireyin içerisinde yer aldığı grupta hiyerarşi söz konusudur ve birey grubuna bağlı hissetse de bu eşitsizliğin bilincindedir. Güç elde etmeye çalışan bireyler, grubun menfaati için fedakârlık gösterirken bu menfaatin gerçekleşmesi için gruba hizmet etmek için çabalarlar (Uçar ve Konal, 2017: 983).

Yatay toplulukçu kültürlerde ise birey kendisini ait olduğu grubun bir parçası olarak görürken bu grupta eşitlik söz konusudur ve grupla karşılıklı bağımlı bir benlik yapısı söz konusu iken grubun amaçlarını gerçekleştirmek ve uyumu için çabalamak ön plandadır. Burada yer alan eşitlik olgusu, kültürel bir örüntünün sonucudur (Triandis ve Gelfand, 1998: 122-123).

3.3.3. Bireycilik-Toplulukçuluk Perspektifinde Türkiye

Bireycilik ve toplulukçuluk üzerine çalışmalar yapan Hofstede (1984)'nin çalışmasında bireycilik skoru 37 olarak ifade edilmiştir. Bu skor, Türkiye'yi Güney Amerika, Asya, Afrika ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile birlikte *toplulukçu kültür* kategorisine dahil etmektedir. İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün (2007)'ün Türk ve ABD'li öğrencilerin ailelerine olan duygusal ve kimlik bağlılıklarını belirlemeye yönelik çalışmasında gruplar arasında duygusal bağlılık açısından farklılık gözlenmediği, kimlik bağlılığı açısından da Türk öğrenci örnekleminin ailelerine daha bağlı olduğu görülmüştür ve bireycilik ve toplulukçulukla ilgili özelliklerin bir arada bulunduğu ortaya konmuştur.

Yatay-dikey boyutuna ilişkin bir çalışmada ise Çukur vd. (2004) yatay-dikey toplulukçuluk ve bireyciliğin değerler ve dindarlık ile ilişkisini Türkiye, ABD ve Filipinler açısından incelemişlerdir. Sonuçlara göre, toplulukçulukla muhafazakâr

değerler ve bireycilikle değişime açıklık arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca, dindarlık, her üç kültürde de muhafazakâr değerler ve toplulukçulukla ilişkili çıkmıştır.

4. LİDERLİK, SİYASAL KATILIM, KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK VE KÜLTÜREL EĞİLİMLERE DAİR İLİŞKİSEL LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde liderlik, siyasal katılım, Karanlık Üçlü Kişilik ve kültürel eğilimlerin birbirleriyle olan ilişkilerini doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamaktadır. İlgili değişkenlerin bazılarının (siyasal katılım-Karanlık Üçlü) aralarındaki ilişkiye dair çalışmalar ise son yıllarda yükselişe geçmiştir. Bu bölümde bu tez çalışmasına konu olan ilgili değişkenlere dair literatürde yer alan ilişkisel çalışmalar ele alınacaktır.

Siyaset bilimi literatüründe kişilik üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak toplum tarafından kabul edilebilir olan istendik, normal/olumlu kişilik özellikleri üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Kişilik özellikleri ile siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele inceleyen Güney Kore merkezli bir çalışmada siyasal katılım düzeylerinin Büyük Beşli kişiliğin alt boyutlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Bu kapsamda açıklık alt boyutunun protesto etme, mitinge katılma gibi eylemsel siyasal davranışlar ile pozitif yönde; uyumluluk alt boyutunun dilekçe yazma davranışı ile negatif yönde ve sorumluluk alt boyutunun siyasal kampanyalara bağış yapma, haberleri takip etme gibi bireysel siyasal davranışlarla pozitif yönde ilgili olduğu ortaya konmuştur (Havd., 2013: 511). Türkiye’de üniversite öğrencilerinin siyasal katılım düzeyleri ile dışadönüklük, deneyimlere açıklık, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge alt boyutlarından oluşan Büyük Beşli kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan Erdinç (2017)’in tez çalışması olumlu kişilik özellikleri ile siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bu çalışmaya göre bireylerin kişilik alt boyutları ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler vardır. Örneğin kişiliğin uyumluluk altı boyutu ile siyasal katılımın siyasal eylem düzeyi arasında, deneyimlere açıklık alt boyutu ile siyasal partilere üye olma arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki olduğu ortaya konmuştur. Kişiliğin olumlu yanlarına odaklanan çalışmaların yanı sıra negatif yanları olan Karanlık Üçlü kişilik özellikleri ile siyasal katılım davranışları arasındaki ilişkilere odaklanan çalışmalara da son yıllarda rastlanmaktadır. Chen ve arkadaşlarının 2020 tarihli çalışmasında kişilik ve siyasal katılım arasındaki ilişkilerin olumlu kişilik özellikleri üzerinden ele alınışı eleştirilirken negatif sosyal davranışlar olan Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin siyasal davranışlar ile olan ilişkisine odaklanılmıştır. Karanlık Üçlü

kişiliğin alt boyutlarından olan psikopati ve narsisizmin siyasal ilgi ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu bulunurken narsisizm alt boyutunun politik bilgi ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. İlgili çalışmada psikopati ve narsisizm boyutlarının siyasal katılım davranışlarını doğrudan pozitif yönde etkilediği de elde edilirken psikopati ve Makyavelizm boyutu yüksek olan bireylerin narsisizm boyutu yüksek olan bireylere göre siyasal bilgi yönünden daha yüksek puanlar aldığı görülür. Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin siyasal davranışın yordayıcısı olarak ele alındığı bir diğer çalışma ise Daus Peterson ve Palmer (2021)'in Karanlık ve Aydınlik Üçlü kişilik özellikleri üzerinden siyasal katılım ve siyasal hırsı ele aldıkları çalışmadır. Bu çalışma kapsamında Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin Aydınlik Üçlü kişilik özelliklerine göre siyasal katılım davranışları ve siyasal hırs üzerinde daha belirgin etkiye sahip olduğu elde edilmiştir. Ayrıca Aydınlik Üçlü'nün alt boyutları olan insanlığa inanç ve hümanizm alt boyutları ile siyasal katılım davranışları arasında da pozitif yönde ilişki olduğu ortaya konmuştur. Normatif (örn. oy verme) ve normatif olmayan (örn. caddeleri kapatma) siyasal davranışlar ile Karanlık Üçlü kişilik ilişkisini ele alan bir diğer çalışma Rogoza ve arkadaşları (2022) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında Polonyalı ve İngiliz gençlerden toplanan iki farklı veri seti üzerinden siyasal katılım davranışları, Karanlık Üçlü kişilik üzerinden ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda narsisizm ve psikopatinin siyasal katılım davranışları ile tutarlı ilişkiye sahip olduğu ortaya konmuştur.

Karanlık Üçlü kişilik ile siyasal katılım ilişkisini elen çalışmalara literatürde yeni yeni rastlanmaya başlanılsa da yapılacak güncel çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Karanlık Üçlü kişilik ve liderlik algısı ya da Karanlık Üçlü kişilik ve kültürel eğilimlerin birbirleriyle olan ilişkilerine dair literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. İlerleyen dönemlerde ilgili değişkenler arası ilişkilere dair yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulacaktır.

Bireylerin içerisinde yer aldıkları kültürün bireyci ya da toplulukçu olması pek çok davranışını şekillendirdiği gibi siyasal davranışlarını da şekillendirmektedir. Bu doğrultuda Kafetsios ve Kateri (2022)'nin çalışmasına bakıldığında gençlerin kültürel eğilimlerinin eşitsizliğe karşı yüklemelerini ve siyasal katılıma karşı tutum ve niyetlerini ne derece etkilediğine odaklanılmıştır. Çevrimiçi yollarla yapılan deney kapsamında toplulukçu benlik kurgusunun siyasal bağlılık ve siyasal güveni olumlu yönde yordadığı elde edilirken siyasal bağlılık niyetinin bir göstergesi olmadığı ortaya konmuştur. Akarçay (2016) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise Türkiye ve İsveç'te kültürün

siyasal katılım üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Nitel yöntemle yapılan bu çalışmada İsveç'in korporatist yapısının güçlü katılım mekanizmaları aracılığıyla desteklenerek kamu politikalarının belirlenmesinde, yasaların yapılmasında yalnızca kurumları değil örgütleri de dahil ederek kapsayıcı bir siyasal katılım sağladığı varsayılırken Türkiye'de yerleşmiş olan kültürel anlayışın grup temelinde olsa da evrenselcilik ya da kolektivizm gibi anlayışlardan farklı olduğu ve birey-toplum-devlet üçlemesinin birbirlerinden ayrışmaması nedeniyle devletin kendisini toplum dışında ve üstünde görmesinin, yönetici-halk etkileşimini sekteye uğrattığı dolayısıyla siyasal katılım gösterirken bireylerin daha kısıtlı bir anlayışla hareket etmesine sebep olduğu çıkarımı yapılmıştır. Özetle İsveç'in korporatist kültürü bireylerin daha fazla siyasal katılım sergilemesini desteklerken Türkiye'de benimsenen birey odaklı grup kültürünün devletin kendisini toplum dışında ve üstünde konumlandırması nedeniyle bireylerin siyasal katılımını kısıtlı yönde desteklediği ifade edilmiştir (Akarçay, 2016: 401).

Yapılan literatür taraması sonucunda siyasal katılım değişkeninin bu teze konu olan değişkenler dışında farklı pek çok değişkenle ilişkisi olduğu ortaya konurken, liderliğin daha çok işletme, pazarlama, insan kaynakları gibi iktisadi temele dayalı örnekler üzerinden ele alınması nedeniyle siyaset bilimi kavramları ile ilişkisini ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Özellikle siyasal liderlik konusunda felsefi temellendirmelerden bağımsız daha nicel ve liderliğin ortaya çıkışını etkileyen unsurları da kapsayan genişletilmiş çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Kültürel eğilimlerin ise sosyal psikoloji, sosyoloji gibi disiplinler dışında siyaset bilimi gibi disiplinler tarafından da çalışılarak içerisinde yaşanan toplumun siyasal davranışlarına dair derinlemesine bilgiler elde edilmesi gerekmektedir. İlgili tez çalışması, literatürde yer alan bu eksikliklere odaklanarak kısmen de olsa tamamlayıcı bir anlayış benimser ve nicel yöntem aracılığıyla bu anlayışını temellendirmeye çalışmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıklarının yanı sıra araştırmanın deseni, alan araştırmasının kapsamını oluşturan evren ve örneklem grubu, veri toplama araçları, araştırmanın amacına dair hipotezler ve araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi için kullanılan istatistiksel teknikler yer almaktadır. Ek olarak bu çalışma, sosyal bilimlerdeki saha çalışmalarında uyulması gereken metodolojik ilkelere ve veri analiz tekniklerine uygun yürütülmüştür.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, ilk amaç, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu bazı sosyo-demografik değişkenlerin, demokratik liderlik algıları üzerindeki etkisinin var olup olmadığını incelemektir. İkinci amaç ise bu katılımcıların, demokratik liderlik algısı ile siyasal katılım düzeyi, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri alt boyutları (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) ile kültürel eğilimler (bireycilik, toplulukçuluk) arasında ilişki olup olmadığını araştırmak ve demokratik liderlik algısının, tüm bu değişkenlerden tarafından ne ölçüde yordandığını tespit etmektir. Literatürde, tüm bu değişkenlerin bir arada olduğu bir çalışma bulunmadığı için, bu tez çalışması, bireylerin demokratik liderlik algılarının içinde bulundukları kültürel ve bireysel özelliklerden ne kadar etkilendiklerinin ön bir değerlendirmesi olacaktır. Demokratik liderlik algısı ile Karanlık Üçlü kişilik özellikleri, bireycilik ve toplulukçuluk eğilimleri ve siyasal katılım düzeyinin ilişkisini anlamak ve ortaya koymak amacıyla öncelikle kısıtlı da olsa literatür taraması yapılacaktır ve anket çalışması gerçekleştirilecektir. Anket çalışması sonucunda bireylerin demokratik liderlik algılarının, onları oluşturan kişisel, toplumsal ve siyasal değişkenlerle anlamlı ilişkisinin olup olmadığı ortaya konmuş olacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Gelişmekte olan disiplinler arası bir yaklaşım olan siyaset psikolojisi, siyasal davranışı analiz ederek birtakım genellemeler ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da katılımcıların demokratik liderlik algılarına odaklanılarak bu algının alt boyutlarının bireyin siyasal davranışını nasıl etkilediği çeşitli değişkenler üzerinden ifade edilecektir. Siyaset bilimi literatüründe siyasal davranışlar, çoğunlukla “normal” sayılan olumlu kişilik özellikleri üzerinden ele alındığı için bu çalışmanın kapsamında yer alan kişiliğin

negatif yönlerinin siyasal davranışlara etkisi, literatür bulgularına yeni bir boyut getireceği için önemlidir.

Siyaset psikolojisi literatüründe yer alan liderlik, kültür gibi toplumsal boyutlu bir kavramın yanı sıra, kişilik ve siyasal katılım gibi bireysel boyutlu kavramlar bir arada çalışılarak toplumsal ve kişisel unsurların aralarındaki ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır. Siyaset psikolojisinin bireysel boyutunun yanında toplumsal boyutuna da vurgu yapan bu çalışma bu yönüyle farklılık göstermektedir.

3. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma tanımlayıcı ve ilişkisel/korelasyonel araştırma desenine sahip olup, liderlik algısına etki eden psikolojik ve siyasal dinamikleri belirlemeye çalışmaktadır. Demokratik liderlik algısına etki eden siyasal katılım düzeyi, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri ve kültürel eğilimlerin etkisinin incelendiği bu çalışma özgün bir çalışmadır. Kolayda/rastgele örneklem yoluyla gerçekleştirilmiş ve yalnızca Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencileri üzerinde uygulandığı için örneklem genellemesi bakımından kısıtlılık taşımaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bu çalışma için Afyon Kocatepe Üniversitesi merkez kampüsünde yer alan dört yıllık fakülte öğrencileri araştırma evreni olarak kabul edilmiştir. Araştırma sürecinin başladığı anda 25.685 olarak tespit edilen öğrenci sayısı evreni oluşturmaktadır. Örneklem hesaplama formülasyonu kullanılarak %95 güvenirlilik aralığı ve %5 hata payı ile minimum 379 öğrencinin araştırmaya alınması planlanmış olup, 412 öğrencinin araştırmaya katılımı sağlanmıştır. Araştırmaya 2022 yılı Mart-Haziran ayları arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi SBKY, Maliye, İktisat ve İşletme, İngilizce İşletme bölümleri, Mühendislik Fakültesi Elektrik Mühendisliği bölümü, Hukuk Fakültesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, Özel Eğitim Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği ile Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji, Felsefe ve Sosyoloji, Türk Dili Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gören, toplam 412 (278 kadın, 134 erkek) öğrenci katılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE TEKNİKLERİ

Çalışmada, veri toplama aracı olarak anket çalışması yürütülmüş olup, Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan gerekli tüm izinler alınmıştır (bkz. EK 1: ETİK KURUL İZNİ). Anketler, kişisel verilerin gizliliğine uygun

olarak ve gönüllülük esasıyla, öğrencilerin ders saatleri içerisinde 2022 yılı Mart-Haziran ayları arasında uygulanmıştır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencilerine, kolayda örnekleme (convenient sampling) yoluyla, Sosyo-demografik Bilgi Formu, Siyasal Katılım Ölçeği (Keçe ve Dinç, 2015), Üsküdar Demokratik Liderlik Algısı Ölçeği (USDELID) (Tarhan ve Tutgun Ünal, 2021), SD3 Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği (Özsoy vd., 2017) ve INDCOL Ölçeği (Wasti ve Erdil, 2007) uygulanmıştır. Anket uygulamasının yaklaşık 15-20 dakika aralığında sürdüğü görülmüştür. Anket uygulama sürecinden sonra elde edilen veriler, istatistik veri programı olan SPSS ile Korelasyonel, Standart Çoklu Regresyon ve Varyans Analizleri ile değerlendirmeye alınmış ve sonuçlar raporlanmıştır. Çalışmada veri toplanmasına yardımcı olan anket çalışmasında yer alan formlar şunlardır:

5.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Anketin birinci kısmı olan sosyo-demografik bilgilere ilişkin yazar tarafından oluşturulmuş soru formunda; öğrencinin cinsiyeti, yaşı, fakültesi, bölümü, sınıfı, kendisinin ve ailesinin gelir düzeyleri gibi sosyo-demografik ve ekonomik değişkenlere ilişkin soruların yanı sıra, kendisinin ve ailesinin siyasal ilgi düzeyine, siyasal ideolojik düşünce yapılarına ilişkin sorular da yöneltilmiştir (Bkz. EK 2: ANKET). Siyasal ideolojik düşünce biçimleri, temel olarak 7 kategoriye (1.Radikal Sol, 2.Sol, 3.Sola Yakın, 4.Orta, 5.Sağa Yakın, 6.Sağ, 7.Radikal Sağ) ayrılmıştır. Siyasal ideolojik düşünme biçimlerini saptamak amacıyla üzerinde uzlaşıya varılmış geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının olmadığı görülmüştür. Alan yazında yer alan bazı çalışmalarda siyasal ideolojiyi saptamaya yönelik olarak sorulan sorulardan ve bu doğrultuda belirlenen siyasal derecelendirme aralıklarından yola çıkılarak 7’li bir derecelendirme yapılmıştır. Bu derecelendirmenin seçilme nedeni ve gerekçeleri alan yazında yer alan örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Katılımcıların siyasal ideolojilerini belirlemeye yönelik olan “Kendinizi siyasal açıdan nerede görüyorsunuz?” sorusuna dair Hasta ve Dönmez (2009: 23) gazetelerden yola çıkarak “aşırı sağ, ılımlı ve aşırı sol” olmak üzere 3’lü bir derecelendirme yaparken, Gümüş (2009: 135) aşırı soldan aşırı sağa “aşırı sol, ılımlı sol, ılımlı sağ, aşırı sağ, tercihim yok ve diğer” olarak 4 seçenekli bir yaklaşım benimsemiştir. Sağ ve sol ayrımına yönelik iki uçlu, eşit ya da eşit olmayan sayıda ölçek noktasından oluşmuş, çoğunluğu 10-11 aralıklı ve tek boyutlu ölçme araçları kullanılırken (Kroh, 2007), Gümüş (2009: 135) 4’lü bir skala, Jost ve Thompson (2000)’in çalışmasından yola çıkan Hasta ve Karaçanta (2007: 26) 5’li bir skala (1: sağ, 5: sol) kullanarak siyasal

ideolojik eğilimleri ölçmeye çalışmışlardır. Karayeğen (2015: 121) ise çalışmasında sağ ve sol eğilimler arasına 9'lu bir puan aralığı yerleştirerek (1: sağ, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9: sol) ideolojik eğilimleri ölçmeye çalışmıştır. Özkılıççı (2020)'nin sınıflandırmasını örnek alan Aydoğan (2021) ise ideolojik eğilimleri 1'den 8'e kadar soldan sağa puanlamış ve bireylerin siyasal konumlarını puanlamaya çalışmıştır. Bu çalışmada yer verilen 7'li derecelendirmeye en benzer bir örnek ise Çavdar (2018)'in tez çalışmasında yer verdiği 5'li skaladır. Bu skalada seçenekler soldan sağa (sol-sola yakın-ne sağ ne sol-sağa yakın-sağ) şeklinde sıralanmaktadır. Görüldüğü üzere siyasi ideolojilerin derecelendirme ölçekleri aracılığıyla ölçülmesi, çalışmayı yapan kişilerin belirlediği aralıklar üzerinden şekillenebilmektedir. Likert tipi soruların seçenek sayısına dair tartışmalara literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu konudaki tartışmaların kaynağı, kullanılacak seçenek sayısının ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde olan etkisidir. Likert tipi sorunun 3 seçenekli olmasının yeterli olacağı görüşünde olanlar kadar 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11 ve 101 seçenekten oluşması gerektiği görüşünde olanlar da söz konusudur. Preston ve Colman (2000: 12)'a göre 2, 3 ve 4 seçenekten oluşan derecelendirmelerin en düşük, 5 ve 6 seçenekten oluşan derecelendirmelerin orta ve 7-10 seçenekten oluşan derecelendirmelerin yüksek geçerlik, güvenirlik ve kullanıcı tercihinine sahiptir (akt. Turan vd., 2015: 190). Derecelendirmelerin hangi ifadelere karşılık geldiğinin ifade edilip edilmemesine dair tartışma da Likert tipi sorulara dair başka bir tartışmadır. Tüm seçeneklerin etiketlenmesi ya da uç değerlerin etiketlenip ara değerlerin boş bırakılması konusunda yaşanan ikilemi Cabooter ve Schillewaert (2010: 244), yaptıkları çalışmayla tüm seçenekleri etiketlemenin algılama, fark edilme ve çekiciliği olumlu etkilerken boş bırakma, hatalı işaretleme yapma ve aşırı uçlara yönelme gibi eğilimleri azalttığı şeklinde ortaya koymuşlardır (akt. Turan vd., 2015: 191). Tek sayılı derecelendirmelerde (5'li, 7'li vb.) yer alan tarafsızlık/kararsızlık seçeneği olan “orta”, “ılımlı” gibi ifadelerin gerçekten ortalama bir durumu ifade etmesinin yanı sıra katılımcılar lehine konuya dair herhangi bir tutum veya fikirleri olmadığı durumları, konuya dair tutum ve fikirlerini tam olarak tanımlayamadıkları durumları ve değerlendirme sürecinde gerçekten dengede hissettikleri durumları ifade etmek için kullanıldıkları Shaw ve Wright (1967) tarafından ifade edilmiştir (akt. Turan vd., 2015: 191-192). Bu nedenlerle bu çalışmada yer alan derecelendirme 5'li derecelendirmenin daha da detaylı bir formu olan 7'li derecelendirmedir.

5.2. SD3 KISALTILMIŞ KARANLIK ÜÇLÜ ÖLÇEĞİ

Orijinal adı “Dark Triad Dirty Dozen” olan ve Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen SD3 Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği, Makyavelizm, Narsisizm ve Psikopati alt boyutlarından oluşmaktadır. Her alt boyutunda dörder maddenin yer aldığı 12 maddeden oluşan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması Özsoy ve arkadaşları (2017) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada beşli Likert ölçek şeklinde kullanılsa da Jonason ve Webster (2010) dokuzlu Likert formatını önermektedir. Orijinal formunda Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı, subklinik narsisizm, Makyavelizm ve subklinik psikopati için sırasıyla 0.70, 0.70 ve 0.79 olarak bulunurken ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise 0.88 bulunmuştur.

5.3. SİYASAL KATILIM ÖLÇEĞİ

Demokratik Katılım Ölçeği, Keçe ve Dinç (2015) tarafından geliştirilen 28 maddeden oluşmakta ve katılımcılardan “1 (hiçbir zaman)” ile “3 (her zaman)” arasında tercih yapmasını ister. Siyasal ve toplumsal katılım olarak iki boyuttan oluşan ölçeğin siyasal katılım bölümü tartışmalardan başlayarak propaganda ve eylem yapmaya kadar giden boyutlarda yedi alt faktöre ayrılırken, toplumsal katılım boyutunun toplumsal konularda görüş belirtmeden STK’larda görev almaya kadar beş faktörden oluştuğu görülür ve ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için 0.91 olarak saptanmıştır (Dinç ve Keçe, 2015: 199). Bu araştırmada ise, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.93 olarak hesaplanmıştır.

5.4. BİREYCİLİK VE TOPLULUKÇULUK ÖLÇEĞİ (INDCOL)

Katılımcıların kültürel eğilimlerini ölçmek için Triandis (1995) tarafından oluşturulup Wasti ve Erdil (2007) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçe’ye çevrilen INDCOL ölçeği, yatay bireycilik, dikey bireycilik, yatay toplulukçuluk, dikey toplulukçuluk olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. 37 sorudan oluşan ölçek, beşli Likert ölçek şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin boyutlarının Cronbach Alfa değerleri sırasıyla; yatay bireycilik 0.71, dikey bireycilik 0.67, yatay toplulukçuluk 0.73, dikey toplulukçuluk 0.72’dir (Acartürk, 2016: 26). Bu çalışmada ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, yatay toplulukçuluk için 0.76, yatay bireycilik için 0.76, dikey toplulukçuluk için 0.74, dikey bireycilik için 0.77 olarak hesaplanmıştır.

5.5. DEMOKRATİK LİDERLİK ALGISI ÖLÇEĞİ (USDELID)

Tarhan ve Tutgun Ünal (2021) tarafından geliştirilen 25 maddelik ölçek, demokratik liderlik algısını ölçmeyi amaçlayan 25 maddeden oluşmaktadır. Adalet odaklılık, hesap

verebilirlik, özgürlükçülük/çoğulculuk ve katılımcılık olmak üzere dört alt boyuttan oluşan ölçek, beşli Likert derecelendirmesi üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte yer alan 24 madde normal puanlanırken, 23. madde ters puanlanmaktadır. Bu çalışmada değişken sayısının fazla, katılımcı sayısının daha kısıtlı olması nedeniyle, korelasyon ve çoklu regresyon analizinde alt boyutlar yerine toplam puan kullanılmıştır. Ölçeğin tamamının Cronbach Alpha değeri 0.97 iken alt boyutlarına dair Cronbach Alpha değerleri adalet odaklılık için 0.93, hesap verebilirlik için 0.94, özgürlükçülük/çoğulculuk için 0.97 ve katılımcılık için 0.94 olarak ifade edilmiştir (Tarhan ve Tutgun Ünal, 2021: 103). Bu çalışmada ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları adalet odaklılık için 0.85, hesap verebilirlik için 0.90, özgürlükçülük/çoğulculuk için 0.88 ve katılımcılık için 0.84 bulunurken, tüm ölçeğin güvenirlik katsayısı ise 0.95 olarak hesaplanmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

6.1.TEMEL HİPOTEZ

Çalışmanın ana araştırma konusu yani temel hipotezi şudur:

H_{A1}: Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları ile Karanlık Üçlü kişilik özellikleri, siyasal katılım düzeyleri ve kültürel eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.

H_{A2}: Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri, siyasal katılım düzeyleri ve kültürel eğilimleri tarafından anlamlı bir şekilde yordanmaktadır.

Daha önce benzer bir çalışma olmadığı ve literatürde kısıtlı çalışmalar bulunduğu için bu tez çalışmasında, hipotezlerde anlamlılığın belirgin bir yön tayini yapılamamaktadır ve daha az sayıda alt hipotez oluşturulmuştur. Bu çalışmadan hareketle, daha derinlemesine çalışmalar yapılması önerilmektedir.

6.2.ALT HİPOTEZLER

H₁: Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.

H₂ : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, ailenin siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

H₃ : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

H₄: Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal eğilimlerine göre farklılık göstermektedir.

7. ARAŞTIRMA SONUCU ELDE EDİLEN VERİLERE YÖNELİK ANALİZ TEKNİKLERİ

Yapılan analizlerden önce, veri tarama ve temizleme işlemleri yapılmış, kayıp veriye rastlanmamış, analize tabi tutulan verilerin (Skewness/çarpıklık ve kurtosis/yığılma testleri) normal dağılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Standart Çoklu Regresyon analizi için ise normalite, doğrusallık, varyans homojenliği gibi sayıtlar desteklenmiştir. Tüm işlemler SPSS 26.0 Programı yardımı ile gerçekleştirilmiştir.

8. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde toplanan verilen analiz sonuçlarına yer verilerek bu sonuçlar istatistiki bilgiler çerçevesinde yorumlanacaktır.

8.1. ARAŞTIRMANIN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİNE DAİR BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, gelir durumu, yaşanılan yer, siyasete ilgi, ailelerinin siyasete ilgisi ve siyasal eğilimlerine dair veriler oluşturulan frekans tabloları çerçevesinde yorumlanacaktır.

Tablo 6: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	278	67,5
Erkek	134	32,5
Toplam	412	100,0

Örnekleme oluşturan katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin frekans analizi ile yüzdelik dağılımları Tablo 5'te gösterilmiştir. Analiz, 278 kadın ve 134 erkek olmak üzere toplamda 412 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların %67,5'inin kadın, %32,5'inin de erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların kadın-erkek oranlarındaki dağılıma bakıldığında görülen farklılık, çalışmaya katılım konusunda kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha fazla gönüllü olması şeklinde açıklanabilir.

Tablo 7: Katılımcıların Yaşlarının Dağılımları

Yaş	N	%
17-20	69	16,7
20-23	245	59,5
23-26	73	17,7
26-29	11	2,7
29 ve üzeri	14	3,4
Toplam	412	100,0

Çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 7’de gösterilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu olan %59,5’ini 20-23 yaş aralığı oluştururken 26-29 yaş aralığının %2,7 ile örneklemin en küçük grubunu oluşturduğu görülmektedir. Çalışmanın örneklemini üniversite öğrencilerinden oluştuğu için yaş grubunun 20-23 aralığında yoğunlaşması doğal bir sonuç olarak görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Eğitim Gördükleri Fakülteler

Fakülteniz	N	%
Fen Edebiyat	209	50,7
İİBF	113	27,4
Eğitim	44	10,7
Hukuk	34	8,3
Vet, Tekn, Müh, vd.	12	2,9
Toplam	412	100,0

Çalışma kapsamında Afyon Kocatepe Üniversitesi’nden veri toplanmıştır. Toplanan verilerden yola çıkılarak yapılan frekans analizi sonucunda Tablo 8’de yer alan katılımcıların fakültelere göre dağılımına bakıldığında %50,7 ile en yüksek katılımcı sayısının Fen Edebiyat Fakültesi’nde olduğu görülürken İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nin %27,4 ile ikinci en yüksek katılımcı sayısına sahip olduğu görülür.

Tablo 9: Katılımcıların Sınıf Düzeyleri

Sınıf Düzeyi	N	%
1	135	32,8
2	63	15,3
3	123	29,9
4	91	22,1
Toplam	412	100,0

Çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların sınıf düzeylerine yönelik Tablo 9'da yer alan bilgilere bakıldığında %32,8'inin birinci sınıf öğrencisi, %29,9'unun da üçüncü sınıf öğrencisi olarak en fazla yüzdeliğe sahip olduğu görülür.

Tablo 10: Katılımcıların En Uzun Süre İkamet Ettikleri Yer

Yerleşim Yeri	N	%
Köy	44	10,7
İlçe	91	22,1
İl	134	32,5
Büyükşehir	143	34,7
Toplam	412	100,0

Örneklemini oluşturan katılımcıların en uzun süre ikamet ettikleri yere dair frekans analizine Tablo 10'da yer verilmiştir. Katılımcıların %34,7'sinin en uzun süre büyükşehirde ikamet ettiği görülürken %32,5'inin de illerde ikamet ettiği görülmektedir. İnsan davranışlarının yaşanılan çevre etkisi ile oluştuğu düşüncesinden yola çıkılarak bu çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların büyük çoğunluğunun düşüncelerinin büyükşehir ve il gibi daha büyük yerleşim birimlerince şekillendirildiği görülmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Aylık Gelir Düzeyleri

Gelir Düzeyi	N	%
1000 TL altı	192	46,6
1001-1500 arası	94	22,8
1501-2000 arası	44	10,7
2001-2500 arası	28	6,8
2501 ve üzeri	54	13,1
Toplam	412	100,0

Ekonomik gelir düzeyi bireylerin yaşamlarının inşası için gereken temel unsurlardan birisidir. Bu nedenle bu tez çalışmasında hakkında bilgi toplanan konulardan birisi de katılımcıların aylık gelir düzeyidir. Katılımcıların gelir düzeylerine konu olan tutarlar belirlenirken mevcut öğrenci kredi ve burs tutarları temel alınmıştır. Tablo 10'da frekans analizine yer verilen aylık gelir düzeylerine göre katılımcıların yaklaşık yarısı olan %46,6'sının aylık gelir düzeyinin 1000 TL ve altında olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Siyasete İlgisi

Siyasete İlgisi	N	%
Hiç	94	22,8
Biraz	200	48,5
Oldukça	72	17,5
Her Zaman	46	11,2
Total	412	100,0

Siyasal katılım, farklı düzeylerde ve biçimlerde sergilenmektedir. Siyasal ilgi de siyasal katılım biçimleri arasında yer almaktadır. Tablo 12’de katılımcıların siyasal ilgi düzeylerine dair bilgilere yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların %48,5’inin yani neredeyse yarısının siyasete biraz ilgili oldukları görülmektedir. Siyasete hiç ilgi duymayanların yüzdesi ise katılımcıların ikinci büyük çoğunluğunu oluşturarak katılımcıların %22,8’ini oluşturmaktadır.

Tablo 13: Katılımcıların Ailelerinin Siyasete İlgisi

Aile İlgisi	N	%
Hiç	68	16,5
Biraz	212	51,5
Oldukça	104	25,2
Her Zaman	28	6,8
Toplam	412	100,0

Bireylerin yetişmesinde aile kaçınılmaz bir rol oynamaktadır. Sergilediği siyasal davranışların oluşumunda da bu rolün katkısı yadsınamaz. Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların ailelerinin siyasal ilgi düzeylerinin %51,5’i biraz ilgili iken %25,2’si oldukça ilgili olduğu görülmektedir. Katılımcıların ilgi düzeyleri ile ailelerinin ilgi düzeyleri birlikte incelendiğinde benzerlik gösterdikleri, aileleri gibi katılımcıların da siyasete ilgilerinin en yüksek “biraz” düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Katılımcıların Siyasal Eğilimleri

İdeolojik Düşünce Biçimleri	N	%
Sol	131	31,8
Orta/İlmli	199	48,3
Sağ	82	19,9
Toplam	412	100,0

Örnekleme oluşturan katılımcıların ideolojik düşünce biçimlerine dair frekans analizine bakıldığında katılımcıların bir yönelim belirtmektense orta yolcu bir seçim yaptıkları görülmektedir. Bu doğrultuda Tablo 14’e bakıldığında katılımcıların %48,3’ünün ideolojik olarak ortada/ılımlı eğilimler sergilediği görülürken diğer ideolojik eğilimlerden olan sağın %19,9 ve solun %31,8 olduğu görülmektedir. Katılımcıların

verdikleri yanıtların çoğunluğunu orta olarak ifade etmeleri katılımcıların ideolojilerini ifade ederken çekimser davrandıkları düşüncesini akla getirmektedir.

8.2.ARAŞTIRMANIN ANA DEĞİŞKENLERİNE DAİR BULGULAR

8.2.1. Farklılık Analizleri ve İstatistikî Bulgular

H₁: Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.

Tablo 15: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	t	P
Kadın	278	4,1194	0,67600	0,439	.661
Erkek	134	4,0884	0,66672		
Toplam	412	4,1093	0,67234		

Tablo 15 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için Bağımsız Grup T-Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda kadın ($X = 4,1194$ ve $SS = 0,67600$) ve erkek ($X = 4,0884$ ve $SS = 0,66672$) grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır [$t(412) = 0,439$ ve $p = .661$]. Ortalamalar incelendiğinde kadın öğrencilerin demokratik liderlik algılarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülse de yapılan analiz sonucunda anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Yaşa Göre Farklılıklarının İncelenmesi

Yaş	N	$\bar{x}$	SS	F	p
17-20	69	4,1449	0,62373	1,746	.139
20-23	245	4,0658	0,69149		
23-26	73	4,1129	0,68259		
26-29	11	4,3857	0,48100		
29 ve üzeri	14	4,1093	0,53150		

Tablo 16 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının yaş gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p değeri (.139), $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için yaş grupları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ortalamalar incelendiğinde ise 26-29 yaş grubu aralığındaki katılımcıların demokratik liderlik algılarının diğer yaş gruplarına göre

daha yüksek olduğu görülürken elde edilen p değeri anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 17: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Fakültelere Göre Farklılıklarının İncelenmesi

Fakülte	N	$\bar{x}$	SS	F	p
Fen Edebiyat	209	4,1160	0,65171	1,891	.111
İİBF	113	4,0124	0,76351		
Eğitim	44	4,3164	0,54497		
Hukuk	34	4,1765	0,42196		
Vet., Tekn. vd.	12	3,9567	0,95916		

Tablo 17 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının fakültelere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p (.111) olarak bulunmuştur. Elde edilen p değeri (0,111), $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için fakülteler arasında katılımcıların demokratik liderlik algısı açısından anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 18: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi

Sınıf	N	$\bar{x}$	SS	F	p
1	135	4,1520	0,65424	1,053	0,369
2	63	4,2013	0,65064		
3	123	4,0647	0,66702		
4	91	4,0426	0,71864		

Tablo 18 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p (.369) olarak bulunmuştur. Elde edilen p değeri (.369), $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için sınıf düzeyleri arasında demokratik liderlik algısı açısından anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 19: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Yaşanılan Yere Göre İncelenmesi

Yaşanılan Yer	N	$\bar{x}$	SS	F	p
Köy	44	4,1682	0,64978	0,748	.524
İlçe	91	4,1793	0,59653		
İl	134	4,0991	0,69021		
Büyükşehir	143	4,0562	0,70826		

Tablo 19 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının en uzun süre yaşanan yere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p (.524) olarak bulunmuştur. Elde edilen p değeri (.524), $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için en uzun süre yaşanan yerler arasında demokratik liderlik algısı açısından anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 20: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Bireysel Aylık Gelirlerine Göre İncelenmesi

Aylık Gelir	N	$\bar{x}$	SS	F	p
1000 TL ve altı	192	4,073	0,69361	0,784	.536
1001-1500 TL	94	4,0962	0,67252		
1501-2000 TL	44	4,0909	0,71639		
2001-2500 TL	28	4,2557	0,49559		
2501 TL ve üzeri	54	4,2067	0,64013		

Tablo 20 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının bireysel aylık gelirlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p değeri (.536) olarak bulunmuştur. Elde edilen p değeri (.536), $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için gelir düzeyleri arasında demokratik liderlik algısı açısından anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Yapılan farklılık analizleri sonucunda katılımcıların cinsiyet, yaş, fakülte, sınıf düzeyi, yaşanan yer ve aylık bireysel gelir düzeyleri ile demokratik liderlik algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamadığı ortaya konmuştur. Bu doğrultuda H_1 hipotezi olan “ H_1 : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır” hipotezinin doğrulanmadığı görülmektedir.

Araştırmanın hipotezlerinden olan “ H_2 : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, ailenin siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir” hipotezi kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 21: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Ailelerinin Siyasete İlgil Düzeylerine Göre İncelenmesi

Ailenin Siyasete İlgisi	N	$\bar{x}$	SS	F	p
Hiç İlgileri Yok	68	4,0582	0,83266	1,020	.384
Biraz İlgililer	212	4,0926	0,63686		
Oldukça İlgililer	104	4,1227	0,65994		
Her Zaman İlgililer	28	4,3100	0,52759		

Tablo 21 incelendiğinde çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının ailelerinin siyasal ilgi düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi ve farklılığın hangi ilgi düzeyinde daha belirgin olduğunu ortaya koymak amacıyla Scheffe analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların ailelerinin siyasal ilgi düzeyine dair p (.384) değeri elde edilmiştir. Elde edilen bu değer $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için ailelerinin siyasal ilgi düzeyleri ile katılımcıların demokratik liderlik algıları arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Ortalamalara bakıldığında ise ailesinin siyasete her zaman ilgili olduğunu söyleyen katılımcılar diğerlerinden daha yüksek ortalamaya sahiptir. Yapılan farklılık analizine baktığımızda bu çalışmanın hipotezlerinden olan H_2 hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

Araştırmanın hipotezlerinden bir diğeri olan “ H_3 : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir” hipotezi kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 22: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Siyasete İlgil Düzeylerine Göre İncelenmesi

Siyasete İlgil	N	$\bar{x}$	SS	F	p
Hiç İlgim Yok	94	3,9928	0,85859	2,956	.032
Biraz İlgiliyim	200	4,1076	0,56656		
Oldukça İlgiliyim	72	4,1122	0,73071		
Her zaman ilgiliiyim	46	4,3504	0,750541		

Tablo 22 incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının siyasal ilgi düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi ve farklılığın hangi ilgi düzeyinde daha belirgin olduğunu ortaya koymak amacıyla Scheffe

analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda p (.032) olarak bulunmuştur. Elde edilen p değeri (.032), $p < 0.05$ 'ten küçük olduğu için katılımcıların siyasete ilgi düzeyleri ile demokratik liderlik algıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ortalamalar incelendiğinde ise “hiç ilgim yok” ve “her zaman ilgiliyim” yanıtını veren öğrencilerin demokratik liderlik algılarına dair ortalamalarının diğer ilgi düzeyindekilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan farklılık analizi sonucunda bu çalışmanın hipotezlerinden birisi olan H_3 hipotezi doğrulanmıştır.

H_4 : Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal eğilimlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 23: Katılımcıların Demokratik Liderlik Algılarının Siyasal Eğilimlerine Göre İncelenmesi

Siyasal Eğilimler	N	$\bar{x}$	SS	F	p
Sol	131	4,175	0,67528	2,095	.124
Orta/İlımlı	199	4,1019	0,72623		
Sağ	82	4,2854	0,60470		

Tablo 23 incelendiğinde çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algılarının siyasal eğilimlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının tespit edilmesi için tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda yapılan analize göre p (.124) değeri elde edilmiştir. Elde edilen bu değer $p < 0.05$ 'ten büyük olduğu için katılımcıların siyasal eğilimleri ile katılımcıların demokratik liderlik algıları arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir.

8.2.2. Korelasyon Matrisi ve Çoklu Regresyon Analizleri

Bu araştırmada, amaçlardan biri tüm değişkenler arasında ilişkiye bakmak ve üniversite öğrencilerinin siyasal katılım, içinde bulunulan kültürel eğilimler-yatay toplulukçuluk, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk, dikey bireycilik- ve Karanlık Üçlü kişilik özellikleri-narsisizm, Makyavelizm ve psikopati özelliklerinin (bağımsız değişkenler), demokratik liderlik algısı (bağımlı değişken) üzerindeki katkı düzeylerini saptamaktır.

Tüm değişkenlerin birbiriyle ilişkileri için Pearson Korelasyon Katsayısı Analizi ile çoklu regresyon analizi, SPSS programı ile gerçekleştirilmiştir. Analizlerden önce veri tarama ve temizleme işlemleri yapılmıştır (örn., Skewness/çarpıklık ve kurtosis/yığılma

testleri). Örneklem sayısı ($N = 412$), 50'den fazla olduğu için Kolmogorow-Smirnov değerleri dikkate alınmış ve elde edilen p değerinin $p > 0.05$ olmasına odaklanılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere dair ortalamalardan elde edilen değerler doğrultusunda verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Daha önce ifade edildiği üzere, çoklu regresyon analizi için ise önsayıtlar desteklenmiştir.

Tüm katılımcıların ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 24'te görülmektedir. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizlerine göre, demokratik liderlik algısı, siyasal katılım ($r = 0.18, p < 0.01$), kültürel eğilimlerden yatay toplulukçuluk ($r = 0.31, p < 0.01$), yatay bireycilik ($r = 0.22, p < 0.01$), dikey toplulukçuluk ($r = 0.13, p < 0.01$), dikey bireycilik ($r = 0.13, p < 0.05$) ve karanlık üçlü özelliklerinden yalnızca narsisizm alt boyutu ($r = 0.19, p < 0.01$) ile olumlu yönde anlamlı ilişkiye sahiptir. Karanlık üçlünün diğer alt boyutları olan Makyavelizm ve psikopati ile anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Diğer korelasyon değerleri alttaki tabloda verilmiştir.

Tablo 24: Betimleyici İstatistik ve Korelasyon Matrisi

Veri Araçları	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Demokratik Liderlik	1	0,18**	0,31**	0,22**	0,13**	0,13*	0,19**	0,02	-,01
2. Siyasal Katılım		1	0,11*	0,16**	0,11**	0,24**	0,17**	0,26**	0,27**
3. KE_Yatay Toplulukçuluk			1	0,02	0,58**	00	-0,03	-0,23**	-0,36**
4. KE_Yatay Bireycilik				1	0,09	0,38**	0,22**	0,01*	0,19**
5. KE_Dikey Toplulukçuluk					1	0,18**	-0,03	-0,15**	-0,23**
6. KE_Dikey Bireycilik						1	0,37**	0,30**	0,29**
7. KÜ_Narsisizm							1	0,56**	0,45**
8. KÜ_Makyavelizm								1	0,65**
9. KÜ_Psikopati									1
Ortalama	16,76	66,53	3,79	3,96	3,65	3,24	3,19	2,23	2,02
SS	2,80	18,64	0,58	0,42	0,61	0,76	1,12	1,05	0,99
<i>n</i>	412	412	412	412	412	412	412	412	412

Not1: KE: Kültürel eğilimler, KÜ: Karanlık Üçlü

Not2: * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$ (2-tailed)

Siyasal katılım, bireyin içinde bulunduğu kültürel eğilimler yani yatay toplulukçuluk, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk, dikey bireycilik ve Karanlık Üçlü kişilik özellikleri olan narsisizm, Makyavelizm ve psikopati özelliklerinin (bağımsız değişkenler), demokratik liderlik algısı (bağımlı değişken) üzerindeki katkı düzeylerini belirlemek için çoklu standart bir regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Tablo 24'te görüldüğü üzere, regresyon analizi sonucunda model anlamlı çıkmıştır [$R = 0,43, F(8,$

411) = 11,260, $p < 0,001$]. Tüm değişkenler toplam varyansın %18'ini açıklamaktadır ($R^2=0,18$; düzeltilmiş $R^2=0,17$). Ancak, tüm değişkenler arasında sadece siyasal katılım, yatay ve dikey toplulukçuluk, kültürel eğilimi ve narsisizm özelliklerinin demokratik liderlik algısına istatistiksel olarak anlamlı katkısı bulunmaktadır. Siyasal katkı düzeyi ($\beta = 0,12$, $t = 2,469$, $p = 0,014$), yatay toplulukçuluk ($\beta = 0,33$, $t = 5,578$, $p < 0,001$), yatay bireycilik ($\beta = 0,17$, $t = 3,356$, $p = 0,001$) ve narsisizm özellikleri ($\beta = 0,18$, $t = 3,022$, $p = 0,003$) anlamlı olarak demokratik liderlik algı düzeyini yordamaktadır. Bireysel katkı paylarına gelince, demokratik liderlik algısı varyansının %1'i siyasal katılım, %6'sı yatay toplulukçuluk, %2'si yatay bireycilik ve narsisizm kişilik özellikleri tarafından açıklanmaktadır. Cohen's d (1988) etki büyüklüğü kriterlerine göre ($\eta^2 = 0,01$) küçük etki, ($\eta^2 = 0,06$) orta büyüklükteki etki ve ($\eta^2 = 0,14$) büyük etki anlamına gelmektedir. Özetle, demokratik lider algısını, siyasal katılım düzeyi, yatay bireycilik ve narsisizm özellikleri küçük düzeyde bir etki büyüklüğü meydana getirirken, en fazla yordayıcı gücü olan yatay toplulukçuluk kültürel eğilimi orta düzeyde bir etki sağlamaktadır.

Tablo 25: Demokratik Liderlik Algısı Üzerine Standart Çoklu Regresyon Modeli

Veri araçları	Beta (β)	t	p	Bireysel katkı (part değeri)	R	R ²	ΔR^2	F (8,411)
					0.43	0.18	0.16	11.260
Siyasal Katılım	0.12	2.469	0.014*	0.111				
KE_Yatay Toplulukçuluk	0.33	5.578	0.000***	0.251				
KE_Yatay Bireycilik	0.17	3.356	0.001**	0.151				
KE_Dikey Toplulukçuluk	-0.10	-1.825	0.069	-0.082				
KE_Dikey Bireycilik	0.02	0.360	0.719	0.016				
KÜ_Narsisizm	0.18	3.022	0.003**	0.136				
KÜ_Makyavelizm	-0.04	-0.550	0.583	-0.025				
KÜ_Psikopati	-0.05	-0.758	0.449	-0.034				

***p < 0,001, ** p < 0,01; * p < 0,05; Δ : Düzeltilmiş R² değeri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemiz dahil, pek çok kültürde vurgulanan demokratik liderlik algısının ilişkili olduğu bazı bireysel yani psikolojik ve kültürel düzlemdeki değişkenleri saptamak için gerçekleştirilen bu tez çalışmasının ilk amacı, çeşitli sosyo-demografik değişkenlerin demokratik liderlik algısı üzerindeki etkisini incelemektir. İkinci amaç ise bireylerin demokratik liderlik algısı ile siyasal katılım düzeyi, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri alt boyutları (narsisizm, Makyavelizm ve psikopati) ile kültürel eğilimler (bireycilik, toplulukçuluk) arasında ilişki olup olmadığını araştırmak ve son olarak, demokratik liderlik algısının, tüm bu değişkenlerden tarafından ne ölçüde yordandığını ve her birinin katkı düzeylerini tespit etmektir. Nitekim, ilk amaçla ilgili olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre demokratik liderlik algısı bizim örneklemimizde cinsiyet, yaş, fakülte, gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır. Ancak kendisi ve ailesi tarafından siyasete ilgili olan öğrencilerin, demokratik lider algı skorlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim siyasal katılım oranları, demokratik lider algısını da olumlu yönde yordamaktadır.

Sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde katılımcıların (N: 412) %67,5'ini kadın, %32,5'inin erkek olduğu görülmektedir. Fakat katılımcı sayılarında yer alan bu farklılık çalışmaya katılımdaki gönüllülikle alakalıdır. Kadın ve erkek katılımcıların SS değerleri açısından kadın (SS: 0, 67600) ve erkek (SS: 0.66672) katılımcılar arasında kadınlar lehine anlamlı bir farklılık olacağı düşüncesi oluşsa da yapılan analizler sonucu katılımcıların demokratik liderlik algısında cinsiyete göre anlamlı farklılık görülmemiştir. Bir diğer sosyo-demografik değişken olan yaşa baktığımızda Scheffe yöntemi aracılığıyla ortaya konan yaş gruplarındaki farklılıkta, katılımcıların yaşlarının 20-23 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir (SS: 0, 69149). Katılımcıların hangi fakültede eğitim gördükleri sorusuna baktığımızda Fen Edebiyat Fakültesi'nin ön planda olduğu fakat yine yapılan farklılık analizi sonucu demokratik liderlik algısının fakültelere göre anlamlı yönde farklılaşmadığı ortaya konmuştur (p: 0,111, $p < 0.05$). Sınıf düzeyi açısından incelenen demokratik liderlik algısı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyulamazken katılımcıların en çok birinci sınıf öğrencilerinden oluştuğu ve en uzun süreli ikamet adreslerinin büyükşehir olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyi (p: 0,36) ve yerleşim yeri (p: 0,52) ile demokratik liderlik algısı arasında ise anlamlı birer ilişki olmadığı yapılan analizler sonucunda görülmektedir. Yapılan farklılık analizleri sonucunda katılımcıların sosyo-demografik

değişkenleri olan cinsiyet, yaş, fakülte, sınıf düzeyi, yaşanılan yer ve aylık bireysel gelir düzeyleri ile demokratik liderlik algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamadığı ortaya konulurken H₁ hipotezi olan “Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşmaktadır” ifadesinin de reddedildiği görülmektedir.

Demokratik liderlik algısını şekillendiren bir diğer sosyo-demografik değişken olan ailenin siyasete ilgi düzeyine baktığımızda katılımcıların çoğunluğunun ailelerinin “siyasete biraz ilgili” olduklarını ifade ettikleri görülürken demokratik liderlik algısı ile ailenin siyasete ilgisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür (p: 0.38, p<0.05). Bu sonuçtan yola çıkılarak H₂ hipotezi olan “Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, ailenin siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir” ifadesi reddedilmektedir.

Demokratik liderlik algısı ve sosyo-demografik değişkenlerin ilişkisi açısından siyasal eğilimler ve katılımcıların siyasete ilgisi açısından anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Bu doğrultuda “siyasete her zaman ilgiliyim” yanıtı verenlerin en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülürken siyasete ilgi değişkeni ile demokratik liderlik algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu da ortaya konmaktadır (p: 0.03, p<0.05). Bu anlamlı ilişki durumunun varlığı H₃ hipotezi olan “Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal ilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir” ifadesini doğrulamaktadır. Bireyin içerisinde yer aldığı çevrenin bireyi şekillendirdiği düşüncesinden hareket ettiğimizde ailesinin siyasete olan ilgisinin bireyin siyasete ilgisini etkileyeceği düşünüldüğünde H₂ hipotezinin H₃ hipotezini doğrusal bir şekilde yordamadığı görülmektedir. Siyasal katılım faaliyetlerini etkileyen etmenlerden biri olan ailenin siyasete ilgisinin bu çalışmada bireylerin siyasete ilgisini doğrusal bir şekilde etkilemediği görülmektedir. Siyasal bir varlık olan insanın ait olduğu siyasal düşünce kalıplarına dair bulgulara bakıldığında siyasal eğilimlerle demokratik liderlik algısı arasında anlamlıya yakın fark olduğu bulunmuştur (p: 0.06, p<0.05). Katılımcılar daha çok “orta” yönünde siyasal eğilimler sergilerken aşırı uç ideolojiler olan radikal sağ ve radikal sol eğilimlerin en az tercih edildiği görülür. Bu sonuçlardan yola çıkılarak H₄ hipotezi olan “Üniversite öğrencilerinin demokratik liderlik algıları, siyasal eğilimlerine göre farklılık göstermektedir” ifadesi doğrulanmıştır.

İkinci ve üçüncü amaçlara gelindiğinde ise, kişiliğin Makyavelist ve psikopatik yönleri dışında kalan tüm değişkenler (siyasal katılım düzeyi, narsisizm, yatay ve dikey

bireycilik, yatay ve dikey toplulukçuluk), demokratik liderlik algısı ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Bu değişkenlerin arasından, daha spesifik yordama katkısı için yapılan çoklu regresyon analizine göre ise demokratik lider algısının, siyasal katılım, yatay toplulukçuluk ve yatay bireycilik kültürel eğilimleri ve kişiliğin narsisizm yönü tarafından olumlu ve anlamlı bir şekilde yordandığı tespit edilmiştir. Etki büyüklüğü bakımından en büyük katkı ise yatay toplulukçu kültürel eğilimlere ait olup, ardından yatay bireycilik ve narsisistik kişilik özellikleri gelmektedir.

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, demokratik liderlik, 1970’lerde dünya genelinde yayılmaya başlayan demokratik yönetimlerin ve yönelimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kabaca, takipçilerin yönetimdeki katılımının daha aktif ve dinamik olduğu bir liderlik türüdür. Genelde, grup lideri, tek başına karar almak yerine kendisini izleyen ve yön verenlerle birlikte karar alır. Eleştiriye açıktır. İş bölümü ve sorumlulukları, grup üyeleri kendilerince paylaşırlar ve liderle aralarında karşılıklı bir güven ilişkisi bulunur. Bu güven ilişkisine yaslanan ve karar alma mekanizmasında rol alan grup üyeleri, aidiyet ve sorumluluk duygusuyla hareket eder ve liderlerine bağlı kalırlar. Bu da daha nispeten kaliteli işler ve sağlıklı kararlar alınmasını kolaylaştırır (Bozdoğan ve Sağnak, 2011: 214).

Kültür bir toplumun belleğini oluşturur (Triandis, 2001), bu bakımdan liderlik algısında kültürel etkenlerin en az bireysel kişilik özellikleri kadar önemi büyüktür. Çalışmamızda en güçlü yordayıcı olarak saptanan Yatay toplulukçu kültür özelliklerini benimsemiş bireyler, kendilerini gruplarıyla tanımlamaya ve ait olduğu grubun bir parçası olarak görmeye meyillidirler. Bu tür yapılarda, bireyler grupla karşılıklı bağımlı bir benlik yapısı sergilerler. Grubun amaçlarını gerçekleştirmek ve uyumu için çabalamak ön plandadır. Sosyal destek ve paylaşımı öncelerler. Yatay toplulukçu kültürlerde bireyler kendini kolektifin bir parçası olarak algılamayı ve kolektifin tüm üyelerini aynı görmeyi içerir; böylece eşitlik vurgulanır. Hiyerarşik bir yapılanma söz konusu değildir ve otoriter bir yönetici gruba bireylerin kendini feda etmesi söz konusu değildir. Hiyerarşik ve otokratik yapıları reddederler. Ancak, toplum üyelerinin birbirini desteklemesi ve bir grup bilinciyle hareket etmesi, bireysel üretkenliği, yaratıcılığı ve kişinin kendisini keşfetme yolculuğunu zedeleyebilmektedir. Bu noktada Freud’un ego ideali anlayışı, yatay toplulukçuluğun demokratik liderlik algısını yordamasını anlamlandırmaktadır. Lider ihtiyacının birbirine lidinal bağlarla bağlanan bireylerin/kitlenin lidere de aynı şekilde bağlılık göstermesi olarak ifade eden Freud, bu idealin kitlenin tüm üyeleri tarafından

paylaşıldığını ifade etmektedir (Göka, 2022: 25). Yatay toplulukçulukta olduğu gibi ego idealinin ortaya çıktığı kitlede de bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu bir bütünlük söz konusudur.

Demokratik liderlik algısının bir diğer güçlü yordayıcısı, yatay bireyci kültürel özelliklerdir. Bu kültürel normları benimsemiş bireyler, benliğini diğer benliklerle uyumlu bulsa da bağımsız olma isteğini sürdürmek isterler. Özgünlük, farklı olmak ve kendi işlerini bağımsız yapma arzuları yüksektir. Ancak, bunu gerçekleştirirken, bunu rekabetçi bir biçimde ve aşırı ön plana çıkararak yapmak istemezler. Eşitlik ilkesini savunurlar. Sosyal demokrasi yönetimlerinin tercih edildiği, Yeni Zelanda, Finlandiya ve İsviçre gibi ülkeler örnek verilebilir (Triandis, 2001). Nitekim, çalışmamızda, bu iki kültürel yatkınlık, demokratik lider algısını olumlu yönde yordamıştır. Buradan hareketle, dikey ya da hiyerarşik kast gibi keskin yapılanmanın reddedildiği, eşitlik ve sosyal devlet özelliklerinin ön plana çıktığı bir demokrasi algısından söz edilebilir. Türk kültürünün ataerkil temellere dayanması düşüncesinden yola çıkıldığında bu çıkarımın beklenmedik olduğu görülse de artan siyasal katılım faaliyetleriyle bireylerin yönetimde daha çok söz sahibi olmaları, değişen yönetim anlayışı ve toplum beklentileri bu ataerkil yapının siyasal alanda yerini daha demokratik ilkelere bırakmaya başladığının göstergesidir.

Bir diğer yordayıcı, kişiliğin karanlık yönlerinden biri olan narsisizmdir. Özellikle ikincil narsisizm ya da sağlıklı narsisizm olarak tanımlanan bu özellik, demokratik liderlik algısının bir diğer yordayıcısı olarak saptanmıştır. Başkalarının hayranlığını kazanmayı isteme, başkalarından özel iyilikler beklemek, dikkate alınmak, prestij, statü ve makam arayışında olmak da demokratik liderlik algısının bir parçası olarak görülmektedir. Aynı zamanda narsisist eğilimler sergileyen, emredici davranışlarda bulunan lider, kitlenin ego idealini karşılarken kitle-lider özdeşleşmesini de sağlamaya çalışmaktadır (Özler, 2018: 44). Narsisizmin bu tür bir benlik tatmini, siyaset hayatında pragmatik bir tercih gibi de okunabileceği gibi, özellikle yatay toplulukçu eğilimlerin fazla olduğu bilgisiyle birlikte, grubun lideri olarak hayranlık kazanma arzusuyla da açıklanabilir. Bu arzu Türk siyasal hayatında liderlerin ön plana çıkmalarını da açıklar niteliktedir. Kemalizm, Karaoglancılar, Erbakancılık gibi siyasi lider odaklı düşünce anlayışlarının ortaya çıkışı da bu kapsamda ele alınabilir. Ayrıca karizmatik liderlerin ortaya çıkışı da bu kapsamda açıklanabilir. Weber'in kişiyi diğerlerinden ayıran ve onun birtakım özellikleriyle aşkın, insan üstü özelliklere sahip olduğunu ifade ettiği karizmatik liderlerin narsisist özellikler sergilediği bilinmektedir (Özgül, 2015: 155). Zor

zamanlarda ortaya çıkıp kurtarıcı rolü üstlenmeleri, cesur kararlar alıp uygulamaya geçebilmeleri karizmatik liderleri toplum içerisinde ön plana çıkarırken prestij, statü vb. elde etmelerine de katkı sağlar. Türk siyasal hayatına bakıldığında siyasal, eğitsel ya da toplumsal konularda karizmatik liderliğin ön plana çıktığı görülürken siyasal partilerin lider partisi görünümünde olmaları da bu durumun bir sonucudur (Özgül, 2015: 156). Karizmatik liderlik örneklerinin sıklıkla rastlandığı toplumumuzda çalışmamızdan elde edilen demokratik liderlik algısını yordayan değişkenlerden birisinin narsisizm olması da bu durumu doğrulamaktadır.

Demokratik katılımın bir diğer yoradıcısı da siyasal katılımdır. Yapılan analizler sonucunda siyasal katılımın demokratik liderlik algısını yordadığı ortaya konmuştur (p: 0.01). Demokratik yönetimler, bireylerin yönetimde söz sahibi olması için onlara sağladığı siyasal katılım faaliyetleri oranında demokratikleşirler. Siyasal ilgi boyutundan siyasal eylem boyutuna kadar geniş bir yelpazede ele alınan siyasal katılım faaliyetleri, demokratik yönetimlerin vazgeçilmezidir. Günümüzde yer alan devletlerin benimsediği yönetim anlayışı olan demokrasiler, lider-vatandaş ilişkisinin hukuki temeller üzerinden şekillendiği yönetimlerdir. Yasal yükümlülükleri yerine getiren liderler, vatandaşları karar alma süreçlerine dahil ettikleri sürece demokratikliklerini sürdürürler.

Çalışmamız bazı sınırlılıklar içermektedir, öncelikle, çalışmamız sadece Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş olup tüm üniversite öğrencilerini kapsamamaktadır. Bu bakımdan, temsiliyeti yani dış geçerlilik düzeyi düşüktür. Bu sebeple araştırmanın farklı çalışmalarla daha geniş bir örneklem grubuna uygulanması önerilmektedir. Bir diğer kısıtlılık ise, siyasal bilimler alan yazınında psikometrik değerlendirmeleri yapılmış anket ya da ölçek sayısının çok yetersiz oluşudur. Bu nedenle, her ne kadar bu çalışmada standardizasyonu gerçekleştirilmiş anket ya da ölçekler kullanılsa da demokratik liderlik ve siyasal katılım çok yönlü ve etkileşimli kavramlardır. Dolayısıyla farklı değişkenler üzerinden ele alınmaları ve açıklanmaya çalışılmaları önerilmektedir. Çalışmada yer alan bir diğer kısıtlılık ise elde edilen verilerin katılımcıların siyasal düşüncelerine dair bilgi edinmeyi amaçlaması nedeniyle katılımcıların düşüncelerini ifade ederken sosyal kabul hatasına ya da orta yolcu cevaplar verme hatasına düşebilecekleri ihtimalidir. Elde edilen verilere bakıldığında siyasal eğilimlere dair anket sorusuna katılımcılar tarafından verilen cevapların %48,5'inin orta ifadesi olduğu görülmektedir.

Literatürde, tüm bu değişkenlerin bir arada olduğu bir çalışma bulunmadığı için, bu tez çalışması, bireylerin demokratik liderlik algılarının içinde bulundukları kültürel ve bireysel özelliklerden ne kadar etkilendiklerinin ön bir değerlendirmesi olacaktır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakılarak katılımcı sayısının daha fazla olduğu, karşılaştırmalı çalışmalar yapılması önerilmektedir. Kişiliğin negatif yanlarının ele alındığı bu çalışmaya alternatif olarak kişiliğin pozitif yanlarını ele alan benzer çalışmalar yürütülebileceği de düşünülmektedir. Elde edilen veriler ve yapılan literatür taraması sonucunda demokratik liderlik algısının geliştirilebilir bir olgu olması nedeniyle bireylerin siyasal katılım faaliyetlerine teşvik edilmesi ve siyasal katılım faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi demokratik liderlik algısının geliştirilmesi için önem arz etmektedir. Ayrıca siyasal okuryazarlık gibi eğitimlerle bireylerin küçük yaşlardan itibaren bilinçli siyasal katılım faaliyetlerine yönlendirilmesi, çoğulcu düşünce yapısı ile oluşturulmuş tartışma ortamlarında fikirlerini açık ve net olarak dile getirmelerinin sağlanması, demokrasi bilinci yüksek bireylerin yetişmesi için katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acartürk, B. A. (2016). *5 Faktör Kişilik Özellikleri İle Bireycilik Ve Toplulukçuluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Dernek Çalışma Grupları Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. (2015). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akarçay, P. (2016). Türkiye ve İsveç'te Siyasal Kültürün Siyasal Katılıma Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 57, 391-403.
- Altan, C. (2011). Eğitim- Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği, *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1), 313-329.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (APA). (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. E. Köroğlu). (Beşinci Baskı) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Arıkan, S. (1997). *Kadın Yöneticilerin Liderlik Davranışları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arklan, Ü. (2010). Halkla İlişkilerde Liderlik: Liderliğin ve Liderlik Türlerinin Halkla İlişkiler Alanında Yansımaları, *E-Journal of New World Sciences Academy Humanities*, 5(4), 616-636.
- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of American Planning Association*, 35(4), 216-224.
- Arslantaş, C. ve Pekdemir, I. (2007). Dönüşümcü Liderlik, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Görgül Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 261-286.
- Atkinson, L. R., Atkinson, C. R., Smith, E. E., Bem, J. S. ve Nolen Hoeksema, S. (1998). *Psikolojiye Giriş*. (Çev: Y. Alogan), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Avcı, Ö. ve Yaşar, Y. (2016). Bir Kamu Kuruluşunda Çalışanların Liderlik Algıları: Olgubilimsel Bir Yaklaşım. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 187-205.
- Aycan, Z. (2001). Paternalizm: Yönetim ve Liderlik Anlayışına İlişkin Görgül Çalışma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Aydın, A. (2016). *Kamu Yönetiminde Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Liderlik Örneği Olarak Hz. Muhammed (Sav)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Diyarbakır.
- Aydın, İ. (2021). Paternalizm Kavramı, Ögeleri ve Türleri. İçinde; *Paternalizm* (Ed: C. C. Aktan), ss. 7-31. İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Aydoğan, E. (2021). *Kişilik, Kültür, Sağ Kanat Yetkeciliği, Siyasal İdeoloji ve Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Bakan, İ. ve Büyükbeşe, T. (2010). Liderlik Türleri ve Güç Kaynaklarına İlişkin Mevcut-Gelecek Durum Karşılaştırması: Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Algılarına Dayalı Bir Alan Araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(19), 73-84.
- Baltaş, A. (2000). *Ekip Çalışması ve Liderlik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barlett C. P., Barlett N. D. (2015). The Young and The Restless: Examining The Relationships Between Age, Emerging Adulthood Variables, and The Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 20-24.
- Bass, B.M. ve Stogdill, R. M. (1981). *Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (Üçüncü Baskı). New York: The Free Press.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara

- Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bekiroğlu, B. (2020). *Karanlık Üçlü Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin Klinik Bağlamda İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). FSM Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Bernstein, D. A. ve Nash, P. W. (2008). *Essentials of Psychology* (Dördüncü Baskı). New York: Houghton Mifflin Company.
- Bolat, G. (2018). *Algılanan Liderlik Davranışının Örgütsel Çatışma Yönetim Stili ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Boyacı, M. ve Güven, M. (2017). Kişilik ve Değerler. İçinde; *Örgütsel Davranış ve Yönetimi* (ss. 55-78). Ankara: Pegem Akademi.
- Bozdoğan, K. ve Sağnak, M. (2016). The Relationship Between Leadership Behaviors of Elementary School Principals and Learning Climate. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 137-145.
- Börekçi, D. Y. (2009). Paternalist Leadership Style's Evolution in E-Culture. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 38(2), 103-109.
- Buchanan, D.A. ve Huczynski, A.A. (2013). *Organizational Behavior*. United Kingdom: Pearson Press.
- Burger, J.M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Brennan, R. (2003), Does Political Marketing Need The Concept of Customer Value?. *Political Marketing Conference*, London.
- Chen, P., Pruysers, S. ve Blais, J. (2020). The Dark Side of Politics: Participation and Dark Triad. *Political Studies*, 3(69), 577-601.
- Christie, R. ve Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Cihangiroğlu, N., A. Teke, Y. Uzuntarla ve U. Uğrak. (2015). Narsist Kişilik Eğilimleri ile Kurumsal Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1-18.
- Cinel, Mehmet Ozan (2008). *Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Örgütsel Bağlılık Unsurları Üzerindeki Etkileri ve Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis For The Behavioral Sciences*. Routledge Academic.
- Costa, P.T. ve McCrea, R.R. (2006). Trait and Factor Theories. İçinde *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology* (ss. 96-114). New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Cüceloğlu, D. (2002). *İnsan ve Davranışı* (Onbeşinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çam, E. (1995). *Siyaset Bilimine Giriş* (Altıncı Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Çavdar, A. (2018). *Kadınların romantik ilişkilerde şiddete psikolojik dirençleri, Siyasal Eğilimler ve Feminist Kimlik* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çiftçi, A. ve Yılmaz, N. (2013). İbni Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması. *Turkish Studies*, 8(7), 83-93.
- Çukur, C. S., De Guzman, M. R. T. ve Carlo, G. (2004). Religiosity, Values, and Horizontal and Vertical Individualism-Collectivism: A study of Turkey, the United States and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 144(6), 613-634.
- Çukurçayır, Mehmet A. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, yönetim, Siyaset*, (2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Daus Peterson, R. Ve Palmer, C. L. (2021). The Dark is Rising: Contrasting the Dark

- Triad and Light Triad on Measures of Political Ambition and Participation. *Frontiers in Political Sciences*, 3, 1-9.
- Dahling, J. J., Whitaker, B. G., & Levy, P. E. (2009). The Development and Validation of a New Machiavellianism Scale. *Journal of Management*, 35(2), 219–257.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dean, D. (2004). A Faustian Pact? Political Marketing and the Authoritarian Personality, *Journal of Public Affairs*, 4(3), 100-105.
- Deluca, J.R (1999), *Political Savy: Systematic Approaches to Leadership Behind the Scenes*, Berwyn: EBG Publications.
- Diñç, M. (2002). *Türkiye’ de Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Douglas, C. ve Ammeter, A.P. (2004), An Examination of Leader Political Skill and its Effect on Ratings of Leader Effectiveness. *The Leadership Quarterly*, 15, 537-550.
- Dursun, Y. (2009). *Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile Yöneticileri İçin Algıladıkları Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Stilleri Arasındaki İlişki (Karabük İlköğretim Okulları Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Efili, E. (2006). *Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ekici, K.M. (2006). *Vizyoner Liderlik*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Eraslan, L. (2004). Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, (162), 158-165.
- Erdinç, İ.E. (2017). *Gençlerin Siyasal Katılım Boyutlarının Kişilik Özellikleri Bağlamında İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde Davranış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.
- Erdoğan, E. (2017). İnternet ve Siyasal Katılım: Türkiye Gençliği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 5-30.
- Eren, E. (2008). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Ergezer, B. (2003). *Liderlik ve Özellikleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ergil, D. ve Alkan, T. (1980). *Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erikson E. H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. (Çev: B.Üstün ve V. Şar), Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Eser, H. B. ve Sarışahin, P. (2016). Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 38-58.
- Farabi, (2017). *İdeal Devlet* (4. Baskı). (Çev: A. Arslan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Forman, S. G., ve Forman, B. D. (1981). Family Environment and its Relation to Adolescent Personality Factors, *Journal of Personality Assessment*, 45(2), 163-167.
- Fromm, E. (1994). *Erdem ve Mutluluk* (İkinci Baskı). (Çev: A. Yörükan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Furnham, A., Richards, S.C., ve Paulhus, D.L. (2013). The Dark Triad of Personality: A

- 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7, 199–216.
- Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve Sonrası*. (On Altıncı Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Girgin, B. (2007). Beş Faktör Kişilik Modelinin İş Yerinde Duygusal Tacize (Mobbing) Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısın: Topluluklar, Zihniyetler, Kimlikler*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Göka, E. (2022). *Yedi Düvele Karşı: Türklerde Liderlik ve Fanatizm*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Göktaş, P. (2015). Siyasi Liderlerden Beklenen Liderlik ve İletişim Tarzları: Y Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Griffin, C. (2005). Challenging Assumptions about Youth Political Participation: Critical Insights from Great Britain, İçinde (Ed. J. Forbrig) *Revisiting Youth Political Participation: Challenges for Research and Democratic Practice in Europe*, ss. 145–54. Strasbourg: Council of Europe.
- Gümüş, Ö. D. (2009). *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güney, S. (2011). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2005). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güz, N. (1995). Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü (Mart 1994 Yerel Seçimleri Ankara Örneği). *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1), 113-128.
- Ha, S. E., Kim, S. ve Jo, S. H. (2013). Personality Traits and Political Participation: Evidence From South Korea. *Political Psychology*, 4(34), 511-532.
- Hasırcı, O. N. (2008). *Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hasta, D. ve Dönmez, A. (2009). Yetkecilik ve Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi İle Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişki. *Türk Psikoloji Yazıları*, 24(64), 19-29.
- Hasta, D. ve Karaçanta, H. (2017). Yetkecilik, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Siyasal Görüş. *Türk Psikoloji Yazıları* 20(40), 23-34.
- Havare, A. Ö. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Kendini ve Başkalarını Affetme: Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Üniversitesi, Mersin.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences*. (2. Baskı). London: SAGE Publications.
- Hofstede, G. (1984). Cultural Dimensions In Management And Planning. *Asia Pacific Journal of Management*, 1(2), 81-99.
- Hogan, R., ve Hogan, J. (2001). Assessing Leadership: A View from the Dark Side. *International Journal of Selection and Assessment*, 9, 40-51.
- İlgaz Büyükbaykal, A.C. (2005). Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yaşam. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 25, 71-75.
- İşık İnan, Ö. ve Serinkan, C. (2020). Liderlik Yaklaşımları ve Spor Yönetiminde Liderlik. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 308-332.
- İbni Haldun, (2007). *Mukaddime* (5. Baskı). (Çev: S. Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İmamoğlu, E. O. ve Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2007). Relatedness of Identities and

- Emotional Closeness with Parents Across and Within Cultures, *Asian Journal of Social Psychology*, 10, 145–161.
- Jakobwitz, S. ve Egan, V. (2006). The Dark Triad And Normal Personality Traits. *Personality and Individual Differences*, 40, 331-339.
- Jonason, P. ve Li, N., Webster, G. ve Schmitt, D. (2009). The Dark Triad: Traits That Facilitate Short-Term Mating in Men. *European Journal of Personality*. 23, 5-18.
- Jonason, P.K., ve Webster, G.D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420-432. doi: 10.1037/a0019265
- Jonason, P. K., J. J. Duineveld ve J. P. Middleton. (2015). Pathology, Pseudopathology, and the Dark Triad of Personality. *Personality and Individual Differences Journal*, 78, 43-47.
- Jones, D. N. ve Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of the Dark Triad Personality Traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.
- Jones, D. N., ve Weiser, D. A. (2014). Differential Infidelity Patterns Among The Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 57, 20–24.
- Kafetsios, K., ve Kateri, E. (2022). Youths’ Cultural Orientations, Attributions to Inequality and Political Engagement Attitudes and Intentions. İçinde; *Youth Political Participation in Greece: A Multiple Methods Perspective*. Palgrave Studies in Young People and Politics, (Ed: S. Kalogeraki ve M. Kousis), 99-118, Londra: Palgrave Macmillan.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikolojide Kuram ve Uygulamalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1979). Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 37, 160-199.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kanten, P., M. Yeşiltaş ve R. Arslan. (2015). Kişiliğin Karanlık Yönünün Üretkenlik Karşıtı İş Davranışlarına Etkisinde Psikolojik Sözleşmenin Düzenleyici Rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 368-382.
- Kapani, M. (2017). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: BB101 Yayınları.
- Karasoy, A. (2009). Max Weber’de Bilim, Bilim Adamı ve Siyasal Liderlik Konusu. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 498-499.
- Karayegen, G. (2015). *Çevreci Turum ve Davranışlar: Sosyal Baskınlık Yönelimi, Yetkecilik ve Ahlak Açısından Bir Değerlendirme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavak, O. (2020). *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Siyaset ve Kariyer Planlamaya Etkisinde Örgütsel Aidiyetin Aracı Rolü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, S.B. (2020). *Türk toplumlarında Devlet Baba Düşüncesinin Varlığı: Siyaset Psikolojisi Yaklaşımı*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya Erdem, B. ve Baydaş Sayılğan, Ö. (2012). Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının “Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1, 111-132.
- Kaymakçı, R. (2018). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi ’nde Siyasal Değer: Şanlıurfa Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Keçe, C. Ve Dinç, E. (2015). Demokratik Katılım Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *GEFAD*, 35(1), 177-207.
- Kernis, M. H., (2009), “Toward A Conceptualization of Optimal Self-Esteem”,

- Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 14(1), 1-26.
- Kernberg, O. (1999). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kışlalı, A.T. (2006). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kissinger, H. (2022). *Liderlik*. İstanbul: Runik Kitap.
- Klein, M. (1999). *Haset ve Şükran*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği (13. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kohut, H. (1998a). *Kendiliğin Çözümlemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Yeniden Yapılandırılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Komşuoğlu, A. (2003). *Siyasal Liderlik ve Süleyman Demirel Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1997). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köksal, O. (2011). Bir Kültürel Liderlik Paradoksu: Paternalizm. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 8(5), 101-122.
- Közleme, O. (2013). Liderlik, Siyasal Otorite Tipleri ve Karizma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7, 239-250.
- Krausz, R. (1996). Power and Leadership In Organizations, Transactional Analysis In Organizations, *ITAA*, 134-148.
- Kuchynka, S. L., ve Bosson, J. K. (2018). The Psychodynamic Mask Model of Narcissism: Where Is It Now?. İçinde *Handbook of Trait Narcissism*. 89-9. Springer, Cham.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi (Altıncı Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçüközkın, Y. (2015). Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 86-115.
- Lussier, R. N., and Achua, C. F. (2015). *Leadership (Dördüncü Baskı)*. USA: South-Western Cengage Learning.
- Luthans, F. (2002). Positive Organizational Behavior: Developing and Managing Psychological Strengths. *Academy of Management Executive*, 16, 57-72.
- Machiavelli, N. (1998). *Prens*. (Çev.: S. Kunt). Ankara: Alkım Yayınevi.
- Mardin, Ş. (2016). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Mejuyev, V. (1998). *Kültür ve Tarih*. (2. Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Mihelič, K.K., Lipičnik, B., & Tekavčič, M. (2010). Ethical Leadership. *International Journal of Management & Information Systems*, 14(5), 31-42.
- Milbrath, L. W. ve M. L. Goel. (1977). *Political Participation: How and Why Do People, Get Involved in Politics?*. Boston: Rand Mc Nally College Publishing Company.
- Millon, T., Grossman, S., Millon, C. (2021). *Modern Yaşamda Kişilik Bozuklukları (Üçüncü Baskı)*. (Çev: E. O. Gezmiş). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mitonga-Monga, J., Coetzee, M. ve Cilliers, F. V. N. (2012). Perceived Leadership Style and Employee Participation in A Manufacturing Company in The Democratic Republic of Congo. *African Journal of Business Management*, 6(15), 5389-5398.
- Moscato, S. ve Salgado, J.F. (2004). "Dark Side" Personality Styles as Predictors of Task, Contextual, and Job Performance. *International Journal of Selection and Assessment*, 12(4), 356-362.
- Northouse, P. G. (2010). *Leadership: Theory And Practice (Beşinci Baskı)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Okur Çakıcı, F. (2020). Siyasal Liderlik Faktörlerinin Seçmen Tercihi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of History School*, 47, 2117-2151.

- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, G. (2009). Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 5-18.
- Özdönmez M., Akesen A., Ekizoğlu A., (1998). *Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özer, İ. (1994). Kentleşme ve Siyasal Katılma, *H.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 119-135.
- Özgül, B. (2015) Türkiye Nasıl Bir Siyasi Liderlik İstiyor?. *Toplum ve Demokrasi*, 9(19-20), 149-176.
- Özgüven, İ. E. (1992). *Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı*. Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Özkılıççı, G. (2020). *Ebeveyn Stilleri, Siyasal Toplumsallaşma, Liderlik, Kişilik ve Oy Verme Davranışı Arasındaki İlişkiler* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Özmen, H. İ. (2009). *Liderlik Davranışını Etkileyen Toplumsal Normların Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Isparta.
- Özsalmalı, A. Y., “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, s. 137-146, 2005.
- Özsoy, E., Rauthmann, J.F., Jonason, K.P. ve Ardiç K. (2017). Reliability and Validity of The Turkish Version of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism. *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, O. (2020). *Aile Kurumunun Z Kuşağının Siyasal Katılımına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özyurt, C. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Davranışları: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri: Balıkesir Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 289-320
- Paulhus, D. L., ve Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.
- Polat, C. Ve Kültür, B. K. (2006). Genç ve Potansiyel Seçmenler Gözüyle Siyasal Lider Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Siyasal Pazarlama Bakış Açısıyla Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35, 191-213.
- Polatoğlu, Y. (2022). Demokratik Liderlik Bakış Açısıyla: Tevfik İleri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 5(1), 53-65.
- Sakal, Ö. (2015). *Kültürün Bireycilik Toplulukçuluk Boyutlarının Tükenmişlik Boyutları Üzerindeki Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Sargut, A.S. (1994). Bireyci ve Ortaklaşa Davranış İkileminde Yönetim ve Örgüt Kuramları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49, 321-332.
- Sargut, A.S. ve Aktaş, M. (2012). Kültür, Kültürel Değerler ve Liderlik. İçinde *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar* (1-24). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sarıtaş, İ. (2021). Vital Yorgunluk Hali Olarak Romantizmden Nasyonal Sosyalizme Führer Mitı. *Politik Psikoloji Dergisi*, 1(1), 7-34.
- Sezgin, Ö. (2022). *Kadın Yöneticilere İlişkin Tutum ve Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

- Sargut, A.S. (1994). Bireyci ve Ortaklaşa Davranış İkileminde Yönetim ve Örgüt Kuramları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49, 321-332.
- Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P. S. ve Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and Vertical Dimensions of Individualism and Collectivism: A Theoretical and Measurement Refinement. 29(3), 240-275.
- Stelner, B. (2021). Effects of Fatherhood on Leadership Behaviour Managers. *International Journal of Organizational Leadership*, 10, 367-384.
- Szabó, E., ve Jones, D. N. (2019). Gender differences moderate Machiavellianism and Impulsivity: Implications for Dark Triad research. *Personality and Individual Differences*, 141, 160–165.
- Şahan, S. (2020). *Liderin Siyasal Kimliğinin ve İmajının Seçmenin Oy Verme Davranışındaki Rolü: Gaziantep*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Şahin, A., Temizel, H., Örselli, E. (2004). Bankacılık Sektöründe Çalışan Yöneticilerin Kendi Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimleri ile Çalışanların Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimlerine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma. İçinde; 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir, ss. 657-665.
- Şahin, A. ve Temizel, H. (2007). Bilgi Toplumunun Örgütsel ve Yönetimsel Yapılar Üzerine Etkileri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Liderlik Anlayışı: Bir Anket Çalışması. *Maliye Dergisi*, 153, 179-194.
- Şahin, F. (2011). *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*, (Yayınlanmış Uzmanlık Tezi), KSGM Yayınları, Ankara.
- Şahin, F. (2012). Büyük Adam Düşüncesinden Liderlikte Özellikler Kuramına Kavramsal Bir Bakış. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 141-163.
- Şerif, M. ve Şerif, C. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. (Çev: M. Atakay ve A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Şimşek, M., Akgemci, T., & Çelik, A. (2011). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, (Yedinci Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tatar, T. (2003). Malatya’da Siyasi Katılım: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 331-350.
- TDK, (2022). *Büyük Türkçe Sözlük*. 18 Nisan 2022, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts.
- Tekin, Ö.A. (2012). Yabancılaşma ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler: Antalya Kemer’deki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Topbaş, H. (2009). *David Easton’un Siyasal Sistem Teorisi Bağlamında Türkiye’de Siyasal İletişim ve Siyasal Katılma (Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Triandis, H. D. ve Gelfand, M. J. (1998). Converging Measurement Of Horizontal And Vertical Individualism And Collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 118–128.
- Triandis, H. C. (2001). Individualism-Collectivism And Personality. *Journal Of Personality*, 69(6), 907-924.
- Tuğ Kızıltoprak, A. (2018). Türk Siyasetinde Recep Tayyip Erdoğan’ın Karizmatik Liderliği. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi* 5(30), 613-638.
- Tunçer, P. (2012). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tunçer, P. (2011). Örgütsel Değişim ve Liderlik. *Sayıştay Dergisi*, (80), 57-84.

- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. (2. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Turan, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*. Konya: Palet Yayınları.
- Tarhan N. ve Unal AT. (2021). Uskudar Democratic Leadership Scale Validity and Reliability Studies. *J Neurobehav Sci*, 8, 96-106.
- Turan, İ., Şimşek, Ü. ve Aslan, H. (2015). Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert-Tipi soruların Kullanımı ve Analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 186-203.
- Twenge, J.M. ve Campbell, W. K. (2015). *Asrın Vebası: Narsisizm İleti*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Uçar, M.E. ve Konal, B. (2017). Kadın ve Erkeklerde Yatay ve Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk ve Narsisizm Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler. *Social Sciences Studies Journal*, 3(6), 981-1001.
- Uğur, S.S. ve Uğur, U. (2014). Yöneticilik ve Liderlik Ayrımında Kişisel Farklılıkların Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 122-136.
- Uysal, B. (1984). Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailelerin Etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(4), 119-134.
- Ünal Erzen, M. (2008). Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 31, 65-80.
- Rogoza, M., Marchlewska, M. ve Szczeparska, D. (2022). Why Dark Personalities Participate In Politics?. *Personality and Individual Differences*, 186,
- Van Geel, M., Goemans, A., Toprak, F., ve Vedder, P. (2017). Which Personality Traits Are Related to Traditional Bullying and Cyberbullying? A Study With The Big Five, Dark Triad and Sadism. *Personality and Individual Differences*, 106, 231–235.
- Verba, S. ve Nie, N. H. (1972). *Participation In America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Volkan, V. (2013). *Divanımdaki Düşmanlar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Wai, M., ve Tiliopoulos, N. (2012). The Affective And Cognitive Empathic Nature Of The Dark Triad Of Personality. *Personality and Individual Differences*, 52(7), 794-799.
- Wasti, S. A., & Erdil, S. E. (2007). Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1–2), 39–66.
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji Yazıları*, Taha Parla (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weiner, M. (1971). *Political Participation: Crisis of The Political Process*. Princeton: Princeton University Press.
- Yakut, Ö. (2006). *Eğitim Yöneticilerinin Liderlik Davranışları ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi (Küçükçekmece İlçesi Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yanbastı, G. (1996). *Kişilik Kuramları* (İkinci Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, E. (2008). *Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Davranışının Örgütsel Bağlılığa Etkisinin Analizi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yazgan İnanç, B., Yerlikaya, E. E. (2014). *Kişilik Kuramları* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. A. (2008). *Siyasi İletişim Sürecinde Hitabet Sanatının Kullanılmasının Liderin Başarısına 23 Etkisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yurdalan, F. (2021). *Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Algılanan Stres Düzeyi ve*

- Depresyon İlişkisinde Sosyal Medya Bağımlılığının Aracı Rolü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Lisansüstü eğitim Enstitüsü, Lefkoşa.
- Yeşil, A. (2016). Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 158-180.
- Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik* (3. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

EK 1: ETİK KURUL İZNİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 18.01.2022-73322

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:01	KARAR TARİHİ: 14.01.2022
KARAR 2022/31	
Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı Dr. Öğr. Üyesi Pınar DURSUN tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Merve Döne YILDIRIM), "Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Siyasal Katılım Düzeyi ve Kültürel Eğilimlerin Demokratik Liderlik Algısına Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır	
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

EK 2: ANKET ÇALIŞMASI

ANKET

Sayın Katılımcı,

Bu tez çalışması Dr. Öğretim Üyesi Pınar DURSUN danışmanlığında, Afyon Kocatepe Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümü yüksek lisans öğrencisi Merve Döne Yıldırım tarafından yürütülmektedir. Üniversite öğrencilerinin, demokratik liderlik algılarına etki eden birtakım bireysel ve psikolojik değişkenlerin incelendiği bu çalışmada, sosyo-demografik bilgi formu ve dört adet ölçek yer almaktadır. Sizden istenilen bu ölçekleri dikkatli ve bireysel olarak yanıtlamanızdır. Sorulara verdiğiniz yanıtların doğruluğu ya da yanlışlığı söz konusu değildir. Tüm yanıtlarınız gizli tutulacak ve çalışmada sizin kimliğinizi ortaya koyabilecek herhangi bir bilgi kesinlikle istenmeyecektir. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi açısından, soruları eksiksiz ve içtenlikle yanıtlamanız önem taşımaktadır. Eğer araştırma ile ilgili verilen bu bilgiler dışında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız ve çalışmanın çıktılarına ilişkin bilgi talep etmek isterseniz adresinden tarafıma ulaşabilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Merve Döne Yıldırım

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2. Yaşınız

3. Kaçınıcı sınıftasınız?

() 1 () 2 () 3 () 4

4. Hayatınızda en uzun süre yaşadığınız yer neresidir?

() Büyükşehir

() İl

() İlçe

() Köy

5. Aylık gelir düzeyiniz nedir?

() 500 TL'nin altında

() 500-1000 TL

() 1001-1500 TL

() 1500 ve üzeri

6. Siyasetle ne derece ilgilisiniz?

() Hiç ilgim yok.

() Biraz ilgiliyim.

() Oldukça ilgiliyim.

() Her zaman ilgiliyim.

7. Aileniz siyasete ne kadar ilgilidir?

() Hiç ilgili değildir.

() Biraz ilgilidirler.

() Oldukça ilgilidirler.

() Her zaman ilgilidirler.

8. Kendinizi siyasal açıdan nerede görüyorsunuz?

Radikal sol () Sol () Sola Yakın () Orta () Sağa Yakın () Sağ () Radikal Sağ ()

1. ÖLÇEKLER

1.1. Kişiliğin Negatif Yönleri Ölçeği (Makyavelizm/Karanlık Üçlü)

	Aşağıdaki maddeleri size uygun olan kutucuğu işaretleyerek cevaplayınız.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	İstediğimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim.					
2	İstediğimi elde etmek için hileye başvurmuşluğum ya da yalan söylemişliğim vardır.					
3	İstediğimi elde etmek için pohpohlamaya başvururum.					
4	Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim.					
5	Pişmanlık duymamaya eğilimliyim					
6	Davranışlarımın ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim.					
7	Duyarsız ya da duygusuz olmaya eğilimliyim.					
8	Alaycı davranmaya eğilimliyim.					
9	Başkalarının bana hayranlık duymasını istemeye eğilimliyim.					
10	Başkalarının beni dikkate almasını istemeye eğilimliyim.					
11	Prestij ya da statü arayışında olmaya eğilimliyim.					
12	Başkalarından özel iyilikler beklemeye eğilimliyim.					

1.2. USDELİD (Üsküdar Demokratik Liderlik Algısı Ölçeği)

Demokratik olmaya uygunluk açısından düşündüğünüz lidere yönelik ölçekteki ifadelere katılım düzeyinizi seçiniz.		Hiç Katılmıyorum	Az Katılıyorum	Orta Katılıyorum	Çok Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	DEMOKRAT lider danışarak hareket eder ve ikna gücünü kullanır.					
2	DEMOKRAT lider kararludur, ısrarcıdır, inandığının arkasında durur, adalet odaklıdır, yanlış varsa hatasından döner.					
3	DEMOKRAT lider açıktır, ikna etmeye çalışır, ikna olmazsa sadece tavır koyar, zorba değildir.					
4	DEMOKRAT lider adalete ve kurallara saygı odaklıdır, engel olan kuralları etik duyarlılıkla değiştirir.					
5	DEMOKRAT lider danışmayı sever, futbolda başkasına gol attırır.					
6	DEMOKRAT lider eleştiriye açık, hesap vermeye hazırdır.					
7	DEMOKRAT lider açık ve şeffaftır, takım lideridir					
8	DEMOKRAT lider eleştiriye açıktır, hesap vermekten rahatsız olmaz.					
9	DEMOKRAT lider her şeye evet diyenleri, kendisini övenleri sevmez, en sevdiği söz “araştırayım” dır.					
10	DEMOKRAT lider şahsını değil davasını yüceltir.					
11	DEMOKRAT lider ihtiyaç durumunda hesaplanabilir risk alır.					
12	DEMOKRAT lider orkestra şefi gibidir, ideolojik çoğulculuğu savunur.					
13	DEMOKRAT lider, dostunu düşmanını karıştırmaz.					

14	DEMOKRAT lider ölçü olarak çözüm peşinde koşanla menfaat peşinde olanı ayırır, çıkarı için yaklaşanları kayırmaz.					
15	DEMOKRAT lider para gibi kaynakların kullanımında sonuç ve hedef odaklı değil, ilke odaklı karar verir.					
16	DEMOKRAT lider yenilgiyi kabul eder, gerekirse özür diler.					
17	DEMOKRAT lider mikro iktidar alanı olan evinde farklı makro iktidar alanı olan kurumunda farklı davranış göstermez.					
18	DEMOKRAT lider övgü ve ödülü daha çok kullanır.					
19	DEMOKRAT lider uzun vadeli ve stratejik düşünür.					
20	DEMOKRAT lider insanları harekete geçirmek için fedakârlık, sevgi güven verme gibi olumlu duyguları kullanır.					
21	DEMORAT lider hoşuna gitmese bile doğruları söyleyenleri yanında tutar, kurumsal fayda odaklıdır.					
22	DEMOKRAT lider ehliyetli, liyakatli ve onurlu insanları acı konuşsalar bile korur.					
23	DEMOKRAT lider gücü şahsında toplamaya yatkındır.					
24	DEMOKRAT lider güç ve yetkiyi kendinde değil çalışma arkadaşları ile takıma dağıtmayı önemser.					
25	DEMOKRAT lider kriz durumunda kendi çıkarından fedakârlık yapabilir ve kurum lehine vazgeçebilir.					

1.3. Siyasal Katılım Ölçeği

Lütfen her maddeyi okuyup durumunuzu en iyi yansıtan bir seçeneği işaretleyiniz,	Hiçbir Zaman	Ara Sıra	Her Zaman
1, Genel seçimlerde oy kullanırım,	☐	☐	☐
2, Yerel seçimlerde oy kullanırım,	☐	☐	☐
3, Halkoylamalarında (referandum) oy kullanırım,	☐	☐	☐
4, Güncel siyasi tartışmalara katılırım,	☐	☐	☐
5, Yerel yönetimlerle ilgili siyasi tartışmalara katılırım,	☐	☐	☐
6, Ebeveynlerimle siyasi konuları tartışırım,	☐	☐	☐
7, Akran/arkadaşlarımla siyasi konuları tartışırım,	☐	☐	☐
8, İnternet ortamında siyasi tartışma gruplarına katılırım,	☐	☐	☐
9, Hükümetlerin politika ve hizmetlerini takip ederim,	☐	☐	☐
10, Muhalefet partilerinin gündem ve politikalarını takip ederim,	☐	☐	☐
11, Yerel yönetimlerin politika ve hizmetlerini takip ederim,	☐	☐	☐
12, Gündemdeki siyasi konularla ilgili olarak siyasetçilere mektup/ e-posta gönderirim,	☐	☐	☐
13, Yerel yönetimlerin politika ve hizmetleri ile ilgili görüşlerimi farklı mecralarda ifade ederim,	☐	☐	☐
14, Süreli yayınların editörlerine siyasal içerikli mektup/eposta gönderirim,	☐	☐	☐
15, Gazetelerde yer alan siyasi haber veya yorumlarla ilgili kişisel düşüncelerimi ilgili yayın kuruluşlarına ve yazarlara iletirim,	☐	☐	☐
16, İnternet sitelerinde yapılan güncel siyaset ile ilgili anketlerde görüşlerimi belirtirim,	☐	☐	☐
17, Siyasal faaliyetlerde kullanılmak üzere yardım toplarım,	☐	☐	☐
18, Siyasal konularda imza kampanyalarına katılırım,	☐	☐	☐
19, Yasal olarak izin verilmiş gösteri ve yürüyüşlere katılırım,	☐	☐	☐
20, İzinsiz gösteri ve yürüyüşlere katılırım,	☐	☐	☐
21, Bir sendika tarafından düzenlenen ve desteklenen grevlere katılırım,	☐	☐	☐
22, Başkalarının mal ve mülküne zarar verme ihtimali olan eylemlere katılırım,	☐	☐	☐
23, Başkalarına doğrudan zarar verme ihtimali olan eylemlere katılırım,	☐	☐	☐
24, Boykotlara katılırım,	☐	☐	☐
25, Propaganda amaçlı afiş yapıştırırım,	☐	☐	☐
26, Propaganda amaçlı bildiri, gazete, dergi vb. dağıtırım,	☐	☐	☐
27, Genel seçim sürecinde siyasi parti liderlerinin düzenlediği mitinglere katılırım,	☐	☐	☐

28, Yerel seçim sürecinde belediye başkanlığına aday olanların mitinglerine katılırım,	☐	☐	☐
--	--------------------------	--------------------------	--------------------------

1.4. INDCOL (Bireycilik ve Toplulukçuluk Ölçeği)

Demokratik olmaya uygunluk açısından düşündüğünüz lidere yönelik ölçekteki ifadelere katılım düzeyinizi seçiniz.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Benim mutluluğum çevremdekilerin mutluluğuna çok bağlıdır.					
2	Kazanmak her şeydir.					
3	Yakın çevrem için kişisel çıkarlarımdan fedakârlık ederim.					
4	Başkaları benden daha başarılı olduğunda rahatsız olurum.					
5	Yakın çevremdekilerin birbiriyle uyumunu muhafaza etmek benim için önemlidir.					
6	İşimi başkalarından daha iyi yapmak benim için önemlidir.					
7	Komşularımla ufak tefek şeyleri paylaşmak hoşuma gider.					
8	İş arkadaşlarımla iyiliği benim için önemlidir.					
9	Rekabet doğanın kanunudur.					
10	İş arkadaşlarımdan biri ödül kazansa gurur duyarım.					
11	Özgün bir birey olmak benim için önemlidir.					
12	Başkası benden daha başarılı olduğu zaman kendimi gergin ve kamçılanmış hissederim.					
13	Çoğu zaman kendi bildiğim gibi yaşarım.					
14	Yakın çevrem kararlarına saygı göstermek benim için önemlidir.					
15	Başkalarına güvenmektense kendime güvenirim.					

16	Ne fedakârlık gerekirse gereksin aile bireyleri birbirlerine kenetlenmelidirler.					
17	Anne-baba ve çocuklar mümkün olduğu kadar birlikte kalmalıdır.					
18	Başkalarından bağımsız bireysel kimliğim benim için çok önemlidir.					
19	Kendi isteklerimden fedakârlık yapmak gerekirse de aileme bakmak benim görevimdir.					
20	Bireysel kimliğim benim için çok önemlidir.					
21	Ben başkalarından ayrı özgün bir bireyim.					
22	Yakın çevremde çoğunluğun isteklerine saygı gösteririm.					
23	Kendine özgü ve başkalarından farklı olmaktan hoşlanırım.					
24	Bir karar vermeden önce yakın arkadaşlara danışıp onların fikirlerini almak önemlidir.					
25	Maddi güçlük içinde olan bir akrabama imkanlarım ölçüsünde yardım ederim.					
26	Rekabet olmadan iyi bir toplum düzeni kurulamaz.					
27	İnsan hayatını başkalarından bağımsız olarak yaşamalıdır.					
28	Çok hoşuma giden bir şeyden ailem onaylamazsa vazgeçerim					
29	Başkalarıyla iş birliği yaptığım zaman kendimi iyi hissederim.					
30	Başkalarıyla rekabet edebileceğim ortamlarda çalışmak hoşuma gider.					
31	İnsanlara açık ve dosdoğru konuşmayı tercih ederim.					
32	Çocuklara vazifenin eğlenceden önce geldiği öğretilmelidir.					
33	Benim için zevk başkalarıyla vakit geçirmektir					
34	Başarı hayattaki en önemli şeydir.					
35	Eğer başarılı oluyorsam bu benim yeteneklerim sayesinde.					
36	Yakın çevremle fikir ayrılığına düşmekten hiç hoşlanmam.					
37	Ailemi memnun edecek şeyleri nefret etsem de yaparım.					